

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

EDOUARD SABLIER’NİN *CEM SULTAN BOURGANEUF MAHPUSU*

ADLI YAPITINDA SÜRGÜN PSİKOLOJİSİNİN BOYUTLARI

Yüksek Lisans Tezi

ELVER KIRAÇ

Ankara-2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

EDOUARD SABLIER’NİN *CEM SULTAN BOURGANEUF MAHPUSU*

ADLI YAPITINDA SÜRGÜN PSİKOLOJİSİNİN BOYUTLARI

Yüksek Lisans Tezi

ELVER KIRAÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nedim KULA

Ankara-2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

ELVER KIRAÇ

**EDOUARD SABLIER’NİN *CEM SULTAN BOURGANEUF MAHPUSU*
ADLI YAPITINDA SÜRGÜN PSİKOLOJİSİNİN BOYUTLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Nedim KULA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç.Dr. Özlem KASAP (Başkan)

Prof.Dr. Nedim KULA (Danışman)

Dr.Öğr. Üyesi Çağrı EROĞLU

Tez Sınavı Tarihi: 06.06.2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (21/06/2018)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Elver KIRAÇ

İmzası

TEŞEKKÜR

“Edouard Sablier’nin *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* Adlı Yapıtında Sürgün Psikolojisinin Boyutları” başlıklı tez çalışmamda beni destekleyen ve yüreklendiren, bilgisiyle beni yönlendiren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Nedim Kula’ya teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca benden desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM: YAZARIN KİMLİĞİ VE TARİHİ ROMANA YÖNELİŞİ

1.1.	YAZARIN KİMLİĞİ.....	1
1.2.	TARİHİ ROMANIN YAZILMA GEREKÇESİ.....	3
1.3.	KİTABIN KURGUSU VE KURGUYA EŞLİK EDEN ÖĞELER.....	8

İKİNCİ BÖLÜM: SÜRGÜN PSİKOLOJİSİNİN BOYUTLARI

2.1.	CEM SULTAN'IN KİŞİLİĞİ.....	12
2.1.1.	CEM SULTAN'IN HAYATI.....	13
2.1.2.	CEM SULTAN'IN EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	32
2.1.3.	CEM SULTAN'IN RUHSAL VE FİZİKSEL KİŞİLİĞİ.....	44
2.2.	SÜRGÜNE GİDİŞİN NEDENLERİ.....	50
2.3.	SÜRGÜNE GİDİLEN YERLERİN ÖZELLİKLERİ.....	62
2.4.	RUHSAL VE BEDENSEL BÖLÜNMÜŞLÜK DUYGUSU.....	76
2.5.	BASKIN KÜLTÜRÜN ETKİSİ ALTINDA KALMAMA SAVAŞI MI?.....	88
2.6.	YAŞANILAN HAYATI DEĞİŞTİRME ARZUSU.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SÜRGÜNDE GEÇEN BİR YAŞAMDAN ARTAKALANLAR

3.1.	SÜREKLİ DOĞU-BATI, OSMANLI-AVRUPA, MÜSLÜMAN-HRİSTİYAN İKİLEMİYLE KARŞILAŞMA.....	114
3.1.1.	DOĞU-BATI.....	115
3.1.2.	OSMANLI-AVRUPA.....	118
3.1.3.	MÜSLÜMAN-HRİSTİYAN.....	120
3.2.	İHANET KAVRAMININ YERLEŞİKLİĞİ.....	123
3.3.	ROMAN KİŞİSİNİN TUTSAKLIĞI BENİMSEYEN BİR ROMANTİĞE DÖNÜŞMESİ.....	133

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

RESUME

ABSTRACT

GİRİŞ

İlk Doğu-Batı ilişkileri, 14. yüzyılda, Osmanlıların Avrupa'nın doğusuna yerleşmesiyle başlar. Türklerin Batı'ya doğru ilerleyişi Avrupalıları tedirgin eder. Müslüman bir milletin Avrupa topraklarındaki varlığı, Hristiyanların gözünü korkutur; dolayısıyla Osmanlılara karşı Haçlı Seferleri adı altında savaşlar düzenlenir ve karşı atağa geçilir. Böylece, iki taraf arasındaki ilişkiler, savaşçı bir düzlemde devam eder.

15. yüzyıl Osmanlı-Avrupa ilişkilerine baktığımızda, Fatih Sultan Mehmet'in Balkanlara egemen olup sınırları genişletmesi ve jeopolitik konumu nedeniyle önemli bir şehir olan İstanbul'u fethetmesi, Avrupalılar açısından beklenmedik bir gelişme olarak görülür ve bu durumdan rahatsız olurlar. Fatih'in ele geçirdiği topraklar üzerindeki güçlü yönetimi ve Osmanlı ordusuna yaptığı komutanlık karşısında Batılıların tutunması pek mümkün olmamıştır. Osmanlı ve Avrupa arasındaki ilişkiler, Fatih Sultan Mehmet'in vefatı ve kardeşler Cem ile Bayezid arasında meydana gelen taht mücadelesiyle bambaşka bir boyuta taşınır. Bu ilişkilerin seyrinin değişmesinde en önemli etken Cem Sultan olmuştur. Cem Sultan, ilk aşamada Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunuymuş, kendisinden önce imparatorluğun başına geçen ve askeri-idari yönden daha da güçlenen II. Bayezid'e karşı saltanat davasını sürdürebilmek için Batı'ya sığınmasıyla uluslararası soruna dönüşmüştür.

Cem Sultan'ın Avrupa'daki varlığı, Batılılar için eşi bulunmaz bir fırsat olur. Öteden beri Türkleri Batı topraklarından çıkarmak isteyen Avrupalılar, kendilerinden yardım isteyen soylu Osmanlı şehzadesi Cem'i, Osmanlılara karşı bir koz olarak kullanırlar. Cem Sultan'ın Batılı devletlerle birleşip kendisine saldırmasından çekinen II. Bayezid, barışçıl bir politika izlemek durumunda kalır. İki taraf arasındaki bağlantılar,

Cem Sultan odaklı olur; ilişkiler siyasi ve diplomatik bir çerçevede şekillenir. Bu da bize, Cem Sultan'ın Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa arasında bir köprü görevi gördüğünü, Doğu ve Batı açısından stratejik bir konumda bulunduğunu ve bu iki tarafın birbirleriyle olan ilişkilerinde etkin bir rolü olduğunu gösterir. Dolayısıyla, Cem Sultan'ın mücadelesini devam ettirebilmesi için Rumeli'ye geçmek istemesi ve ilk olarak, bu geçişi sağlayacağına inandığı Rodos şövalyelerine sığınmasıyla trajik sürgün serüveni başlar ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde devam eder. Şehzadenin bu serüveni on üç yıl sürer; sonunda, Anadolu topraklarına bir daha dönmeden otuz altı yaşında Napoli'de yaşamını yitirir.

Cem Sultan'ın 15. yüzyılda Osmanlı ve Avrupa arasındaki ikili ilişkilerin kilit noktası olarak bu ilişkilere yön veren bir konumda bulunması, kendisini önemli bir tarihi kişilik yapar. Bununla birlikte Cem Sultan, dramatik yaşam öyküsüyle çağları aşarak günümüze kadar ulaşmış, bu trajik macerasıyla sadece Türk edebiyatının değil, Batı edebiyatının da ilgisini çekmiş ve hakkında edebi eserler yazılmıştır. Cem Sultan'ın hayatıyla ilgili yapıt kaleme almış Batılı yazarlardan biri de Edouard Sablier'dir. Sablier'nin *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* adlı romanı, tarihi roman türü alanında verilmiş önemli eserlerden biri olarak nitelendirilir.

Öncelikle, Sablier'nin yapıtının tarihi bir roman örneği olması açısından bu kavram üzerinde durmaya çalışalım. Sosyal bilimlerin bir dalı olan tarih, insanların ve toplulukların geçmişte yaşadıkları olayları yer-zaman ve neden-sonuç kavramlarıyla ilişkilendirerek kaynaklar eşliğinde inceleyen ve sunan bilimsel bir alandır. Sanatın bir kolu olan edebiyat, duyguların, düşüncelerin ve kurgunun dil aracılığıyla ifade edilmesi sonucu ortaya çıkan yazılı ve sözlü çalışmalar bütünüdür. Birbirinden farklı olarak algılanan bu iki tema, özünde, birbiriyle etkileşim içinde bulunur.

Bu iki ayrı dalı ortak bir paydada buluşturan ve yeni bir tür olarak karşımıza çıkan tarihi roman, 19. yüzyılın ilk döneminden beri var olmuş, dünya edebiyatında yerini almış ve günümüze kadar süregelen bir roman çeşididir. Tarihi gerçekliğin ve kurgunun harmanlanmasıyla oluşturulur. Bu bağlamda tarihi roman, roman türüne özgü yapısıyla edebiyatın inceleme alanına girer.

Türk edebiyatında, Cem Sultan'ı konu edinen önemli tarihi romanlarımız bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak, M. Turhan Tan'ın *Cem Sultan*, Hakan Kağan'ın *Cem Tahtına Kavuşamayan İmparator*, Yavuz Bahadıroğlu'nun *Cem Sultan* adlı yapıtlarını verebiliriz. Mahmut Ak ve Kürşat Akalan'ın ortak bilimsel bir çalışması olan *Cem Sultan*, kronolojik esasa göre ele alınmıştır; bu bakımdan şehzadenin hayatını bütünüyle anlamamıza ışık tutar. İsmail Hikmet Ertaylan'ın *Sultan Cem* adlı yapıtı, kendisinden sonra şehzadeyi inceleme konusu olarak seçmiş araştırmacılara kaynaklık etmesi bakımından oldukça önemlidir. Cem Sultan'ın hayatına yakından tanık olduğu belirtilen ancak yazarı konusunda kesin bir bilgi olmamasından dolayı anonim bir eser olarak kabul edilen *Vâkı'ât-ı Sultan Cem*, şehzadenin yaşamı ve Avrupa serüvenine ilişkin bilgiler içerir. A. Turan Oflazoğlu'nun tiyatro eseri olarak ortaya koyduğu *Cem Sultan*, Muammer Yılmaz'ın bilimsel nitelikte oluşturduğu çalışması *Cem Sultan*, dikkate değer yapıtlar olarak görülmektedir. *Cem Sultan Cemşid'ü Hurşid* adlı eseriyle Cem Sultan'ın tanınmasına, siyasi kimliğinin yanı sıra kültürel yönlerinin de aydınlatılmasına en fazla katkı sağlayan yazarlardan biri de Münevver Okur Meriç'dir.

Batı edebiyatına baktığımızda, Cem Sultan'ın hayatını ve kişiliğini anlatan önemli eserlerle karşılaşmaktayız. Nicolas Vatin'ın bize ait *Vâkı'ât-ı Sultan Cem* adlı anonim yapıtın Fransızca çevirisini kaleme aldığı *Sultan Djem, Un Prince Ottoman dans L'Europe du XVe siècle D'Après Deux Sources Contemporaines: Vâkı'ât-ı Sultan Cem*,

Ceuvres de Guillame Coursin adlı yapıtı, başta Edouard Sablier olmak üzere Şehzade Cem'i inceleyen diğer yazarlara da tarihi bir kaynak olması bakımından önem taşır. Jean-Marie Chevrier'nin *Cem Sultan Bir Osmanlı Prensinin Trajik Öyküsü*, Vera Mutafoçiyeva'nın *Cem Sultan Olayı*, John Freely'nin *Cem Sultan Rönesans Avrupası'nda Tutsak Bir Şehzade* adlı romanları, tarihi roman özellikleri taşıyan yapıtlardır. Jacques Lefort'un Topkapı Sarayı arşivlerinde ulaştığı Yunanca belgelere dayanarak oluşturduğu çalışması *Documents Grecs dans Les Archives de Topkapı Sarayı, Contribution à L'Histoire de Cem Sultan*, şehzadenin öyküsünün bilinmesine katkı sağlaması yönünden önemli bir çalışmadır.

Bir tarihi roman olma özelliği taşıyıp bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Edouard Sablier'nin *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu*, hem tarihsel hem de edebi niteliklere sahip olması bakımından incelenmeye değer bir yapıttır. 15. yüzyılda Osmanlı ve Avrupa tarihindeki stratejik konumu nedeniyle her iki tarafın da sanatsal alanlarına konu olan Cem Sultan'ın Batılı yazar Sablier tarafından 21. yüzyılda, çağdaş edebiyat kapsamında, tekrar değişik bir kurgu ve üslupla kaleme alınması bizi, bu eseri farklı bakış açılarıyla ve ayrıntılarıyla incelemeye yönlendirir. Birçok alanda çalışması bulunan Sablier, bir yazar gözüyle tarihi kişiliğimiz Cem Sultan'ı tarihsel kaynaklara dayanarak, kendine özgü yöntemiyle işleyerek tarihi bir roman oluşturmuş ve bu romanı, 2001 yılında Fransız Akademisi tarafından “Diane Potier-Boès Gümüş Madalya” ödülüyle taçlandırılmıştır. Sablier'nin Cem Sultan'ı merkeze koyup yörüngesinde gelişen olayları ve ilişkileri ele alarak, tarihi roman türüne örnek oluşturduğu bu eser, edebiyat dünyasına kazandırılmış değerli yaratımlardan biridir.

“Edouard Sablier'nin *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* Adlı Yapıtında Sürgün Psikolojisinin Boyutları” başlığını taşıyan tez çalışmamızı üç ana bölümde incelemeye

alışacağız. Birinci bölüm başlığında, Edouard Sablier'nin kısaca yaşam öyküsüne, birçok kimliği bünyesinde barındıran mesleki yaşamına ve kaleme aldığı diğer eserlere genel anlamda değineceğiz. Yazarın kimliğine ışık tutulduktan sonra, tarihi roman kavramının tanımına, tarihsel süreçteki oluşumuna ve gelişimine, özelliklerine ve bu alanda çalışan diğer araştırmacıların görüşlerine değineceğiz. Sablier'in söz konusu tarihi romanını yazma gerekçesi üzerinde duracağız. Yazarın yapıtının tarihi roman özellikleri taşıdığına dair işaretlerden ve tarihsel kaynaklara dayanarak oluşturulduğundan bahsedeceğiz. Yazarın kurgu ve hayal gücü öğelerini kullanmasından, bunun sonucunda eser içerisinde diyalogların ve konuşmaların bolca yer aldığından söz edeceğiz. Romanın şekil itibariyle kaç ana bölümden meydana geldiğine değinilip bu bölümleri ve her bölüm içerisinde bulunan alt başlıkları yansıtacağız. İçerik olarak yazarın kullandığı anlatım şekline, kurguya destek olan belgesel anlatılara, mektuplara ve tarihi kaynaklara yer vereceğiz.

İkinci bölüm başlığında, Cem Sultan'ın hayatından, ruhsal-fiziksel portresinden ve kaleme aldığı şiirlerinden örnekler vererek edebi kişiliğinden bahsedeceğiz. Cem Sultan'ın sürgün yolunu seçmesine zemin hazırlayan ve bu gidiş sürecini hızlandıran nedenleri irdeleyeceğiz. şehzadenin sürgüne gidip kaldığı yerlerin ayrıntılı şekilde özelliklerini, günümüzdeki ve o dönemdeki görünümlerini, yakından tanıklık ettiği insanları, sosyal yaşamlarını ve detlerini sunacağız. Cem Sultan'ın Avrupa'nın farklı yerlerinde dolaştırılırken yaşamış olduğu ruhen ve bedenlen bölünmüşlük duygusunun yarattığı psikolojik etkilere değineceğiz. Baskın Avrupa kültürünün etkisi altında kalmamak için Cem Sultan'ın gösterdiği mücadeleyi, Batı'nın şehzade Cem'e dayanarak karşılık bulmaya çalıştıkları birtakım siyasi, dini ve askeri beklentilerine karşı Cem Sultan'ın takındığı sert tutumu yansıtacağız. Cem Sultan'ın yaşadığı sürgün ve esir yaşamını değiştirme arzusunu ele almaya çalışacağız.

Üçüncü bölüm başlığında, Osmanlı-Avrupa, Doğu-Batı ve Müslüman-Hristiyan ikilemleri üzerinde duracağız. Cem Sultan'ın bu ikili ilişkilerdeki aktif ve politik rolünü saptamaya çalışacağız. İhanet kavramının çok yönlülüğüne işaret ederek, yazarın ihanet olgusunu işleyiş şeklini, Cem Sultan'a yansıyışını ve bu olgunun farklı kimliklere bürünmesini büyüteç altına alacağız. Ölünceye kadar bitmeyen sürgün ve esir bir yaşamın Cem Sultan'ı bir romantiğe dönüştürdüğü, bulunduğu kimi yerlerde kendini iyi hissettiğine dair şiirler yazsa da, genel olarak psikolojik açıdan nasıl yıprandığı; hüznünü, mutsuzluğunu, hasretini yansıttığı dizeler kaleme aldığı ve sıkı göz hapsinde tutulmasından dolayı şehzadenin zamanını değerlendirmek için edindiği uğraşlar incelememizin konusunu oluşturacaktır.

Bu tez çalışmasında amacımız, Batılı yazar Edouard Sablier'nin gözüyle tarihi kişiliğimiz Cem Sultan'ı ve trajik yaşam öyküsünü anlatmaya ve anlamaya katkıda bulunmaktır. Çalışmamızda izleyeceğimiz yöntem, metne bağlı inceleme yöntemi olacaktır. Bu yöntemin ışığında, söz konusu yapıt irdelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZARIN KİMLİĞİ VE TARİHİ ROMANA YÖNELİŞİ

1.1. YAZARIN KİMLİĞİ

Fransız gazeteci-yazar Edouard Sablier, üzerinde çalışma yaptığımız tarihi romanının yanı sıra önemli eserlere de imza atmıştır. Bu alt başlıkta yazarın hayatı, meslek olarak odaklandığı gazeteciliği ve edebiyat insanı olmasının dışında yaptığı görevler ile yapıtları üzerinde durmaya çalışacağız.

Sablier, 29 Şubat 1920'de Irak'ın Bağdat şehrinde dünyaya gelir, 14 Mart 2006 yılında Paris'te yaşamını yitirir. Sablier, 1945 ve 1962 yılları arasında *Le Monde* gazetesinde yazarlık, gazete muhabirliği ve editörlük yapar. Yazarın mesleki yaşamı oldukça doludur. Fransız Diplomatik Basın Kuruluşu'nun onursal başkanıdır. 1963-1969 yılları arasında ORTF Televizyonu'nda haber müdürlüğü görevini üstlenir. 1970 ve 1972 tarihleri arasında Europe 1'de köşe yazarlığı, 1972 ve 1985'te France Inter'de başyazarlık yapar. Türk dostu olan Sablier, Ortadoğu'yla ilgili konularda uzmandır.

Sablier'nin yayımlanan eserlerini basım tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz: *Fars'tan İran'a (De La Perse à L'Iran, 1960)*, *İran (L'Iran, 1961)*, *Urallardan Atlantik'e (De L'Oural à L'Atlantique, 1963)*, *Hasan II (Hassan II, 1979)*, *Barut Fıçısı İran (Iran, La Poudrière, 1980)*, *Terörizmin Gizli Tarihi (Le Fil Rouge, Histoire Secrète du Terrorisme, 1983)*, *Dünyanın Yaratılışı (La Création du Monde, 1984)*, *Savimbi. Özgürlük Yarın (Savimbi, Demain La Liberté, 1989)*, *Terörizmin Fransız Okulu (L'École Française du Terrorisme, 1993)*, *Kırmızı Anka Kuşu (Le Phénix Rouge, 1996)*, *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu (Djem Sultan, Le Prisonnier de Bourganeuf, 2000)*, *Generalin Televizyonu (La Télé du Général, 2001)*, *Halife (Le Calife, 2003)*.

Sablier, 2000’de edebiyat dünyasına kazandırdığı yapıtı *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* ile 2001 yılında Fransız Akademisi’nin (L’Académie Française) “2001-Diane Potier-Boès Gümüş Madalya” ödülünü kazanır.

1.2. TARİHİ ROMANIN YAZILMA GEREKÇESİ

Sosyal bilimlerin bir dalı olarak kabul edilen tarih, geçmişteki toplulukların yaşadığı olayları, kültürel, sosyal, politik, ekonomik zeminlerini, yaşayış biçimlerini ve ilerleyişlerini belgeler ışığı altında neden-sonuç, yer ve zaman unsurlarına dayandırarak inceleyen bir bilim dalıdır. Edward Hallet Carr tarihi: “*Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bir diyalog*” (Carr, 2002: 35) olarak tanımlar. Tarihçi, “*geçmişin kaydedilmeye değer yönlerini ortaya koyan, insanların geçmişi tanımaları yönünde bilgilendiren âlimdir*” (Çelik, 2002: 50). Edebiyatın tanımına ilişkin olarak hayal gücünün, duyguların ve düşüncelerin dil çatısı altında harmanlanması sonucu meydana gelen yazılı ve sözlü yaratımlar bütünü, sanatın bir koludur diyebiliriz. Tarih ve edebiyat birbirine paralel ilerleyen iki dal olarak ele alındığında *tarihi roman* olgusu, her ikisinden de beslenir. Buradan hareketle, bu alt başlıkta, tarihi roman kavramı ve özellikleri, bu türün tarihsel gelişimi ve yazarı tarihi roman yazmaya yönlendiren gerekçeler üzerinde durmaya çalışacağız.

Roman, yaşanmış ya da yaşanabilecek olayları kişi, zaman, mekân etkenleriyle bağdaştırarak betimlemelerin yer verildiği kurgusal uzun yazılı metinlerdir. Hülya Argunşah romanı şu şekilde tanımlar: “*Roman, gerçek hayatta meydana gelmiş ya da gelebilecek hadiselerin yazarın fikri dünyası, birikimleri, hatta psikolojisi doğrultusunda yaptığı seçimlerle kurgulayarak oluşturduğu gerçek hayatın benzeri, ama yeni bir bütündür*” (Argunşah, 2002: 17). Roman kimi zaman hayal gücüne dayalı bir yaratım olarak karşımıza çıkar, kimi zaman da günlük hayatta yaşanmış olaylardan esinlenerek

kaleme alınır. Okuyucuda *merak*¹ duygusunu d rter. Romanda kurmaca, hayal gücü, yaşanmış ya da yaşanabilecek olaylar ve gerçeklik i  içedir.

Tarihi roman, tarihsel gerçeklik doğrultusunda yazarın kurgu ve hayal unsurlarını da katarak oluşturduğu bir roman türüdür. *“Tarihi roman, ele aldığı zaman, mekân ve insan unsurları bakımından yazarın tanıklık etmediği bir tarihi, devir veya dönemi gerçeğe yakın bir durum veya olay halinde belli bir düzene bağlı kurgulayıp aktaran tahkiyeli edebiyat eserine denir”* (Aktaran: Erol, 2012: 62). Argunşah da tarihi romanın tanımına değinir: *“Tarihi roman ise, tarihi malzemeye dayanan yani başlangıç ve sonucu mazi denilen zaman içerisinde gerçekleşmiş olanın anlatımını üstlenmiş romandır”* (Argunşah, 2002: 17). Tarihi roman kavramında hem romansı unsurlara hem de tarihsel boyutlara rastlanır. Bu tür, edebi bir nitelik taşıdığı için edebiyatın inceleme alanına girer.

Bu bağlamda, tarihi roman kavramının ortaya çıkışını, ilk  rnekleri, Türk ve Fransız edebiyatında tarihi roman olma özelliği taşıyan bazı yapıtları ele alalım.

Tarihi roman türünde verilen ilk eser, Avrupa’da 19. yüzyılın ilk döneminde,  sko  yazar Walter Scott’un 1814 yılında kaleme aldığı *Waverly* adlı yapıtıdır. Bu roman türünün öncülüğünü yapan Scott, dünya edebiyatlarına da derin bir dokunuşta bulunur. Fransız edebiyatında, Gustave Flaubert’in *Salammb * (1862) adlı yapıtı tarihi roman özellikleri taşır. Bizde, ilk tarihi roman Namık Kemal’in *Cezmi* (1880) adlı yapıtıdır. Peyami Safa’nın tek tarihi romanı *Attil * (1931), Hunlar ve Attil  hakkında kaleme alınan ilk roman olması bakımından önem taşır.

¹ Bkz.  ZEK N, Tülay, **Tarihsel Romana Karşılaştırmalı Bir Bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim G rsel**, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007, s. 7

Tarihi roman kavramının, romanın bir türü olarak, kendine özgü ayırıcı özellikleri mevcuttur. Bu alanda yapıt verirken tarihi roman yazarı farklı bir metot uygular:

Romanın dünyasında özellikle tarih ve tarihlik söz konusu edildiğinde de unutulmaması gereken bu defa tarihi gerçekliğin kurgusal bir gerçeklikle değiştirildiğidir. Tarihi malzemeyi kullanan yazarlar tespit edilebilmiş bir tarihi gerçeklikten hareket ederler. Fakat tarih biliminin verilerine bağlı kalmak zorunda değildirler. Yazar, romanın bu türünde geçmişte insan toplulukları açısından önemli olan yaşanmış bir zamanı canlandırır ve tarihi kaynakların bile açıklayamadığı birtakım boşlukları olması muhtemel şekliyle muhayyilesinin yardımıyla doldurur. Böylece tarihi kaynakların naklettiğinden, tarihçinin tespit ettiğinden başka bir bütüne ulaşılır (Argunşah, 2002: 17-18).

Bu noktadan hareketle tarihi roman yazarı, yapıtına kurgusunu, kendi oluşturduğu diyalogları yerleştirebilir. Bununla birlikte yazar, seçtiği konuyu gerçek tarihten fazla uzaklaşmadan işlemelidir: *“Tarihi roman yazmak için yalnız kahraman isimleri ve olayların kronolojisini bilmek ve vermek yetmez. Olayın yaşandığı zamanı, vuku bulduğu mekânın coğrafi özelliklerini, dönemin sosyal, kültürel ve sanat değerlerini çok iyi tanımak ve o dönemde topluma hâkim olan inanç, ideal ve anlayışları da iyice bilmek gerekir* (Aktaran: Erol, 2012: 62).

Tarihi romanın geçmişle bağlantısı olmalı, romana konu olan tarihi olay, toplum ya da kişilik o dönemi yansıtmalıdır. Bu bağlamda, bir tarihi romanda olması gereken ölçütler şu şekilde olmalıdır:

[...] romancı geçmişle bugünün gözüyle değil; o günlerin gözüyle, o günlerin havasıyla verecektir. Kişilerin konuşmalarından giysilerine, yerlerine ve yapıların betimlenmesinden edimlerin ve törelerin anlatımına kadar her şeyi bugün gibi,

gerçeğe benzerlikle dile getirecektir. [...] Tarihsel bir kişiyi, şimdiki döneme göre değil yaşadığı döneme göre değerlendirmek gerekir. Çünkü tarihsel romanların başat özelliklerinden biri de ele alınan kişileri, tipleri, karakterleri çağına yerleştirmektir. [...] Dönemsel hava, gerçekte tarihsel romanın ham maddesini oluşturur (Özekin, 2007: 13).

Tarihi roman kavramının doğuşu ve bu alanda eserlerin verilmeye başlanması ardından böylesi bir roman türünün neden var olduğu sorusu merak edilen bir unsurdur. Edebiyat dünyasına kazandırılmış ve okuyucuya ulaştırılmış bu türdeki eserlerin yazılış amacını Kemal Erol şöyle dile getirir: “*Sonuç olarak hangi sosyal kesime hitap ederse etsin tarihi roman ve hikâyelerin, tarihi öğretmek için yazıldığı söylenemez. Zira bu iş tarih biliminin ve tarihçilerin işidir. Ancak kurguya dayalı tarihi materyallerin tarihi sevdirmek, bir ilgi alanı haline getirmek; tarihi olay, devir ve şahsiyetlerin anlaşılmasını sağlamak adınadır [...]*” (Erol, 2012: 66). İnsanları kendi tarihleri hakkında bilgi sahibi olmaya istekle yönlendirmek için tarihi romanlar önemli bir vasıta olarak düşünülür. “[...] tarihi roman, [...] birtakım milli değerlerin aktarılması ve insanımızın kendi tarihi etrafında sağlam ve zinde bir şuur edinmesini sağlamak için çokça yazılmış, çokça okunmuş bir roman türü olarak görünmektedir” (Argunşah, 2002: 18). Bu bakımdan tarihi romanlar, değerlerin ve milli şuurun nesillere aktarılmasında, yapıta konu olan tarihi kişiliklerin daha iyi tanınmasında ve yazarın kendi düşüncelerini, olaylara bakış açısını ve okuyucuya iletmek istediği mesajını karakterler aracılığıyla ya da tarihsel olaylara eklediği kurgusuyla yansıtmada² önemli bir rol oynar.

Tüm bu bilgilerin ışığı altında, Edouard Sablier’in yapıtı *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* tarihi bir roman olma özelliği taşır. Cem Sultan’ın Anadolu’da başlayıp

² Bkz. EROL, Kemal, **Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihi Romanların Tarih Öğretimine Katkısı**, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, Sayı: 2, Cilt: 1, 2012, s. 66

Avrupa'nın çeşitli yerlerinde devam eden tarihi macerası, belgelerde ve kaynaklarda yerini almıştır. Yaşam öyküsünün bir dönemi Fransa'da geçen ve günümüzde hâlâ canlılığını sürdüren Cem Sultan'ın hüzünlü hayatı hiç kuşkusuz Sablier'yi de etkilemiştir. Şehzadenin 15. yüzyıl Avrupası gözündeki stratejik konumu ve sıra dışı hikâyesi, Sablier'yi bu konu üzerine yoğunlaşmaya itmiştir diyebiliriz.

Görüldüğü üzere tarihi roman kavramı, tarih ve edebiyatın etkileşimi sonucunda oluşmuş bir roman türü olarak karşımıza çıkar. Geçmişle bağlantısını koparmayıp ele alınan tarihi konunun dönemsel özelliklerini aktaran tarihi roman yazarı, tarih dersi verme amacı gütmeyip kendi kurguladığı sahneleri eserin içine işler. Bununla birlikte, tarihi ve milli şuurun oluşmasını, seçtiği konu ve tarihi kişilikler aracılığıyla düşüncelerini yansıtmayı ve tarihin daha anlaşılır düzeyde olmasını hedefler.

1.3. KİTABIN KURGUSU VE KURGUYA EŞLİK EDEN

ÖĞELER

Edouard Sablier'nin Fatih Sultan Mehmet'in en küçük oğlu Cem Sultan'ı, onun dünyasını ve etrafında gelişen olayları işlediği eseri *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* tarihi bir roman olarak Fransız edebiyatına kazandırılmış ve bizim dilimize de çevrilerek Türk edebiyatı camiası tarafından tanınmıştır. Bu alt başlıkta, yazarın farklı bir üslup sergilediği yapıtını şekil ve içerik yönünden incelemeye ve kitabın kurgulanışıyla birlikte bu kurgunun oluşumunu sağlayan öğeleri çözümlemeye çalışacağız.

Bir önceki alt başlıkta ele aldığımız tarihi romanın özellikleri bu yapıtta görülür. Sablier, tarihi bilgi sunmakla birlikte bu bilgilerin içine kendi oluşturduğu kurgusal diyalogları ve metinleri serpiştirmiştir. Kitabın başlangıcında, “*Yazarın Notu*” adı altında yer alan şu açıklamalar dile getirdiğimiz söylemi destekleyici niteliktedir:³

Bu kitapta yer alan diyaloglar eserin “tarihsel anlatı” olarak adlandırılmasını sağlayacak şekilde okurlara “kurgusal” gelebilir. Hiç kuşku yok ki bu şaşırtıcı hikâyenin kahramanlarının yaptıkları konuşmalar, yazar tarafından oluşturulmuştur. Şurası unutulmamalıdır ki, bu diyaloglar asla yazarın romanlaştırma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Yazar bu biyografiyi, dönemin kronikleri üzerinde yaptığı incelemelere dayandırır (Sablier, 2001: 2).

Bu alıntıda belirtildiği gibi Sablier, Cem Sultan'ın biyografisini, tarihi kaynaklara dayanarak ve dönemin kroniklerini inceleyerek belgesel roman şeklinde oluşturur. Kitabın sonunda yer alan kaynakçada, Batılı yazarların Osmanlı Devleti, Türkiye ve Cem Sultan üzerine yazdığı tarihi çalışmaları bulunur.⁴ Bunun yanı sıra, Türk tarihçilerin

³Bkz. KARACA-TAĞIZADE, Nesrin, **Batılı Üç Eserde ‘Romantik Kurban’ Cem Sultan**, Bilig, Kış / 2006, Sayı: 36, s. 177

⁴ Bkz. SABLIER, 2001, s. 167

Fransızcaya çevrilmiş eserleri yer alır.⁵ Bu da, yazarın kaynakasal anlamda yararlandığını ve eserinin temelinde tarihsel bir metot izlediğini gösterir.

Yapıtta, farklı başlıklara ayrılmış on üç ana bölüm ve bu bölümler içinde de ayrı ayrı alt başlıklar bulunur. Eserin birinci bölümünün adı *Fatih'in Oğlu*'dur ve bu bölümün alt başlıklarının isimleri sırasıyla şöyledir: En Çok Sevilen Oğul, Yeni Roma, Karşı Konulmaz Bir Arzu, Kaderin Çağrısı, Acemilik, Osmanlı'nın Gücü, Son Zafer'dir. İkinci bölüm *İki Başlı İmparatorluk* olarak adlandırılır; alt başlıkları ise Konya Dolaylarında Bekleyiş, Allah'ın Topaçları, Cem Sultan, Kaçınılmaz Mücadele, Eşit Olmayan Bir Savaş, İhanetin Kurbanı, Bir Rüyanın Sonu'dur. Üçüncü bölümün adı *Uzun Süren Takip* olup alt başlıklarının isimleri Savaşların Yeniden Başlaması, Ok Yaydan Çıktı, Kaybedilen Savaş, Önemli Bir Karar'dır. Dördüncü bölümün adı *Rodos Şövalyeleri Tarikatı*'dır; alt başlıkları Saint-Jean Şövalyeleri, Şövalyelerin Başı, Büyük Bir Senyör, Denizaşırı Maceralar, Zehir Vız Gelir, Krallara Layık Bir Karşılama, Pierre d'Aubusson'un Emelleri, Dalgaların Sahibesi, Güneş Kadar Güzel, Rodos'un Cazibeleri, Bir Canlı Modelin Portresi, Halı Tüccarları Arasında, Ya Hep Ya Hiç şeklinde isimlendirilir. Beşinci bölüm *Güler Yüzlü Hristiyanlık* olarak adlandırılır; Hem Dükün Hem Sultanın Hizmetinde, Nizza La Bella'nın Güzelliği, Boş Girişimler, Zoraki Gardiyan, Yeniden Yürüyüş, Savoie'li Bir Dost, Başarısız Girişim, Yeni Bir Kaçış Denemesi, Sarayın Dalavereleri alt başlıklarından oluşur. Altıncı bölümün adı *Aşkla Karşılaşma*'dır; alt başlıkları ise Rüya Gibi Karşılaşma, Çok Hoş Bir Sürpriz, Zizim'in Saadeti, Büyük Hayranlık, Bulutsuz Gökyüzünde Bir Şimşek'tir. Yedinci bölüm *Casuslar* olarak isimlendirilir; Birbirine Benzeyen Gizli Örgütler, Sultan'ın Endişeleri, Düşler ve Gerçekler, Yunan Hizmetinde Bir Casusluk alt başlıklarından meydana gelir. Sekizinci bölüm *Auvergne Başrahipliği*'dir; alt başlıkları ise Kedi Fare Oyunu,

⁵ Bkz. KARACA, 2006, s. 168- 169

Arkadaşsız Yalnızlık, Boz Entarili Beyler, Bourbon'lara Çağrı, Acı Veren Başarısızlıklar'dır. Dokuzuncu bölüm *Zizim Kulesi*'dir; Yalnızlığın Büyük Sıkıntısı, Trajik Bir Sevda, Krallara Layık Bir Akşam Yemeği, Her Türlü Şüpheden Uzak Bir Tanık, Büyük Komplo, Yine İhanet, Sonuçsuz Kalan Girişimler, Elçilerin Yıldızlı Vaatleri, Cem Sultan'ın Öfkesi, Papa'nın Seçimi ise alt başlıklardır. Onuncu bölüm *Saint Pierre'de Bir Müslüman* olarak adlandırılır; Özgürlük Yolun Sonunda, Roma Yolunda, Vatikan'ın Karşılması, Saint-Pierre'deki Görüşme, Adı Innocentius, Papalığın Açık Planları, Borgia'lar Sahneye Çıkıyor, Cinayet Değerinde Bir İkiyüzlülük, Papa'yla Bir Gezinti, Felaketlerin Bedeli, Papa'yla Karşılaşmalar, Papa'nın Büyük Korkusu, Özgürlüğün Şafağı adlı alt başlıklardan oluşur. On birinci bölüm *Sonunda Özgürlük*'tür; alt başlıklar Floransalı Meczup, Acımasız Bir Düşman, Capua'da Hüzünlü Zevkler'dir. On ikinci bölümün adı *Muamma*'dır; Kralın Üzüntüsü, Son İstekler, Kim, Ne, Nasıl?, Topkapı Tarafında, Bir Naaş İçin Açık Arttırma, Bursa'ya Dönüş, Hesaplar Görülüyor, Padişahın Bağışlaması alt başlıklarından oluşur. On üçüncü son bölüm ise *Kim Kazandı?* olarak isimlendirilmiştir; alt başlıkları yoktur.

Her bir ana bölüm başlığı ve bölümlerin alt başlıkları anlatının içeriğine uygun olarak belirlenmiştir. Eserin anlatımı üçüncü tekil şahsa (o) göre kaleme alınmıştır. Sablier, kurgu ve kurmaca unsurlarından yararlanarak kimi bölümlerde diyaloglara yer verir. Tarihi gerçekliğin içine yerleştirdiği kendi kurgu ürünü olan konuşmalar, tarih ve edebiyatın iç içe olduğunu, dolayısıyla tarihi roman olgusuna uygun davranıldığını gösterir.

Cem Sultan Bourgameuf Mahpusu'nun farklı bir kurguya sahip olmasını sağlayan öğeler kurguya eşlik eden belgesel anlatılar, mektuplar ve tarihi kaynaklardır. Özellikle, Sablier'in kaynakçasında yer alan Jacques Leford, *Contribution à l'Histoire de Djem Sultan* (1981) adlı çalışmasında, Cem Sultan olayının cereyan ettiği dönemde yazılan

Osmanlıca, Yunanca ve Fransızca belgelere ve bazı mektuplara ulaşp bunları çalışmasında yayımlamıştır.⁶

Sablier'in bu eseri yazmasına kaynaklık eden ve kaynakçasında da belirtilen bir diğer önemli tarihi çalışma Nicolas Vatin'e ait *Sultan Djem, Société turque d'Histoire*'dır. Bu çalışma, anonim bir yapıt olarak bilinen ve Cem Sultan'ın yaşamı, Osmanlı ve Avrupa arasındaki siyasi ve diplomasiye dayalı ilişkiler ile gezilen yerler ve gelenekler hakkında bilgi sunan *Vâkı'ât-ı Sultan Cem* ya da *Kitâb-ı Cem Sultan*⁷adlı çok önemli kaynağın Fransızcaya çevrilmiş biçimidir. Dolayısıyla Vatin'in bu yapıtı, Sablier'nin romanını oluşturmasına ışık tutar.

Sablier'nin tarihi roman başkişisi olan Cem Sultan'ın hayatı üzerinden kaleme aldığı bu biyografik eser, şehzade dönemindeki Osmanlı ve Avrupa arasında meydana gelen siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkileri de açığa çıkarır. Yazar, roman içerisinde alıntı yaptığı kişilerin isimlerini vererek eserin tarihi boyutunu ön plana çıkarır.

⁶ Bkz. LEFORT, Jacques, **Documents Grecs dans les archives de Topkapı Sarayı, Contribution à l'histoire de Cem Sultan (Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan'ın Tarihine Katkı)**, Çeviren: Hatice Gonnet, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1981, s. 120

⁷ Bkz. ERAVCI, H. Mustafa, **Kitab-ı Cem Sultan ve Güney Batı Avrupa (Frengistan)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, c.IX, say. I, 2007, s. 1

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRGÜN PSİKOLOJİSİNİN BOYUTLARI

2.1. CEM SULTAN'IN KİŞİLİĞİ

Cem Sultan, Fatih Sultan Mehmet'in en küçük oğlu olup, 15. yüzyılda yaşamış, Osmanlı hanedanının en göze çarpan tarihi, “romantik” ve bir o kadar da “bahtsız” kişiliklerinden birisidir. Bir şehzade olarak, Osmanlı Devleti'ne “Sultan” olamasa da, kendisi *Cem Sultan* ya da *Sultan Cem* olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.⁸ Babasının vefatının ardından, ağabeyi II. Bayezid'e karşı taht mücadelesi başlatmış; bu mücadele, Şehzade Cem'e, on üç yıl sürecek bir sürgün hayatının kapılarını açmıştır.

Cem Sultan'ın sahip olduğu canlı, renkli ve kendine özgü kişiliğinin yanı sıra talihsizliklerle dolu trajik yaşamı, politikacılığı ve şairliği, II. Bayezid'le giriştiği iktidar kavgası ile Osmanlı'yı ikiye ayıran şehzade konumuna gelmesi, mücadelesini sürdürebilmesi için doğup büyüdüğü toprakları terk ederek “vatansız” kalması ve esaret hayatı yaşadığı Avrupa'da geçirdiği maceralar, şehzadeyi uluslararası boyutta da merak edilir bir kişi haline getirmiştir. Bu bağlamda Şehzade Cem, “*bizde ve Batıda, edebiyata ve sanata konu olmuş bir şahsiyettir*” (Karaca, 2006: 167).

Artık, Cem Sultan'ın kişiliğini daha iyi yansıtabilmek için onun hayat hikâyesini, edebi kimliğini, ruhsal-fiziksel portresini incelemeye başlayabiliriz.

⁸Bkz. KARACA, 2006, s. 167

2.1.1. CEM SULTAN'IN HAYATI

Cem Sultan, 15. yüzyılda, Fatih Sultan Mehmet'in büyük zaferi olan İstanbul'un fethi (1453) olayının meydana geldiği; Karamanoğulları, Akkoyunlular gibi güçlerin etkisiz hale getirildiği⁹, Batı'ya doğru sınırların genişlediği ve böylece Fatih'in Anadolu ve Balkan toprakları üzerinde hâkimiyetini kurduğu bir dönemde yaşamıştır.¹⁰

Fatih Sultan Mehmet'in üç oğlundan en küçüğü olan Cem Sultan, 23 Aralık 1459 yılında, *cumartesiye pazara bağlayan gece*¹¹, Edirne'de doğdu. Şehzadeye verilen "Cem" adı üzerine zaman içerisinde değişik anlamlar yüklenmiştir. Edouard Sablier yapıtında: "Cem- Cemşid'in kısaltılmışı- efsanevi Pers kahramanının adıydı" (Sablier, 2001: 2) olarak ifade eder. "Şark tarihçileri de Cem'in adı hakkında bazı imalarda bulunurlar. Ahmed Refik: 'Mini mini şehzadeye nazik ve şairane bir ad koydu: Cem.' diye, bu adı koymakla Fatih'in hususi bir maksadı olduğunu ima etmek istiyor" (Aktaran: Ertaylan, 1951: 4). "Cem Cemşid'in muhtasarı, daha doğrusu Cemşid, Cem'den mehuzdur; bu da İran hükümdâr-ı meşhûrudur. Şah-ı Cemcâh, Pâdişâh-ı Cemcâh kadar rif'ati kadre mâlik demektir" (Aktaran: Ertaylan, 1951: 5). Batılılar ise Cem Sultan'a *Zizim*¹² adını verir. Sablier bunu: "Yakınları ona Cemcem derdi. Annesi de bu adı Zizim'e dönüştürmüş [...]" (Sablier, 2001: 2) olarak belirtir.

Annesi Çiçek Hatun olup, kökeni hakkında farklı görüşler yer alır. Bir *Sırp prensesi* ya da *Venedik* asıllı olduğu yönünde rivayetler bulunmaktadır.¹³ Sablier

⁹ Bkz. MERİÇ, Münevver, **Cem Sultan, Cemşid'ü Hurşid**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 1

¹⁰ Bkz. ENGİN, Sedat, **Cem Sultan'ın Türkçe Divânı'nın Tahlili**, (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana, 2006, s. 4

¹¹ Bkz. AK, Mahmut, AKALAN, Kürşat, **Cem Sultan**, Park Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 19

¹² Bkz. KARACA, 2006, s. 167

¹³ Bkz. MERİÇ, 1997, s. 1

romanında Çiçek Hatun için: *“Annesi Macaristan’da doğmuş bir Sırp prensesiydi”* (Sablier, 2001: 3) bilgisini verir. Şehzade Cem’in ağabeyleri Bayezid ve Mustafa’dır.

Cem Sultan, dört yaşından itibaren özel öğretmen eşliğinde, düzenli ve titiz bir eğitim hayatına tabi tutuldu. *“On yaşına kadar sarayda özel hocalar tarafından eğitildi”* (Karaca, 2006: 169). *“Şurası muhakkak ki, Fatih, Cem’in tahsil ve terbiyesine diğer şehzadelerin tahsil ve terbiyelerine de olduğu gibi, büyük bir itina göstermiştir”* (Ertaylan, 1951: 10). Arapça, Farsça, İtalyanca ve Rumca öğrendi. On yaşında iken, 1469’da, idari yönetim deneyimi edinmesi için Kastamonu’ya sancak beyi olarak gönderildi. Sablier, Osmanlı Devleti’ndeki bu geleneğe yapıtta yer verir: *“Osmanlı geleneğine göre, sultanın en küçük oğluna, on yaşına basar basmaz, resmi olarak bir şehrin idaresi verilirdi”* (Sablier, 2001: 9-10). O dönemde Kastamonu bir bilim, kültür ve sanat merkezi olma özelliğini sürdürmüş, şehzadenin yetişmesinde oldukça etkili olmuştur. Sablier, Kastamonu’yu *“özellikle sayısız âlimi ve şairiyle ünlüydü”* (Sablier, 2001: 10) olarak nitelendirir. *“İlk gazellerini burada yazmaya başladı”* (Aktaran: Meriç, 1997: 2). Üç yıl sonra, 1472 yılında, Şehzade Cem, ağabeyi Bayezid’in iki oğlu Abdullah ve Şehinşah ile birlikte İstanbul’da sünnet edildi. Fatih Sultan Mehmet, Uzun Hasan’a karşı sefere çıkınca, (Otlukbeli Savaşı, 1473) kendisine vekillik etmesi için şehzadesi Cem’i İstanbul’a çağırdı. Fakat ordudan kırk gün kadar haber alınamayınca, Fatih’in yenik düştüğü söylentileri yayılmaya başladı. *“Cem, bir müddet ruhunda saltanat hırsının uyandığını duydu. Etrafindakilerin tavsiyesi bu arzuyu bir kat daha kuvvetlendirdi”* (Aktaran: Ertaylan, 1951: 22). Ancak, savaşı Osmanlıların kazandığı haberi ulaştı; Fatih, Şehzade Bayezid’i Amasya’ya, Şehzade Mustafa’yı da Karaman’a gönderdi ve kendisi İstanbul’a geri döndü. Şehzade Cem’i bu harekete teşvik edenler ortadan kaldırıldı, Fatih oğlunu bağışladı ve onu tekrar Kastamonu sancakbeyliğine geri gönderdi.

1474'te, ağabeyi Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Karaman vilayetine sancak beyi olarak gönderildi ve Konya'ya yerleşti. Osmanlı Devleti zamanında saygınlığını koruyarak önemli bir kültür merkezi haline gelmiş olan Konya Cem Sultan'ın gelişimi için önemli bir rol oynadı. Sablier eserinde Konya'yı şöyle betimler: “*Oysa Konya, Eski Roma ikonalarının bulunduğu şehirdi. İnsanı ilk bakışta çok etkileyen bu tarihi harabelere Osmanlı fatihleri, halklarının sanat hislerini yansıtan yapılar eklemişlerdi. Cem, görkemli Roma sütun başlıklarıyla taçlandırılmış kırk iki sütunlu Alaeddin Camii'ni sık sık ziyaret ederdi. Konya, İslam mistisizminin çok önemli yerlerinden biriydi aynı zamanda*” (Sablier, 2001: 15-16). Özellikle etrafına topladığı birçok değerli şair, sanatçı ve âlim kişilerle birlikte kültürel ve edebi bir çevre oluşturdu. “*Şehzade Cem'in etrafındaki Haydar, Kapıcıbaşı Sinan, Frenk Süleyman, dayısı Ali, defterdarı Ahmed, Sufi Sina, Celâl, Şîrmerd, Sufi Şadi ve çaşnigir İyas Bey gibi idareciler yanında, Şahidî, imamı Hatîbzâde, Sehâi, La'lî, Kandî ve müساهibi Sa'dî gibi 'Cem Şairleri' denilen şairler ile hocaları Mevlana Turabi, Şeyh Ahmed Hamdî ve Seyyid Aynî-i Tirmizi gibi âlimler sayesinde daha Kastamonu'da başlayan idarecilik, askerlik, dinî ve kültürel eğitimini yüksek seviyede Konya'da sürdürdü*” (Ak-Akalan, 2011: 33-34). Karaman halkıyla ve Karamanoğlu Kasım Bey ile iyi geçindi, şehri imar etti. Şehzade Cem burada, eğitim hayatını devam ettirirken kendini fiziksel anlamda da geliştirmeyi ihmal etmedi; avcılık, ok atmak, ata binmek, güreş tutmak, gürz kullanmak gibi faaliyetlerle vücut eğitimine özen gösterdi.¹⁴ Görünüş itibariyle sıhhatli, güçlü ve yapılı bir genç olarak yetişti.

Cem Sultan'ın dönüşü olmayan *sürgün* yaşamını elinde adeta bir “oyuncak” haline getiren Rodos Şövalyeleri ile tanışması, babası Fatih Sultan Mehmet'in kendisini görevlendirmesiyle başladı. “*Fatih Sultan Mehmed 883 (1478) tarihinde Sultan Cem'i İstanbul'a çağırarak, yeğeni, Çelebi Sultan ile birlikte Rodos Şövalyeleri ile sulh*

¹⁴ Bkz. KARACA, 2006, s. 169

müzakerelerinde bulunmağa memur etmişti” (Ertaylan, 1951: 44). Akdeniz’de Türk hâkimiyetini sağlamak adına Rodos üzerine planları bulunan Fatih, sorunu barışçıl yollarla çözümlmek için bizzat Şehzade Cem’i Konya’dan çağırttı ve sorumluluğu oğluna verdi.¹⁵

Rodos’la yapılan görüşmeler bir sonuca ulaşamayınca Karaman’a geri dönen Şehzade Cem, cariyesiyle evlendi ve 1480 yılında, Oğuz Han adında bir erkek evlat sahibi oldu. Oğuz Han İstanbul’da, dedesi Fatih’in yanında kaldı. 1481 yılında, Cem Sultan’ın Murad adında bir oğlu daha doğdu.

Fatih Sultan Mehmet yeni bir sefer hazırlığı içindeyken, iyice bozulan sağlığından ötürü, 3 Mayıs 1481 tarihinde (4 Rebi’ül evvel 886 Perşembe) Gebze yakınlarında aniden hayatını kaybetti. Bu ölüm, Şehzade Cem ve Şehzade Bayezid arasında saltanat kavgasının başlamasına sebebiyet verirken, Cem Sultan’ın da tarihi olaylar sürecinde politik bir rol oynamasına zemin hazırladı.¹⁶ Sadrazam Karamani Mehmet Paşa, Fatih’in ölümünü duyurmak için her iki şehzadeye de haber gönderdi. Ancak, Şehzade Cem’e gönderilen elçi, Bayezid yanlıları tarafından yok edildi. Şehzade Cem vaktinde İstanbul’a gelemedi. Şehzade Bayezid’in İstanbul’da bulunan oğlu Korkut’u saltanat naibi ilan ettiler ve onu tahta çıkardılar. 21 Mayıs 1481’de İstanbul’a varan Şehzade Bayezid Osmanlı İmparatorluğu tahtına geçti. Başından beri Cem Sultan’ı destekleyen Sadrazam Mehmet Paşa, Fatih Sultan Mehmet’in ölüm haberini alan yeniçeriler tarafından öldürüldü. Hem Bayezid’in tahta çıktığını hem de destekçisi sadrazamın katledildiğini öğrenen Cem Sultan telaşa düştü. Henüz yirmi iki yaşında olan şehzade, saltanat üzerinde kendisinin de

¹⁵ Bkz. FREELY, John, **Cem Sultan Rönesans Avrupası’nda Tutsak Bir Şehzade**, Çeviren: Püren Özgören, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 38

¹⁶ Bkz. VATİN, Nicolas, **Sultan Djem, Un prince ottoman dans l’Europe du XVe siècle d’après deux sources contemporaines : Vâkı’ât-ı Sultân Cem, Œuvres de Guillaume Caoursin**, Imprimerie de la Société Turque d’Histoire- Ankara, 1997, s. 17

hakkı bulunduğunu, babası tarafından tahtın varisi olarak gösterildiğini öne sürdü. “*Kanunnâme’de: ‘ Ve oğlum Şâhzâdem edâmallahü ömrühu Hüküm yazılmak lazım geldikte böyle yazıla: Ferzend-i ercümend-i es’ad ü emced vâris-i mülk-i süleymân-i nûr-ı hadaka-i Sultânî rüûs üs selâtîn sâhib ül izzü vet temkîn mahz-ı lutfullahilkirâm oğlum Sultan Cem edâm allahü bekah yazıla’’* şeklinde yer alır (Aktaran: Ak-Akalan, 2011: 40). Bu bildiriye dayanarak padişahın kendisi olması gerektiğini dile getiren ve etrafındakilerin desteğini alan Şehzade Cem, ağabeyine karşı mücadele başlattı. Yanında toplanan küçük ordusuyla beraber Bursa üzerine yola çıktı, Sultan Bayezid’i mağlup ederek, “*Cem kendini sultan ilan etti*” (Sablier, 2001: 18). On sekiz gün süren egemenliği sırasında “*adına para bastırdı, [...] Camilerde de adına hutbe okundu*” (Sablier, 2001: 18). Bayezid ile aralarındaki meseleyi çözüme kavuşturmak ve uzlaşmak için büyük halası Selçuk Hatun’u bir heyetle beraber ağabeyine gönderdi. Cem Sultan halası aracılığıyla, Osmanlı İmparatorluğu’nun Anadolu kısmının kendisine kalmasını, Rumeli’yi ise Bayezid’in almasını teklif etti. Ancak II. Bayezid’in toprakları paylaşma fikrine tepkisi sert oldu: “*Rum imparatorluğu aynı anda iki başı kaldıramaz. Hâkimiyet hiçbir ortaklığa göz yummayacak kadar mutlak olmalıdır*” (Sablier, 2001: 20). Her iki tarafın anlaşması mümkün olmayınca, 20 Haziran 1481’de Yenişehir Ovası’nda savaşmak için karşı karşıya geldiler; ancak Cem Sultan, II. Bayezid’in ordusuna yenik düştü. Çarpışma esnasında ayağından yaralanan Cem Sultan, hızlı bir şekilde Eskişehir üzerinden Konya’ya geçti. Bu kaçış esnasında, Ermeni Derbendi’nde yanındakilerle birlikte Türkmenlerin saldırısına uğradı, tüm eşyalarını ve parasını vererek kurtulabildi. Bayezid’in ordusuyla peşinden geldiğini öğrenen Cem Sultan, üç gün kalabildiği Konya’dan ailesi (annesi, hanımı, iki kızı ve oğlu Murad) ve kendisine yakın adamlarıyla birlikte kırk kişilik bir ekip halinde şehirden ayrıldı: “*Cem, vaktiyle se’adetler içinde, halkının alkışları, hayranlıkları arasında hükümranlığını sürmüştü olduğu bu Konya’da ancak üç güncağız kalabilmişti.*

Ailesini, çocuklarını ve bazı dostlarını alarak, halkın ateşli gözyaşları, günüler paralayan ah ü eninleri, feryad ü figanları arasında şehirden çıktı” (Ertaylan, 1951: 105).

Cem Sultan, Tarsus-Adana-Şam-Kudüs duraklarını geçerek, 25 Eylül 1481’de Kahire’ye vardı ve kendisini bir hükümdar gibi karşılayan Memluk Sultanı Kayıtbay’a sığındı. Cem’in onuruna ziyafetler verip onu oğlu gibi gördüğünü ifade eden Sultan Kayıtbay, şehzadenin davasını sürdürmesi için yardımda bulunacağını vaat etti ve misafirperver bir yaklaşım sergiledi. Osmanlı Devleti ile siyasi ilişkileri bozuk olan Sultan Kayıtbay, şehzadeyi bir koz olarak kullanmak istedi. İki kardeşin saltanat kavgasından azami derecede yararlanmaya çalışarak, Cem Sultan’ın her fırsatta kendisinden istediği askeri ve siyasi destek talebini geçiştirdi. Memluk Sultanı’ndan güvence alamayan Şehzade Cem, Kahire’deki günlerinin hac dönemine denk gelmesi üzerine, Mekke’ye gidip vazifesini yerine getirdi. Osmanlı hanedanlığı içinde hacca giden ilk kişi Cem Sultan’dı.¹⁷ “*Veliaht, Kayıtbay’ın yanına hacı unvanıyla döndü*” (Sablier, 2001: 27).

11 Mart 1482’de Kahire’ye dönen Cem Sultan, yokluğunda Sultan Bayezid ile temasa geçip uzlaştırma amacı güden ama başarıya ulaşamayan Sultan Kayıtbay’dan ısrarla dilediği yardımı göremeyince, ağabeyi II. Bayezid’e, içinde bulunduğu durumu ifade eden bir mektup yazdı. Mektubunda:

Sen pister-i gülde yatasın şevk ile handan,

Ben kül döşenem külheni mihnette, sebep ne

Bu saltanat-ı dünya ola adle mûkarîn

Haccü’l-Haremeyn anı taleb kılsa aceb ne¹⁸

¹⁷ Bkz. FREELY, 2005, s. 66

¹⁸ Bkz. UZUN, Şerife, **Cem Sultan’ın Türkçe Divanı’nda Hacca Dair Unsurlar**, Selçuk Üniversitesi Tükiyat Araştırmaları Dergisi (2008), s. 179

diyerek hem ıstırabını hem de saltanattan bir pay hakkı olduğunu dile getirdi. Ancak Sultan Bayezid gönderdiği cevabında:

Çün rûz-ı ezel kısmet olunmuş bize devlet,
Takdire rıza vermeyesin, buna sebep ne
Haccü'l-haremeynem diyüben da'vî kılursun,
Bu saltanat-ı dünya için bunca taleb ne¹⁹

dizelerini yazarak kardeşinin padişahlık iddiasından vazgeçmesini, Mısır'da köşesine çekilmesini, bu şartları kabul ettiği takdirde yılda bir milyon akçenin kendisine verileceğini belirtti.²⁰ Şehzade Cem bu öneriyi kabul etmedi ve taht mücadelesini sürdürmeye karar verdi. Hac vazifesini yerine getirdiği sırada, Anadolu'dan gelen destek haberleri üzerine şehzade bir kez daha cesaretlendi. Özellikle, kardeşlerin bu taht kavgasını kendi çıkarı için kullanmak isteyen Karamanoğlu Kasım Bey, Cem Sultan'ın tekrar Anadolu topraklarına giderek ağabeyine karşı savaşmasını teklif etti. Şansını bir kez daha denemek isteyen şehzade, ailesini Kahire'de bıraktı; Memluk Sultanı Kayıtbay'ın kısmi yardımıyla 26 Mart 1482'de Mısır'dan ayrılıp Anadolu'ya gitti. Önce Halep'e vardı, oradan Adana'ya geçip Kasım Bey ve Ankara sancakbeyi Mehmed Bey ile buluştu, birliklerini alarak Osmanlı sınırına ulaştılar; ancak askeri ve idari olarak daha da güçlenip hâkimiyet alanını genişleten Sultan Bayezid, ordunun başına önemli komutanlardan Gedik Ahmed Paşa'yı getirmişti. Cem Sultan Gedik Ahmed Paşa'nın harekete geçtiğini öğrenince, yakınlarından kapıcıbaşı Sinan Bey'i barış yapmak için elçi

¹⁹ Bkz. KUT, Günay, **Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri)**, İlmi Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 9, (2000), s. 165

²⁰ Bkz. ERTAYLAN, İsmail Hikmet, **Sultan Cem**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951, s. 120

olarak paşaya gönderdi ancak uzlaşma sağlanamadı. Gedik Ahmed Paşa askerleriyle birlikte Mehmed Bey öncülüğündeki birliği mağlup etti, Cem Sultan ve Kasım Bey Konya'ya kuşatmışlarsa da Sultan Bayezid'in güçlü ordusu karşısında tutunamadılar. Ankara'ya gelip kaleyi aldılar, II. Bayezid'in yaklaşmakta olduğunu duyunca geri çekilmek zorunda kaldılar. Cem Sultan, ülke topraklarının paylaşılması yönündeki isteğini ağabeyine iletti; buna karşılık II. Bayezid bu talebi geri çevirip kardeşine her türlü ihtiyacının karşılanacağını ve Kudüs'te ikamet etmesini bildirirse de, bu teklif şehzade Cem tarafından ısrarla kabul edilmedi. Sultan Bayezid, kardeşinin takip edilmesi için yeni bir birlik gönderdi; Cem Sultan dağlara çekildiği için takip sonuçsuz kaldı. Artık *anavatanda*²¹ kalmanın imkânsız olduğunu anlayan talihsiz şehzade, İran'a kaçmayı düşündü. Ancak Kasım Bey Karaman'da egemenliğini tekrar sağlayabilmek için iki şehzadenin savaşından faydalanmak amacıyla, Cem Sultan'ı Rumeli'ye geçip davasını orada sürdürmeye ikna etti.²² Şehzade Cem, Avrupa topraklarına geçişini, babasının döneminde tanışıklığı olduğu Rodos şövalyelerinin yardımıyla yapabileceğine karar verdikten sonra, adamlarından birini Saint-Jean Tarikatı Şövalyeleri olarak da adlandırılan Rodos şövalyelerinin lideri Pierre d'Aubusson'a gönderdi fakat elçi Sultan Bayezid'in adamları tarafından yakalandı ve şehzade Cem'in niyeti ortaya çıktı. Rodos'tan cevap gelmeyince, olumsuz bir durumdan şüphelenen Cem Sultan, bu kez sadık adamlarından Frenk Süleyman²³ ve Doğan Bey'i görüşmeye yolladı. Kendisi de otuz kadar adamıyla birlikte Kertüs limanına geldi. II. Bayezid'in hâlâ takibinde olan zavallı şehzade, yakalanma korkusundan ötürü karada kalamayacağına kanaat getirdi ve uzun zamandır beraber hareket ettiği Kasım Bey ile vedalaştı ve yoldaşlarıyla Karaman gemisine binip Anamur açıklarına geldi. Frenk Süleyman, Cem Sultan'ın serbestçe ve güvenli bir şekilde yolculuk edebileceğine ve Rodos adasına istediği vakit girip

²¹ Bkz. A.g.e., s. 130

²² Bkz. FREELY, 2005, s. 71

²³ "Süleyman Bey, Müslümanlığı seçmiş bir Avrupalıydı, "Frenk" lakabı da buradan geliyordu." (FREELY, 2005, s. 71)

çıkabileceğine dair bir anlaşma yaparak Don Alvaro komutasındaki bir Rodos filosuyla şehzadenin bulunduğu gemiye yanaştı. Don Alvaro de Zuniga, Cem Sultan'ın istediği anlaşma ve Tarikat Konseyi'nin mektuplarını şehzadeye takdim etti ve kendisine hürmet gösterdi. Frenk Süleyman, candan bağlı olduğu Cem Sultan'ı Rodoslulara güvenmemesi konusunda uyardı: *“İnanın bana. Dine hizmet ettiklerine inandıkları zaman bu şövalyelere saygı maygı vız gelir. Elleri düşerseniz sizi ortadan kaldırmak ya da bir hücreye kapatmak için bir an dahi düşünmezler”* (Sablier, 2001: 32) diyerek, Saint-Jean şövalyelerini samimi bulmadığını belirtti. Tüm amacı Rumeli'ye geçip taraftar toplamak olan Cem Sultan, bu şansı değerlendirmesi gerektiğini ve *“Kâfirler ahdlerinde müstakîm olurlar”* diyerek Rodos yönetimine itimat ettiğini ifade etti. Makûs talihini yeneceğine inanarak, otuz kişilik ekibi ile birlikte Karaman gemisinden Don Alvaro de Zuniga komutasındaki Trésor adlı filoya, bir hükümdar karşılanırcasına, top sesleri ve trompetler eşliğinde 20 Temmuz 1482'de bindi. Böylelikle Cem Sultan, sağken bir daha göremeyeceği vatanını ardında bırakarak yaşayacağı *esaret* hayatı için yolculuğa çıkmış oldu.

Cem Sultan 29 Temmuz 1482'de Rodos'a vardı ve Pierre d'Aubusson tarafından görkemli bir törenle karşılandı, kendisine büyük bir saygı gösterildi. Saltanat mücadelesini sürdürmesi için Rumeli'ye geçmek isteyen ve bu hususta şövalyelerden yardım bekleyen Cem Sultan, yine bu şövalyeler tarafından Osmanlı Devleti'ni tedirgin etmek için *esir* bir koz olarak kullanılacaktı. Şehzade Cem'in varlığından mümkün olduğunca yararlanmak isteyen Saint-Jean şövalyesi Pierre d'Aubusson, Papa IV. Sixte' e ve neredeyse tüm Avrupa hükümdarlarına mektuplar gönderdi. Cem Sultan'ın elinde bulunduğunu, Osmanlılara karşı siyasi bir silah olarak kullanılması gerektiğini, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak için zamanın ve şartların elverişli olduğunu bildirdi; Hristiyanların birlikte hareket etmelerinin önemini vurguladı.

II. Bayezid, kardeşinin Rodos'a gittiğini öğrendiğinde, şövalyelerin başı Pierre d'Aubusson ile irtibata geçti; 4 Nisan 1483'te, Cem Sultan'ın bir tutsak olarak elde tutulması karşılığında yılda kırk bin düka ödemek üzere anlaştı.²⁴ Bu durumdan haberi olmayan zavallı şehzade ise şövalyelere sığınma talebinin karşılığı olarak, saltanatın başına geçtiği zaman Rodoslulardan alınan adaları geri verecekti.

Saint-Jean şövalyeleri, II. Bayezid'in olası bir saldırısına uğrama ve adayı zapt etme kaygısı güttükleri için Cem Sultan'ın muhafazası konusunda endişeye düştüler. Şövalyelerin kimi şehzadenin adada kalması taraftarıyken kimisi de Fransa'ya nakledilmesi gerektiğini savundu. Yapılan uzun görüşmelerin ardından Cem Sultan'ın Fransa topraklarına götürülmesine karar verildi. Bu karardan şehzade de haberdar edildi. Fransa'dan Rumeli'ye geçebileceğini ümit eden Cem Sultan teklifi kabul etti. Ancak siyasi oyunlara alet edildiğini, esir muamelesi gördüğünü ve Batının elinde bir oyuncak haline getirildiğini anlayan şehzade, Sultan Bayezid'e bir mektup yazdı, pişmanlığını dile getirdi ve kendisini bu din düşmanlarına bırakmamasını istedi. Ancak "Osmanlı Prensi Cem" artık, ağabeyi II. Bayezid'e karşı aktif olarak kullanılacak değerli bir araç haline gelmişti. 1 Eylül 1482'de büyük bir tören eşliğinde gemiye bindi. Tahtı geri almak umuduyla Macaristan'a gitme planı olan Cem Sultan, hürriyetten yoksun kalacağı ve ömrünün sonuna dek sürüp gidecek tutsak bir hayata adım atıyordu.

16 Ekim 1482'de şövalyelerle birlikte Savoie Dükasına bağlı Villefranche'a gelen Cem Sultan, şehirde veba salgını baş gösterdiğinden güney Fransa'daki Nice şehrine götürüldü. Bir an önce Macaristan'a gidip planını yürürlüğe koymak isteyen şehzade, niyetini şövalyelere bildirdi ve hazırlıkların hızlı bir şekilde tamamlanmasını belirtti.

²⁴ Bkz. LEFORT, 1981, s. 123

Ancak Cem Sultan'ı oyalamak amacıyla kaçamak cevaplar veren şövalyeler, Fransa topraklarında bulunduklarını ve Fransa kralının izni olmadan yola çıkamayacaklarını söylediler. Şehzade Cem, hemen adamlarından Nasuh Bey'i elçi olarak görevlendirdi. Fakat şövalyeler Nasuh Bey'i yakalayıp hapsedtiler ve II. Beyazid ile yapılan görüşmelerden zaman kazanmak için talihsiz şehzadeyi oyalamaya devam ettiler. *“Nice’de dört ay kalan Cem Sultan burada Batının sosyal yaşantısına ve eğlence hayatına yakından şahit oldu”* (Karaca, 2006: 170). Zira Avrupa’daki sürgün ve tutsak yaşamının en güzel zaman dilimini burada geçirdi.

Cem Sultan bu şehirde geçirdiği güzel günlerine rağmen yoluna devam edebilmek için Fransız kralından gelecek ümitli haberi bekledi. Oysaki şövalyelerin verdiği yanıtla göre Fransa sarayı topraklarında bir Müslüman görmek istemediğini ve şehzadeyle görüşmeyi reddettiğini bildirmişti. Bütün bu siyasi entrikaların cereyan ettiği dönemde Batı, bu eşsiz rehini Osmanlı Devleti’ne karşı bir tehdit unsuru olarak kullanıyor, Avrupa hükümdarları Cem Sultan’dan faydalanmak için kendi aralarında da rekabet ediyorlardı. Öte yandan, kardeşinin Rodos’tan ayrıldığı günden beri Sultan Bayezid, Pierre d’Aubusson ile sürekli haberleşmekteydi. Gizli olarak gönderdiği adamlarından Cem Sultan hakkında bilgiler öğrenmeye çalışıyordu. Batının, kardeşi Cem’i kendisine karşı bir kalkan olarak kullanmasından çekinen II. Bayezid, siyasi ilişkileri barışçıl düzeyde tutmaya çalıştı. Dolayısıyla, Cem Sultan’ın gözetim altında kalması için Pierre d’Aubusson ile antlaşma imzaladı; bunun yanı sıra, Cem meselesini halletmek için Venedik ile de işbirliğine girişti. II. Bayezid, olması muhtemel politik saldırılara karşı kendini savunmak için her türlü çabayı gösterirken, zavallı Şehzade Cem ise rakip Avrupa devletlerinin elinde *esir bir oyuncak* haline gelmiş aynı zamanda para kaynağı olmuştu.

Cem Sultan Fransa’da sürgünde iken, Sultan II. Bayezid, kardeşi Cem’e taraftar olduğunu düşündüğü Gedik Ahmet Paşa’yı 18 Kasım 1482’de Edirne’de boğdurtarak öldürttü. Cem Sultan’ın oğlu üç yaşındaki Oğuzhan’ın II. Bayezid’in emriyle öldürülmesi yine bu süreçte gerçekleşmiştir.

Nice’de de görülen veba salgını nedeniyle Rodos şövalyeleri Cem Sultan’ı 21 Şubat 1483 tarihinde Savoie dükalığının merkezi olan Chambery’e getirdiler, oradan Rumilly’e götürdüler. Bahtsız Şehzade Cem, göçer şekilde sürdürdüğü yaşamında, kendisine içtenlikle davranan henüz on dört yaşındaki Savoie Dükü I. Charles ile tanıştı ve aralarında dostluk başladı. Cem Sultan’ın hazin hikâyesinden derin bir üzüntü duyan I. Charles, şehzadeyi şövalyelerin elinden kurtarmak için hazırlıklar yaptı. Fakat bu durumdan haberdar olan şövalyeler tedirgin olunca, Cem Sultan’ı Dauphiné’deki Pouët adlı kaleye naklettiler. Başından beri tutsak ettikleri şehzadeyi bir koz olarak kullanan şövalyeler, Fransa kralı XI. Louis ile görüşmek için Savoie’ya gelen ve Cem Sultan’ı da görmek isteyen padişah II. Bayezid’in elçisi Hüseyin Bey’i engellediler. Fakat Hüseyin Bey şehzadeye II. Bayezid’in daha önceki teklifini içeren mektubu vermeyi başardı; Cem Sultan’ın otuz kadar adamını Rodos’a geri gönderdiler.

Fransa kralının ölümü üzerine ortaya çıkabilecek karışıklıklara maruz kalmamak ve kıymetli esirleri Cem Sultan’ı ellerinden kaçırmak istemeyen şövalyeler, Pouët’deki iki aylık bir ikametinin ardından, şehzadeyi Rochechinard kalesine getirdiler. Şövalyelerin sürekli himayesi altında tutulan ve artık misafir değil de bir mahpus muamelesi gördüğünün bilincinde olan Cem Sultan, buradan da çıkarıldı ve Sassenage kalesine nakledildi. Sablier’in, *Aşkla Karşılaşma* adlı bölümde geniş yer verdiği²⁵, Türk tarih sayfalarında yer alan ve romanlara da konu olan kale beyi Baron Jacques’ın mükemmel

²⁵ Bkz. SABLIER, 2001, s. 70

güzellikteki kızı Philippine-Hélène de Sassenage ile karşılaşması ve bir sevda macerasına karışması burada meydana gelmiştir.²⁶

Osmanlı Prensi Cem şehir şehir dolaştırılırken, Avrupa kralları Cem olayını yakından takip ediyordu. Macar kralı Mathias Corvin, Napoli kralı, Papa VIII. Innocent ve Memluk Sultanı bile Cem Sultan'ı elde etmeye uğraşüyor, Venedik ise Papa'ya verilmesi için çaba sarf ediyordu. Diğer taraftan, Fransa da bu olaya taraf olmuştu. Hristiyan devletler, yeni bir Haçlı seferinin başına şehzade Cem'i koymayı planlıyor, böylelikle Osmanlı padişahı II. Bayezid'e gözdağı veriyorlardı. Kardeşinin kendisine karşı kışkırtılmasından çekinen II. Bayezid ise bu devletlerle anlaşmalar imzalayarak güvence sağlamaya çalışıyordu. Venedik vergiden muaf edilecekti. Savoie dükü ise zavallı esir şehzadeyi bu ikiyüzlü diplomatik alandan kurtarma gayretinde idi.

Yaşanan bu yoğun politik faaliyetlerden dolayı uluslararası sorun haline gelen Cem Sultan'ı ellerinde tutmak isteyen şövalyeler, tedbir amacıyla, 1484'de, şehzadeyi Rochechinard kalesinden alıp Limousin bölgesindeki Auvergne başrahipliğinin merkezi olan Bourgneuf'e²⁷ götürdüler. Buradan da uzaklaştırılıp Monteil-au-Vicomte kalesine götürüldü ve burada iki ay kadar kaldı. İhtiyatlı davranan şövalyeler, şehzadeyi kaleden kaleye sürüklemeye devam ederek Morterolles'e naklettiler. Cem Sultan'ın kaçırılma ihtimalini göz önüne alarak bu kaleden de ayrıldılar ve şehzadenin iki yıl boyunca sıkı bir gözetim altında mahpus hayatı yaşadığı Boislamy'e geçiş yaptılar. Artık saltanata kavuşma hayalleri suya düşen ve tek amacı buradan kurtulup Mısır'daki ailesinin yanına dönmek olan bahtsız Şehzade Cem, adamlarından Sofu Hüseyin Bey'i Bourbon düküne yardım etmesi için gönderdi, plan hazırlandı, gün kararlaştırıldı ancak kaçma girişimi

²⁶ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 199

²⁷ Bkz. SABLIER, 2001, s. 90

başarısızlıkla sonuçlandı. Rodos şövalyeleri, muhafız sayısını daha da artırarak Cem Sultan'ın alanını daralttılar. Bu arada, şehzadenin Kahire'de bulunan annesiyle mektuplaştığını haber alan II. Bayezid, Mısır Sultanı Kayıtbay'dan Cem Sultan'ın ailesini istedi, ret cevabına karşılık Memluk Devleti'ne savaş açtı. Öte yandan, kendine özgü ihanet stratejisini sahneye koymaktan çekinmeyen Pierre d'Aubusson, II. Bayezid'den aldığı paranın yanı sıra şehzade Cem'in annesini de kandırarak para sızdırmaya devam etti.

Cem Sultan, 1486'da, tekrar Bourganeuf kasabasına geri getirildi. “[...] *Bourganeuf şatosunda yaptırdıkları Grosse Tour ya da Tour de Zizim adlı yedi katlı bir kuleye hapsedtiler*” (Karaca, 2006: 170). İki yılını geçirdiği bu kule, Cem Sultan için hapisten farksızdı. Keder dolu bu tutsak yıllarında, sürgün yaşamını dile getiren şiirler kaleme aldı. Rivayet edildiğine göre, bir papağana konuşmayı ve bir maymuna da satranç oynamayı öğreterek kendisini teselli etmeye çalıştı.²⁸ Yine adamlarının yardımıyla kaçmayı tasarladı ancak bir kez daha hüsrana uğradı. Etrafındaki nöbetçilerin yoğun bir göz hapsine maruz kaldı. Bu zaman zarfında, Cem Sultan'ı elde etmek için uğraşan Avrupa devletleri birkaç kez kaçırma girişiminde bulunsa da planları gerçekleşemedi.

Cem Sultan meselesinin içinde yer alan devletlerin baskısı ve şehzadenin kaçırılma tehlikesi, bu kıymetli esirin korunmasını güçleştirmişti. Padişah II. Bayezid faktörünü de düşünen şövalyeler, Haçlı Seferi projesini uygulamaya koymak isteyen Papa VIII. Innocent'in önerisini dikkate aldılar. 10 Kasım 1488 tarihinde Fransa Kralı VIII. Charles, Papa ve Rodos şövalyesi Pierre d'Aubusson arasında yapılan müzakereler olumlu

²⁸ Bkz. CERAN, İsmail, **İlk Osmanlı-Fransız İlişkileri, Haçlılar ile Mücadeleler ve Cem Sultan**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1 Winter 2014, Ankara-Turkey, s. 112

sonuçlandı ve Cem Sultan'ın Fransa kralının izni olmadan başka bir devlete verilmemesi suretiyle Roma'ya getirilip Papa VIII. Innocent' e teslim edilmesine karar verildi.

Fransa'da yedi yıl süren esaretinin ardından Cem Sultan için yeni sürgün yeri Roma olacaktı. Şehzade yine şövalyeler eşliğinde Bourgneuf'den çıkarıldı, Felletin kalesine getirildi. Auvergne'den geçerek Blanchefort yaylasında kaldılar. Tekrar yolculuğa çıkan şövalyeler ve tutsakları Montferrand'dan Courpière şehrine ulaştılar. Oradan, her milletten tüccarın pazar kurduğu Lyon'a vardılar. Bir süre kaldıktan sonra 5 Aralık 1488'de Rhône nehri üzerinden gemiyle geçtiler ancak mevsimin kış olması nedeniyle bir dağ eteğinde kaldılar. Yeniden yola devam etmek için Pont-Saint-Esprit, Valence, Montelimar, Orange ve Tarascon duraklarından geçerek Marsilya'ya ve sonunda Toulon'a ulaşıldı. Şehzade Cem'in Roma'ya gidecek olmasından oldukça rahatsızlık duyan II. Bayezid, elçisini Fransa'ya gönderdi ve elli bin düka altın ile Hristiyanlara ait değerli eşyaları vereceğini vaat etti. Şövalyeler Fransa kralının kararını değiştirdiği haberini alır almaz Cem Sultan'ı kaçırmaya hızlı bir şekilde Toulon'dan ayrıldılar. 9 Mart 1489'da, Roma'ya 80 mil uzaklıktaki Civitavecchia'ya vardılar ve burada Papa'nın akrabası tarafından karşılandılar. Burada bir müddet kaldıktan sonra Tiber nehrini takiben Porta Portese'ye geldiler ve sonunda 13 Mart 1489'da Roma'ya ulaştılar. Muhteşem bir törenle karşılanan Cem Sultan Vatikan'da kendisine ayrılan yere yerleştirildi.

Cem Sultan *“14 Mart 1489 günü Papa VIII. Innocent tarafından resmen kabul edilir”* (Ceran, 2014: 112). Yapılan görüşmede Şehzade Cem Avrupa'ya gelme amacını, kendisine yaşatılan sürgün ve esir hayatını Papa'ya anlattı. Artık Mısır'a dönüp ailesine kavuşmaktan başka bir arzusu olmadığını ve bu konuda Papa'dan yardım istediğini açıkladı. Şehzadenin acıklı serüveniyle duygulanan ancak asıl amacı Cem Sultan'ı Osmanlı Devleti'ne karşı tasarladığı Haçlı seferinin başına getirmek olan Papa, şehzadeyi

bu isteğinden vazgeçirmek istedi. Kendisine saltanat hayallerini tekrar hatırlatan ve Macaristan'a gitmesini tavsiye eden Papa'ya Cem Sultan'ın cevabı sert oldu. Osmanlılara ve İslamiyet'e ihanet etmeyeceğini, dünya hükümdarlığını dahi verseler dininden dönmeyeceğini kesin bir dille belirtti.

Talihsiz Şehzade Cem üzerinden stratejik planlar yapılmaya devam edildi. Osmanlılara gözdağı vermek amacıyla her daim elde hazır tutuldu. Dinini değiştirmesine yönelik baskılara hiçbir zaman boyun eğmedi; yurduna, ailesine duyduğu özlem ve yaşadığı acılara rağmen, kendisine mahpus muamelesi yapan Batı'ya karşı soylu duruşunu sergiledi.

Cem Sultan'ın Roma'ya gelişinin ardından, Sultan II. Bayezid Papa'ya bir elçi gönderdi ve Cem Sultan'ın tutsaklığının devam ettirilmesinin karşılığı olarak kırk bin düka altın teklif edince Papa bunu kabul etti. Şehzade Cem, Papa VIII. Innocent'in sarayında üç yıl yaşadı. Papanın ağır hastalanması üzerine Saint Ange şatosuna gönderilip burada sıkı gözetim altında tutuldu. 1492'de vefat eden Innocent'in yerine VI. Alexandre Borgia seçildi. Cem Sultan, Borgia zamanında daha rahat günler geçirdi.

Fransa Kralı VIII. Charles, İtalya üzerine yürüyüp Napoli krallığını ele geçirmek ve Cem Sultan'ı da yanına alarak bir Haçlı seferi yapmak niyetini taşıyordu. Cem Sultan ile görüşmesi sürekli engellenen Fransa kralı, bir elçi vasıtasıyla Rodos şövalyeleri tarafından aldatıldığını, yalanlarla kandırıldığını öğrendi. Ayrıca, Sultan II. Bayezid ve Papa Alexandre Borgia'nın aralarında anlaşmış olduğunu haber aldı, II. Bayezid'in Papa'ya gönderdiği mektubu ele geçirdi; mektupta Cem Sultan'ın Papa tarafından öldürülmesine karşılık üç yüz bin düka altın vaat ediliyordu.²⁹ Fransa kralının gelmekte olduğunu duyan

²⁹ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 231

Papa, şehzadeyi daha da koruma altına aldı. Artık gelişmelerden haberdar olan Fransız hükümdarı VIII. Charles, 1495'in Ocak ayında Roma'ya girdi.³⁰ Cem Sultan'ı teslim almak konusunda ısrarcı olan kral, Papa'yı aralarında yaptıkları antlaşma ile ikna etti. 21 Ocak'ta şehzadeyi görmek için Saint-Ange şatosuna gitti ve Papa'nın yanında uzun uzun görüştüler. Sonunda, Fransa kralı 28 Ocak günü Cem Sultanı da yanına alarak Roma'dan ayrıldı ve Napoli'ye doğru yola çıkıldı. Böylelikle Şehzade Cem, altı yıl kaldığı Roma'yı ardında bıraktı.

Birçok şehrin fethi sonrası 16 Şubat 1495'de Fransa kralı VIII. Charles ve himayesindeki Cem Sultan San Germano'ya geldi. Şehzadenin ilk hastalık belirtisi burada belirdi. At üstünde duramayacak hale gelen Cem Sultan'ın hastalığı iyice ilerledi. Kral, şehzadenin en iyi şekilde tedavi edilmesi için elinden geleni yaptı. Ölümünün yaklaştığını hisseden bahtsız Cem, kendisine her daim sadık kalmış adamlarını yanına çağırdı, vasiyetini bildirdi:

Farz edelim ki naaşım kâfir bir ülkede duruyor, ölüm haberini her yere yayın. İnşallah kâfirler benim adıma Müslümanlara saldırmaz! Ben ölünce, kardeşimin yanına gidin. Ondan beni reddetmemesini isteyin. Tabutumu münafıkların elinde bırakmasın. Onu İslam topraklarına götürsün. Ondan, bütün borçlarımı ödemesini, annemi, karımı ve çocuklarımı, aynı şekilde fark gözetmeden bütün hizmetkârlarımı koruması altına almasını isteyin (Sablier, 2001: 152).

Fransa kralı, Cem Sultan'ın vasiyetini görmek için yanına geldi, şehzadeyi son nefesinde teselli edebilmek adına artık serbest olduğunu söyledi. Cem'in cevabı *"Elhamdülillah! Azad ve halâs savtı kulağımıza girdi."* oldu (Aktaran: Meriç, 1997: 18).

³⁰ Bkz. YILMAZ, Muammer, **Cem Sultan**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s. 99

Fatih Sultan Mehmet'in sevgili şehzadesi Cem'i, annesi Çiçek Hatun'un "Cicimi" ve Batının "Zizim"i bahtsız Cem Sultan 25 Şubat 1495'de sabaha karşı şehâdet getire getire 36 yaşında hayata gözlerini kapadı.³¹ Böylelikle, Cem Sultan'ın on üç yıl süren sürgün macerası Napoli'de sona erdi.

Osmanlı saltanatı üzerinde hakkını aramak için başlattığı zorlu mücadelesinden ölümüne dek çok kıymetli sultanları Cem'i asla yalnız bırakmayan sadık adamlarından Celal Bey ve Sinan Bey dini gereklilikleri yerine getirdiler, kalanlarla beraber cenaze namazını kıldılar. Şehzadenin ölümünden büyük üzüntü duyan Fransa kralı cesedin tahnit edilmesi emrini verdi. İşlem yapıldıktan sonra kurşun tabuta konuldu. Şehzadenin ölümü gizlense de haberi Venedik aracılığıyla öğrenen II. Bayezid, Cem Sultan'ın vefatını ilan etti ve ülkede üç gün yas tutulmasını emretti. Kendisi de siyah sarık taktı, taziyeleri kabul etti, fakirlere sadaka dağıtıldı, İstanbul ve Galata'da dükkânlar bu süre boyunca kapatıldı; tüm Osmanlı topraklarında gaib namazı kılındı, dualar edildi.

Cem Sultan'ın elbiseleri ve geriye kalan tüm eşyaları Hatibzade aracılığıyla ilk olarak Mısır'daki annesine gönderilmek istendi ancak hava koşullarının elverişsiz olması nedeniyle İstanbul'a getirilip padişah II. Bayezid'e teslim edildi. Getirilen emanetler arasında, bir zamanlar Cem Sultan'ın konuşmayı öğrettiği papağan da vardı.

Cem Sultan, ölümüyle bile Batılıların siyasi çekişmelerinden kurtulamadı. Cesedinden hâlâ medet uman Avrupalılar, menfaatleri doğrultusunda hareket ederek naaşı elde etmeye çalıştılar ve Osmanlı Devleti'ne iade etmemekte direndiler. Cem Sultan'ın yakın adamları cenazeyi seksen altı gün korudu. Şehzadenin tabutunun bulunduğu Gaeta şehri Napoli krallığı tarafından alındı ve tabut Napoli kralının eline geçti. Kral beş bin

³¹ Bkz. MERİÇ, 1997, s. 18

düka altın karşılığında ve savaş açılması tehdidi ile Cem Sultan'ın cenazesini, vefatından iki yıl sonra, 1497'da Osmanlılara teslim etti. Şehzadenin naaşı Bursa'da Muradiye Camii'nin avlusuna, ağabeyi Şehzade Mustafa'nın türbesine defnedildi. Kaynaklara bakıldığında, Cem Sultan'ın ölümünün eceliyle ya da zehirlenme sonucunda olduğuna dair farklı rivayetlere rastlamak mümkündür. Ölüm nedeni netlik kazanamasa da II. Bayezid'in ödediği paraya karşılık Papa tarafından zehirlendiği ihtimali kuvvetli görünmektedir.³²

Cem Sultan'ın Mısır'da bıraktığı ailesi de yürekleri sızlatan bu yaşam öyküsünde acıklı sonu yaşadı. Annesi Çiçek Hatun 1498 Mayısında, Mısır'da veba salgını yüzünden vefat etti. Şehzadenin kızı Gevher Melek Sultan Mısır'da Kayıtbay'ın oğlu Mehmet ile 1496 yılında evlendi. İki yıl sonra kocası vefat edince, II. Bayezid tarafından İstanbul'a getirildi ve Vezir Sinan Bey'in oğlu ile evlendirildi. Cem Sultan'ın oğlu Murat ise Rodos'a gidip Hristiyan oldu, oraya yerleşti ve kendi yuvasını kurdu. Ancak Kanuni Sultan Süleyman döneminde yakalanıp Cem adını verdiği oğlu ile birlikte idam edildi. Kızları ve hanımı İstanbul'a gönderildi.

Hazin sona sahne olmuş serüven dolu yaşamı, boyunduruk altında geçen on üç yılı, Avrupa'nın siyasi oyunlarındaki etkin rolü ve kendine özgü canlı karakteri ile Cem Sultan, hem Doğu hem de Batı tarihinde gerçek anlamda *olay* olmuştur.

2.1.2. CEM SULTAN'IN EDEBİ KİŞİLİĞİ

³² Bkz. A.g.e., s. 20

Cem Sultan, devlet adamlığı ve trajik hayat hikâyesiyle Osmanlı hanedanının en göze çarpan tarihi kişiliklerinden biri olmasının yanı sıra diğer şehzadelere nazaran şair kimliğiyle de ön plana çıkmış, başarılı şiirler kaleme almış ve devrinin en değerli edebiyatçıları arasına girmiştir.

İlk eğitimini henüz çocukluk çağında dadılar ve lalalardan alan Cem Sultan, dört yaşına gelince Arapça ve Farsça öğrenimine başlar: “ *Babasının sarayında hizmetine tahsis olunan dâyeler arasında büyüyen küçük şehzade, âdet olduğu üzere dört yaşını dört ay geçince, bir muallim tayin edilmek suretile tahsiline başlatıldı.*” (Aktaran: Ertaylan, 1951: 6). İtalyan ve Rum dillerini de öğrenir. Özel hocalar eşliğinde aldığı bu eğitim on yaşına kadar sürer. Daha küçük yaşlardan itibaren şiir ve edebiyata ilgi duyar. On yaşına gelen şehzade Cem babası Fatih tarafından Kastamonu’ya sancakbeyi olarak atanır. “*Burası o devirde âlimlerin, şairlerin yaşadığı bir ilim ve sanat merkezi idi. Cem Sultan, Kastamonu’ya gelince kendisini bu bilgin kişilerin ve sanatkârların arasında buldu*” (Aktaran: Meriç, 1997: 21). Kültürün ve bilimin harmanlandığı Kastamonu, şehzadenin bilgisinin artmasına, ruhsal ve zihinsel anlamda gelişmesine büyük katkı sağlar. Özellikle, o dönemin âlimlerinden öğrendiği Arapça ve Farsça dillerine başarıyla vakıf olur. Şairlik ruhunun ortaya çıkışı ve ilk gazellerini kaleme alması bu muhitte gerçekleşir³³ Cem Sultan, İran şairlerine nazireler yazarak hem bu şairlere ve Acem edebiyatına aşina olduğunu hem de Farsçayı çok iyi bildiğini kanıtlar. Daha on yaşındayken, babası Fatih Sultan Mehmed adına İranlı şair Selmân-ı Saveci’ye ait *Cemşîd ü Hurşîd* adlı mesneviyi nazım halinde Türkçeye çevirir.³⁴ *Farsça Divânı* bulunan Cem Sultan’ın kendi el yazması Farsça mektupları da bu dile ne kadar hâkim olduğunun göstergesi olarak kabul edilir.

³³ Bkz. ENGİN, 2006, s. 11

³⁴ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 11-12

Ertaylan'a göre Şehzade Cem, Farsçayı Türkçeden daha iyi yazmıştır.³⁵ Sablier de, Cem Sultan'ın edebi kimliğinin ilk oluşumuna dair şu saptamayı yapar:

Kendisine tarih, fen bilimleri, coğrafya ve özellikle şiir öğreten deneyimli hocaların yönetimindeki genç veliaht büyük bir hızla ilerleme kaydetti. Acem eserlerini Türkçe'ye tercüme etti, ayrıca Hâfız tarzında küçük şiirler, gazeller yazdı (Sablier, 2001: 10).

Cem Sultan on beş yaşında iken, kardeşi Şehzade Mustafa'nın vefatının ardından onun yerine Karaman valiliğine atanır. Valiliği boyunca Konya'da oturur ve eğitimine burada devam eder. Konya'da Cem Sultan, sanatçı, âlim ve kültür adamlarının bulunduğu edebi bir çevre oluşturur. Bu ortamda ilmi sohbetler edilir, münazaralar yapılır, toplantılar düzenlenir; böylece oradaki kültürel hayatın renklenmesine katkıda bulunulur. Sablier, *Allah'ın Topaçları* alt başlığında Mevlevi semazenlerinden ve dergâh kültüründen de bahseder.³⁶ Hatipzade Nasuh, Sofu Hüseyin, kapıcıbaşı Sinan Bey, Frenk Süleyman, Şirmert Ağa, Sufi Şadi, Çasnigirbaşı Ayas Bey, defterdarı Ahmed Bey gibi idare alanında ün yapmış isimler yanında yer alır. Her türlü yeniliğin ve gelişimin destekçisi olup bilim, sanat ve irfana muazzam derecede önem vermiş babası Fatih Sultan Mehmet gibi Cem Sultan da açık fikirli ve kültürlü bir insan olmuştur.³⁷ Tarih ve felsefe ile yakından ilgilenmiş, etrafında bulunan İtalyan ve Rum danışmanlardan da bu dallarda bilgi edinmiştir.³⁸ Yine babasının izinden giderek sanatkârları, âlimleri, edebiyatçıları ve ilim adamlarını sevmiş ve himayesi altına almıştır.

Derin bir kültüre sahip olması ve klasik edebiyatı çok iyi bilmesi şiir dünyasının zengin hayallerle süslenmesine katkı sağlar, Divan edebiyatının unsurlarını çok iyi

³⁵ Bkz. ENGİN, 2006, s. 12

³⁶ Bkz. SABLIER, 2001, s. 16

³⁷ Bkz. ENGİN, 2006, s. 11

³⁸ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 110

kullanır ve döneminin başarılı şairlerinden biri olarak nitelendirilir.³⁹ Bu edebi kimliğe sahip şehzade Cem, şairlerin ve edebiyatçıların koruyucusu olur. Konya’da sancakbeyi olarak bulunduğu sırada çevresinde seçkin şairler zinciri oluşturur. Özellikle Cem Sa’dî’si, Haydar Bey, Kandî, Şâhidî, Sehâî, Lâlî devrin ünlü şairleri olup “*Cem Şairleri*” adı verilen bu grupta toplanır. “*Bunlardan bir kısmı Avrupa’da geçen talihsiz hayatında onu yalnız bırakmadılar*” (Aktaran: Meriç, 1997: 22). Cem Sultan’a sadık kalmış bu şairler şehzadenin ağabeyi II. Bayezid ile olan mücadelesinde birlikte hareket etmişler, Avrupa’da yaşadığı sürgün günlerinde kendisini yalnız bırakmamışlar; bahtsız Cem’in trajik yaşamına hep beraber ortak olmuşlardır. Cem Sultan’ın edebi çevresinde yine devrin meşhur isimleri hocası Turabî ve Karamanlı Aynî de yer alır.

Cem Sultan, çocukluğundan itibaren kültür, edebiyat ve tarihle iç içe olur, bu alanlara ilgi gösterir ve değer verir. Zira sancakbeyi olarak atandığı yerlerde etrafında oluşan ilmi ve edebi halka, şehzadenin küçük yaşına rağmen kendisinin ne denli kültür meraklısı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Öyle ki, Cem Sultan Edirne’de bulunduğu dönemde, Ebu’l- Hayr Rûmî adlı kişiye talimat vererek *Sarı Saltuk* menkıbelerinin sözlü gelenekten toplanarak kitaplaştırılmasını sağlamıştır.⁴⁰ Böylelikle, bu eserin çağlar atlayarak şu ana ulaşmasına ve tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Cem Sultan şiir dalında devrinin en büyük şairlerinden biri olan Ahmed Paşa’dan etkilenir ve onun izini takip eder.⁴¹ Gazel ve kasidelerinde bu izi görmek mümkündür. “*Kerem Kasidesi’ni Ahmed Paşa’nın ‘kerem’ redifli kasidesine nazire olarak yazmıştır*” (Uzun, 2008: 178). Ahmed Paşa, Cem Sultan’ın şairliğine övgü yapar ve Divan’ında beğenisini şu beyitlerde dile getirir:

³⁹ Bkz. A.g.e., s. 111

⁴⁰ Bkz. KUT, 2000, s. 167

⁴¹ Bkz. UZUN, 2008, s. 178

Sultân Cem ol ki Husrev-i Sultân-nişân imiş

Mâh-ı sa'âdete işiği âsumân imiş

Tavr-ı gazelde hâmesi ol Şâh-zâdenün

Bâg-ı İrem'de tûti-i şîrîn-zebân imiş

Sultân Cem-i sâni ki anun adın işitse

Fi'l-hâl sürer topraga ruhsârı benefşe⁴²

Sehi Bey, Âşık Çelebi, Lâtîfî gibi ünlü tezkireciler de tezkirelerinde Cem Sultan'ın şair kimliğine vurgu yaparlar, şiirlerinin başarılı oluşundan söz ederler.⁴³

Sehi Bey “*Heşt Behişt*” isimli tezkiresinde Cem Sultan'ı: “ *Kahramanlık ve cömertlikte eşsiz, hüner sahibi kimseydi. Marifet sahibi ve faziletli idi. Şairlere fazla rağbet ederdi. Bu gruptan yanında çok kimse bulunurdu. Her birini haddinden fazla gözetir, şefkat ve merhamet gösterirdi. Şiire ve inşâya kadir, kendisi eşsiz bir şair, şiirleri hayalle, gazelleri atasözü ve deyimlerle örülü, müretteb divan sahibi bir kimsedir*” (Sehi Bey, 1980: 47-48) olarak tanımlar.

Âşık Çelebi “*Meşâirü-ş-Şu'ara*” tezkiresinde ise onun bir divanını bin divandan daha üstün görür.⁴⁴ Yine Âşık Çelebi'ye göre Cem Sultan, kerem redifli yetmiş dört beyitlik kasidesini adamlarından Sadi ile ağabeyi II. Bayezid'e bağışlanmak umuduyla göndermiş ama netice olumsuz sonuçlanmıştır.⁴⁵

⁴² Bkz. MERİÇ, 1997, s. 23

⁴³ Bkz. A.g.e., s. 22

⁴⁴ Bkz. A.g.e., s. 22

⁴⁵ Bkz. ÇINAR, Bekir, **Geleneğe Direnen Bir Şair ve Şiiri: Cem Sultan'ın Frengistan Kasidesi**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007, s. 275

Cem Sultan “gördüğü eğitime uygun olarak Divan şiiri geleneğine göre şiirler yazdı. Bunlar, güzel, ince, zarif duygulu şiirlerdir” (Meriç, 1997: 22). Şiirlerinde, Osmanlı şiirinin yanı sıra İran edebiyatının da etkisi görülür.⁴⁶ Kullandığı dil dönemin Türkçesinin özelliklerini taşımakla birlikte sade olarak nitelendirilebilir.⁴⁷

Şiirlerinde tasavvuf, aşk, tabiat, vatan hasreti ve dini temaları ele alır. Cem Sultan’ın vatanından uzakta iken yaşadığı sürgün yıllarına ait şiirlerinde çaresizlik, yalnızlık, umutsuzluk, toprağına ve ailesine duyduğu hasret, hüznü, pişmanlık yürekleri sızlatacak derecede hissedilir. Taht uğruna ağabeyi II. Bayezid ile mücadeleye girip derdine derman olacak çareleri uzak diyarlarda aramaya çalışan ve bunun neticesinde bir daha yurduna kavuşamayıp esir misali hayat süren Cem Sultan, geçirdiğı sancılı günlerini, buhranlı ruh halini, hüsrânını, pişmanlıklarını şiirlerinde birebir yansıtır. Muhammet Kuzubaş, Cem Sultan’ın mısralarında sezilen hüznü şu sözleriyle dile getirir: “ 15. yüzyılın önemli şairleri arasında gösterilen Cem Sultan’ın Divan’ının mana iklimine bakıldığında, onun pek çok dizesinde hayal kırıkları, kederler ve pişmanlıklar içerisinde boğulmuş bir çığlık duymak mümkündür. Dolayısıyla da bu dizelerde hüznün hâkim bir duygu olduğunu sezmek zor değildir. Genellikle acı ve keder dizelerin bünyesine işlemiş gibidir. Şair, gâh iç dünyasında kopan fırtınaları dile getirmiş, gâh geçmişte yaşadıklarından kendisine düşen dersleri çıkaran bir insan edasıyla seslenmiş, gâh bütün olan bitenler karşısında mütevekkil bir mümin tavrıyla Allah’a sığınmıştır” (Kuzubaş, 2006: 61).

Bu şiirlere bakıldığında, talihsiz şehzadenin samimi ve duygulu bir dille ifade edilmiş kederlerini, tamamıyla yaşadıklarını görmek mümkündür. Sevdiklerinden ve yurdundan ayrı kaldığı, ellerinde oyuncak olduğu Rodos şövalyeleri tarafından şehir şehir

⁴⁶ Bkz. UZUN, 2008, s. 178

⁴⁷ Bkz. ENGİN, 2006, s. 12

dolaştırıldığı dönemde Cem Sultan, vatan hasretiyle yanıp tutuşur ve buna bağlı olarak da hüznünü dizelere döker:

Cân dimağına irüp bûy-ı vatan
Dil diler kim görüne rûy-ı vatan⁴⁸

Bu beyitlerin yer aldığı gazelde Cem Sultan, o devrin Divan şiirinde az rastlanır *vatan sevgisi ve özlemi* konusunu içtenlikle aksettirir.

Cem Sultan, inançlı ve imanlı bir kişi olup Allah’tan merhamet dilediğini ve yardımını beklediğini şu şekilde dile getirir:

Cem merhameti kapundan umar iy Kerîm-i Hayy
Deryâ-yı rahmetüne çü yokdur senün kenâr
Yâ-Rab bilür günâhını çün rahmet eylegil
Cürmini yüzine uruban itme şermsâr⁴⁹

Osmanlı sultanları içinde Hac farizasını yerine getiren sadece Cem Sultan’dır. Mısır’a sığındığı dönemde günlerinin hac mevsimine denk gelmesi üzerine hacca gider; böylelikle, Osmanlı hanedan üyeleri arasında bu ibadeti gerçekleştirmeye bir tek kendisi nail olur. Eriştiği bu manevi zevki şöyle kaleme alır:

Sultanlık olmaz ise dervişlik de hoştur
Gör nice taht idindi taht ile tâc-ı Edhem

Olsan şehen-şeh-i Rûm olmazdı hac nasîbin

⁴⁸ Bkz. ÇINAR, 2007, s. 276

⁴⁹ Bkz. A.g.m., s. 23

Bin şükür k'oldı rûzî bu devlet-i muazzez⁵⁰

Cem Sultan'ın şiirlerinde gezip gördüğü yerlerin betimlemeleri de yer alır.⁵¹ Meşhur *Frengistan Kasidesi*'nde Avrupa'da yaşadığı mutsuz günleri anlatılırken, Fransa'nın Nis şehrinde geçirdiği eğlenceli anları da tasvir edilir.⁵² Şehzade Cem, Nis'te gördüklerini şu beyitleriyle aktarır:

Geldiğün şehr-i Françe bağçesinin her biri
Sidre vü huld ü na'îm ü ravza ı Rıdvândur
Nâr ağaçları vü limon kaysı vü şeft-âlûlar
Güller ü zîbâ çiçekler hem narencistândur⁵³

Cem Sultan gurbette başına gelenleri kaderle yorumlar ve kendisini böyle avutmaya çalışır:

Câm-ı Cem nûş eyle iy Cem bu Frengistândur
Her kulun başına yazılan gelir devrândur⁵⁴

Vatanından ayrı düştüğü dönemde çok sevgili şehzadesi Oğuz Han'ın II. Bayezid'in emri ile boğdurularak öldürüldüğü haberini alan Cem Sultan adeta yıkıma uğrar, derin bir kedere hapsolür. Evladını kaybeden bir baba olarak yaşadığı o büyük üzüntüyü, sarsılışını, bahtsızlığını, feleğin bu acımasız oyununu gözyaşları içinde kelimelere döker:⁵⁵

⁵⁰ Bkz. UZUN, 2008, s. 179

⁵¹ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 111

⁵² Bkz. ÇINAR, 2007, s. 277

⁵³ Bkz. A.g.m., s. 277

⁵⁴ Bkz. A.g.m., s. 277

⁵⁵ Bkz. MERİÇ, 1997, s. 24

İşidelden Şah Oğuz Han'ın şehid olduğunu
Derd ile oldı Frengistan'da Cem mecnûn felek
Yakamı yırtup elûnden nicesi âh itmeyem
Cānumı odlara atdı derd-i Oğuz Hân felek⁵⁶

Cem Sultan'ın bu dokunaklı ve hüznü dolu mersiyesi, orijinalliği bakımından klasik edebiyatın eşsiz şiirleri arasında da yer alır. İlk göz ağrısı Oğuz Han'ın ölümüyle yıkılan Cem Sultan, oğlunun kendisi için ne kadar değerli olduğunu ve hiç bir şeye değişmeyeceğini yine şu dizeleriyle ifade eder⁵⁷:

Bir kılına virseler virmezdüm Oguz Han'umun
Genc-i Kârûn ile bin milket-i Osman felek⁵⁸

Şair Cem Sultan yazmış olduğu *Kerem Kasidesi*'nde, ağabeyi II. Bayezid'den affını ister ve kendisini bu tutsak hayattan kurtarmasını diler. Yakın adamlarından Sadi ile bu kasideyi İstanbul'a gönderir fakat aldığı cevap olumsuz olur.⁵⁹ Yaşadığı sıkıntılı durum, duygu yüklü mısralarında açıkça ortaya konmaktadır:

Husrevâ dinle bu ben mûr-ı zaîfün hâlin
Çünkü sensin bu zamân içre Süleymân-ı kerem
...
Gerçi yüzüm karadır nâme-i a'mâl gibi
Umaram kim yuya lutfun su-y-ile anı kerem⁶⁰

⁵⁶ Bkz. A.g.e., s. 24

⁵⁷ Bkz. DÜZLÜ, Özlem, **Klasik Şiirimizde Evlat Acısının Bir Yansıması Olarak Şairlerin Çocuklarına Yazdıkları Mersiyeler**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer, 2011, s. 1831

⁵⁸ Bkz. A.g.m., s. 1831

⁵⁹ Bkz. KUT, 2000, s. 167

⁶⁰ Bkz. A.g.m., s. 167

Klasik Divan Şiirinin en önemli öğelerinden olan *aşk* ve *sevgili* temalarını da şiirlerinde işleyen Cem Sultan, sevgili karşısında kederlenişini, karamsarlığa kapılmış yüreğini hüznle yoğurduğu kelimeleriyle sunmaktan çekinmez:⁶¹

Bağrumı kan eyleyüp senden revâ mıdur ki bu
Toldurasın kan ile her lahza çeşmüm kâsesin⁶²

Cem Sultan, çoğu divan şairine benzer özellikler göstermekle ve Divan şiiri geleneğinin etkisinde kalmakla beraber, kalıpların dışına çıkan düşünceleriyle de göze çarpar:

Cem Sultan da pek çok divan şairi gibi yeterince rind, çokça âşık, şairlik kudretinden emin, güzellere düşkün ve onlardan şikâyetçi, Tanrı'nın kâinatındaki eşsiz nizamına, ahengine hayrandır. O, aynı zamanda hükümdar olduğu veya hiç olmazsa böyle bir iddiada bulunduğu, hatta bu uğurda “lâ erhâme beyne'l mülûk” (Hükümdarlar arasında merhamet yoktur) diyen ağabeyi İkinci Bayezit ile savaştıracak derecede hırslı bulunduğu için bazen öteki şairlerden ayrılan bir dünya görüşüne sahiptir (Aktaran: Yılmaz, 2011: 112-113).

Cem Sultan serüven dolu yaşamıyla, Osmanlıların yönetiminde söz sahibi olmak için ağabeyi II. Bayezid'e karşı başlattığı taht mücadelesiyle ve Avrupa devletlerinin stratejik oyunlarına maruz kalarak döneminin iç ve dış politikasını önemli ölçüde etkilemesiyle tanınırken; küçük yaşlardan itibaren edebiyat dünyasının içinde yer alması ve şair kimliğinin ön plana çıkması ile de Türk tarihinde sultanlığa kavuşamamış bir şair sultan olarak karşımıza çıkar. Devrinin edebi ve kültürel öğelerini şiirlerine taşıyan Cem

⁶¹ Bkz. KUZUBAŞ, 2006, s. 62

⁶² Bkz. A.g.m., s. 62

Sultan, şiirlerinde dilin sağladığı tüm olanaklardan faydalanma konusunda titiz davranır.⁶³ Münevver Okur Meriç, Cem Sultan'ın şairliğine: “*Şiirin bütün inceliklerine vâkıf olan Cem Sultan, edebî sanatları bütün hünerleriyle kullanırken aynı zamanda darb-ı meselleri, halk söyleyişlerini de bol kullanan bir şairdir*” (Meriç, 1997: 25) sözleriyle övgü yapar.

Şair Cem gazel, mesnevi ve muamma biçimlerinin kullanımında oldukça başarılı bir tutum sergiler. İyi bir Divan şairi olarak kabul edilen Cem Sultan'ın özellikle Türkçe Divanı'nda yer alan şiirlerinde buram buram kokan *hüzün* sadece o dönem insanların yüreğini sızlatmaz; yüzyılları aşarak, Cem Sultan'ın yaşamını ve dizelerini okuyanların da ruhuna dokunur.

2.1.2.1. Cem Sultan'ın Eserleri

Cem Sultan, çocukluk çağından itibaren şiir ve edebiyata büyük ilgi gösterir; kaleme aldığı nitelikli eserler onu, devrinin tanınmış ve başarılı şairleri arasında olmasını sağlar.

Türkçe Divanı

⁶³ Bkz. ENGİN, 2006, s. 12

Cem Sultan'ın en çok tanınan ve çevrilen bu eseri İstanbul ve Anadolu kütüphaneleri ile özel kitaplıklarda çeşitli yazma nüshaları halinde bulunmaktadır.⁶⁴ Halil Ersoylu'nun hazırladığı tenkitli basımda iki tevhit, bir münacat, bir terki-i bend, iki na'at, dört kaside, bir terci-i bend, dört kaside, bir rubai, 41 muamma, 19 müfret ve 348 gazel bulunmaktadır. El yazması halindedir.

Türk kültürüne, halk söyleyişlerine ve geleneklere sahip çıkan Cem Sultan, Türkçe Divanı'ndaki kasidelerde deyimlere ve yerel dile bolca yer vermiştir. Âşık Paşa'ya göre Cem Sultan, *kerem* redifli kasidesini ve Divanını affedilmesi umuduyla II. Bayezid'e göndermiştir. Bu divanın bilinen on bir nüshası vardır.

Farsça Divanı

Bazen yalnız, bazen de Türkçe Divanı ile birlikte bulunan bu eser, birçok kütüphanede yer almaktadır.⁶⁵ Dört nüshasının olduğu bilinmektedir.

Cemşîd-i Hurşîd

On yaşında iken, orijinali İranlı şair Selmân-ı Saveci'ye ait olan *Cemşîd ü Hurşîd* adlı eserin çevirisini yapar ve bu eseri babası Fatih Sultan Mehmet'e ithaf eder. Bu mesnevinin iki nüshası vardır. İlk kez Münevver Okur Meriç tarafından Kütahya Vahid Paşa Halk Kütüphanesi'nde bulunarak edebiyat dünyasına tanıtılmıştır.

⁶⁴ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 113

⁶⁵ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 240-241

Fâl-ı Reyhân-ı Sultan Cem

Cem Sultan'ın bu küçük eseri, Üniversite Kütüphanesi'nde 5474 numarada kayıtlı yazma Türkçe Divanı'nın sonunda yer almaktadır.⁶⁶ Tamamı 48 beyittir. Mesnevi nazım biçimi ile yazılmıştır.

⁶⁶ Bkz. A.g.e., s. 240

2.1.3. CEM SULTAN'IN RUHSAL VE FİZİKSEL KİŞİLİĞİ

Cem Sultan tarihi kimliği, sanatçı yönü ve dramatik hayat hikâyesiyle diğer Osmanlı şehzadelerine nazaran daha fazla ilgi odağı olmuştur. Ancak Cem'i Cem Sultan yapan ve hem döneminin hem de çağlar boyunca onun yaşamına okuyarak tanıklık eden insanların gönüllerinde yer edinmesini sağlayan sadece bu hususlar değildir. Kendine özgü karakteristik yapısı, canlı ve renkli kişiliğinin yanı sıra dikkat çeken dış görünümüyle de kalplerin sultanı olmayı başarabilmiştir. Bu bağlamda, Cem Sultan'ın ruhsal ve fiziksel portresini incelemek yerinde olacaktır.

Cem Sultan daha küçük yaşından itibaren çevresinin gözdesi olur; güçlü duruşu ve zekâsıyla insanlar üzerinde önemli ölçüde etki bırakır: *“Bir yandan devrin âlimlerinden Arabî ve Farisî dersler alıyor, her öğretileni az zamanda öğrenerek etrafındakileri hayretler içinde bırakıyordu. Üstelik ağırbaşlılığı ve kibarlığı ile de gönülleri fethetmişti”* (Yılmaz, 2011: 13-14). Babası Fatih Sultan Mehmet'in izinden giden Cem, onun gibi yeniliğe ve gelişime karşı duyarlı olur. Sablier, romanda Cem Sultan için şu cümlelere yer verir: *“Hareketli, akıllı, açık sözlüydü; büyük bir istekle kendini yetiştirmeye çalışır, babası gibi doğayı, kendi halkının ve yabancı ülke halklarının tarihini incelerdi”* (Sablier, 2001: 3).

Cem Sultan, özgün ve karizmatik kişiliğiyle Türk tarihinin önemli şahsiyetleri arasında yer alır. John Freely, şehzadenin kişisel özellikleri için şu ifadeleri kullanır: *“Cem iki kardeşin tartışılmaz en çekicisi, en göz alıcısıydı; dürüst, verici, karizmatik kişiliği onu Konya'dan yönettiği Karamanlı topraklarında çok sevilen biri yapmıştı. Hem Farsça hem de Arapça şiirler yazan, yetenekli bir ozan, başarılı, seçkin bir sporcu ve avcıydı”* (Freely, 2005: 39).

Cem Sultan yürekli, azimli, cesur, mert, kuvvetli iradeye sahip ve sempatik görünümlü bir genç olmuştur. Açık ve kesin buyruklar vermesi, sancak beyi olarak atandığı Kastamonu ve Konya şehirlerindeki idareciliği ve adaletli, dürüst ve açık kalpli oluđu⁶⁷ kendisini hem askerlerin hem de halkın sevgilisi haline getirir. “*Sabahları ata binmek, silah kullanmak, güreş yapmakla vaktini geçiriyor, öğleden sonra okuyor, âlimlerle sohbet ediyor ve idari işleri yürütüyordu*” (Yılmaz, 2011: 18). Sablier, yapıtında roman başkişisi Cem Sultan için benzer özelliklerden bahseder: “*Bu genç adamın, Türklerde ve Farisilerde erdem sayılan  beden ve zihin çalışması alanında üstüne yoktu. şiir yazıyor, iyi kılıç kullanıyor ve her gün bedeni güçlendirip ona esneklik kazandıran çalışmalar yapıyordu*” (Sablier, 2001: 78). Cem Sultan’ın o dönemdeki faaliyetlerine bakılacak olursa kendisinin çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Cem Sultan tez canlı ve aceleci karakteri ile de ön plana çıkar. Fatih’in ölüm haberini önceden öğrenmesiyle birlikte tahta çıkmakta erken davranan II. Bayezid’e karşı hemen saltanat kavgasına girişir. Osmanlı topraklarından ayrılana kadar ağabeyiyle savaşır; mücadelesini ana vatanında sürdüremeyeceğini anlayıp çareyi dış cephelerde arar ve emellerini gerçekleştirmek uğruna ülkesinden kaçmakta aceleci davranır. Tez canlı oluğu onu hareketli bir kişilik yapsa da zaman zaman yanlış kararlar almasında da etkili olur.

Cem Sultan’ın yaşam öyküsüne bakıldığında en göze çarpan, gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmeye çalıştığı planlarında, başarı ya da başarısızlıklarında belirgin olarak ortaya çıkan özelliği *hırsıdır*. Fatih Sultan Mehmet 1473 yılında Uzun Hasan’a karşı savaşmak için yola çıktığında şehzadeleri Mustafa ve Bayezid’i yanına alır, küçük oğlu Cem’i kendi yerine bakması için İstanbul’da bırakır. Fatih ve ordusundan kırk gün haber

⁶⁷ Bkz. BAHADIROğLU, Yavuz, **Cem Sultan I**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1997, s. 34

alınamayınca yenildiklerine dair söylentiler yayılır. Bu durumda Şehzade Cem, devletin başına geçmesi için çevresi tarafından kışkırtılır; kendi içinde uyanan hükmetme hırsına yenilerek askerden sadakat yemini almaya kalkışır: “*Küçük Şehzadenin, velev ki teşvik neticesi de olsa daha on üç-on dört yaşlarında, böyle başından büyük işlere girişmesi onda saltanat hırsının pek erken başladığına kuvvetli bir delil sayılabilir*” (Aktaran: Yılmaz, 2011: 16). Fakat Fatih geri dönünce ortada dolaşan rivayetler asılsız çıkar ve Cem Sultan’ın hevesi kursağında kalır. Şehzadenin Osmanlı saltanatı üzerinde hak sahibi olduğunu iddia etmesindeki ısrarı, Fatih Sultan Mehmet’in *Kanunname*’sinde oğlu Cem’i varis olarak gösterdiğini belirten ifadelerle yer vermesidir. Buna dayanarak Cem Sultan, bu denli ısrarcı ve hırslı yapısını gözler önüne serer. Gururunu her şeyin üstünde tutarak, bu gurura destek olan hırsının da etkisiyle kendisine hoşnut görünmeyen durumları tersler:

Cem, kardeşiyle barışma düşüncesinden birdenbire vazgeçti. [...] Bayezid, tahtla ilgili niyetlerinden vazgeçmeye ve “hak ettiği bir köşede sağlıklı ve rahat şekilde yaşamaya” razı gelirse, onun geçimini “yüz bin gümüş akçenin on katı” bir maaşla güvence altına almayı öneriyordu. Hırslı ve gururlu Cem’in kabul edemeyeceği bir teklifi bu (Sablier, 2001: 28-29).

Cem Sultan, ağabeyi II. Bayezid’den daha bilgili olup iyi yetişir ve babasının yüksek özelliklerini taşır.⁶⁸ İki kardeşin karşılaştırmasını yapan Nedim Gürsel, Cem’in daha fazla meziyet sahibi olduğuna dikkat çeker:

Cem, Bayezid’e göre daha ileri görüşlü, yeniliğe açık, bilgili, aynı zamanda hırslı bir şehzadeydi. Kayıtbay’ın konuğuyken hac görevini yerine getirmek için gittiği Mekke’de yazdığı bir gazelde “Sultanlık olmaz ise dervişlik de hoştur” diyordu ama saltanat tutkusuyla yanıp tutuşuyor, tahta geçebilmek için ağabeyine imparatorluk

⁶⁸ Bkz. MERİÇ, 1997, s. 4

topraklarını paylaşmayı bile öneriyordu. Aşırı duyarlı ve şairdi. Bu bağlamda onu Avrupa'ya giden ilk Osmanlı hem de sürgünde ölen ilk Türk şairi olarak nitelendirebiliriz (Gürsel, 2006).

Osmanlı hanedanının bahtsız şehzadesi Cem Sultan İslam dinine bağlı, babası gibi geniş görüşlü bir dindardır; insanlar arasında din ayrımı yapmaksızın hoşgörülü bir yaklaşım sergiler.⁶⁹ Dini konusunda ne denli titiz olduğunu gösteren olay, Papanın kendisine kardinal olma teklifine verdiği cevabıdır: “*Kardinallik, papalık değil, bütün dünyanın saltanatını virseler ben dinimden dönmezem*” (Aktaran: Meriç, 1997: 16). Şehzade Cem'i farklı kılan bir diğer önemli nokta, Osmanlı sultanları içinde sadece kendisinin hac ibadetini yerine getirmiş olmasıdır. Mısır'da bulunduğu dönemde hacca gider, kutsal mekânları ziyaret eder ve bu dini vecibeyi gerçekleştirmenin mutluluğunu yaşar. Cem Sultan dinine ve vatanına bağlı kalmış, aydın bir insan olmuş; aldığı iyi eğitim ve terbiye sağlam bir karaktere sahip olmasını sağlamış; asilliğinden, cesaretinden, ağırbaşlılığından ve onurundan ödün vermemiştir.⁷⁰ Aşırı duyarlılığı, zaafı, saf yürekli oluşu⁷¹, ince duygulu ve mert bir adam olmasına rağmen tatlı dile ve güler yüze inanacak kadar çocuksu bir saflığının olması⁷², pişmanlıklar yaşaması, gururu insani özellikleri arasında yer alır. Sablier eserinde Şehzade Cem'i zevk düşkünü, sürekli kadınlarla iletişim halinde olarak göstermiştir.⁷³ Sultan'ın akıllı, nazik, cömert, bilgiç, olgun yapısı ve canlı kişiliği çevresi üzerinde derin izler bırakır ve halkın gözünde değer kazanır.

⁶⁹ Bkz. A.g.e., s. 16

⁷⁰ Bkz. A.g.e., s. 14

⁷¹ Bkz. BAHADIROĞLU, 1997, s. 95

⁷² Bkz. TAN, M. Turhan, **Cem Sultan**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2002, s. 342

⁷³ Bkz. SABLIER, 2001, s. 17

Cem Sultan, tarihi kişiliği ve karakteristik yapısının yanı sıra fiziki görünümü ve davranışlarıyla da dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Sablier, romanda Şehzade Cem'i şöyle tanıtmıştır:

Doğu'ya özgü göz kamaştıran giysisi, zarif tavırları, konuşmaları sırasında gösterdiği yakın ilgiyle Osmanlı şehzadesi, Avrupa'yla ilişkileri yönünden az çok medenileşmiş şövalyeleri gölgede bırakıyordu. [...] Boyunun uzunluğu ve teninin esmerliğini, sağlam yapılı Anadolulu babasından almıştı; gür kaşları, ortası kemerli kartal burnunun başladığı yerde birleşiyordu. Macar olan annesinden ise mavi gözlerini, ince ağzını, küçük kulaklarını ve küçük ama kararlı çenesini almıştı. Hafifçe tombul oluşu çevikliğini engellemiyordu. Bütün ada halkı, eysiz at üzerinde sıçrayarak yaptığı koşular yüzünden hayran kalmıştı ona. Ama Fatih'in oğlunda en çok dikkat çeken yan, şehzadelere has ağırbaşlılığıydı. Kimi zaman öfkelenince, hoşnutsuzluğunu şimşek gibi bakışlarıyla sergiliyordu (Sablier, 2001: 48).

Cem Sultan'ın yemek kültürüne de değinen Sablier, şehzade için şu ifadeleri kullanır: *"Kıtlıktan çıkmış gibi yiyordu, midesi ise adeta bir fırın gibiydi. İçki olarak aromalı şarap içiyordu sadece. Böylece şarabı hafifletmeyi düşünüyor, keskinliğini yumuşatıyordu. Kavunu, üzümü, armudu ve diğer meyveleri çok seviyordu. Ekmek yiyor ve genellikle su içiyordu. Suyun içine şeker atıp eritiyordu"* (Sablier, 2001: 50).

Küçük yaşından itibaren sporla ilgilenen Cem Sultan avcılık, atıcılık, silah kullanma, ata binme, güreş gibi alanlarda kendisini geliştirir; sağlıklı, kuvvetli, sağlam vücutlu ve yiğit görünümlü bir genç olarak yetişir.⁷⁴ Sablier'in yapıtında, Cem Sultan'ın yaptığı fiziksel aktivitelerle vücuduna önem verdiğini görmekteyiz:

⁷⁴ Bkz. KARACA, 2006, s. 169

Cem, kendisi için hazırlanmış saraya yerleşir yerleşmez, bedenini güçlü tutmak için sürekli egzersiz yaparak ev sahiplerini şaşırttı. Her sabah, vücudunu sıcak suyla yıkadıktan sonra soğuk suya dalıyordu. Çok iyi bir yüzücüydü ve her gün halkın hayran bakışları altında denize giriyordu. Sıcaktan korunmak için de yatağını terasa taşıtarak geceyi açık havada geçirmekteydi (Sablier, 2001: 44).

Cem Sultan kendisini hem kişisel hem de edebi anlamda iyi terbiye etmiş, üstün olduğu alanlarda ise göz doldurmuştur. “*Genç Sultan, Alâeddin’in gürzlerine Konya’da ve Larende’de okkalarca halkalar ekledi, fesâhatte (akıcı ve düzgün söz söylemede), belagâtte (sanatlı sözde), şecaatte (yiğitlikte), salâbette (dayanıklılıkta, kuvvette), adalette en önde idi*” (Aktaran: Yılmaz, 2011: 18). Savaşçılığı, bilgiye olan merakı, 15. yüzyılın Doğu ve Batı kültürünün harmanlanmasıyla yetişmiş bir Cem Sultan olarak hafızalarda yerini almıştır.⁷⁵

Fatih’in bahtsız şehzadesi Cem Sultan, ağabeyi II. Bayezid ile olan taht mücadelesi, idealleri uğruna yersiz yurtsuz kalmayı göze alarak Batıda geçirdiği on üç yıllık sürgün ve trajik hayatına rağmen ölene dek Türklüğünden gurur duymuş ve hem Doğu hem de Batıya karşı duruşunu hiç bozmamıştır. Gözü pek oluşu, asaleti, insan sevgisi, kültürüne, dinine ve değerlerine olan bağlılığı, renkli kişiliği ve şair kimliği ile girdiği her ortamda saygınlık ve hayranlık uyandırmıştır. Batılıların nezdinde tutsak muamelesi görmesine karşın ailesini ve vatanını her zaman özlemle anmıştır. Sahip olduğu yüce nitelikleri, özgün karakteri ve şairliğini yansıtan şiirleriyle Türk tarihinin kahraman ruhlu Cem Sultan’ı olmuştur.

⁷⁵ Bkz. ORTAYLI, İlber, **Cem Sultan’ın Trajik Hayatı**, Milliyet, 17.07.2011

2.2. SÜRGÜNE GİDİŞİN NEDENLERİ

Fatih Sultan Mehmet'in vefatı, şehzadeleri Bayezid ve Cem arasında çekişmeli bir taht kavgasının başlangıcı olmuştur. Sadrazam Karamani Mehmed Paşa, Konya'da bulunan Şehzade Cem'e ve Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid'e bu vefat haberini bildirmek için haberciler göndermiş fakat Cem'e gönderilen elçi yolda II. Bayezid'in adamları tarafından yakalanıp öldürülmüştür. Haberi geç öğrenen Cem Sultan İstanbul'a zamanında gelememiş ve II. Bayezid erken davranarak tahtın başına geçmiştir. Ancak talihsiz Şehzade Cem, kendisine inananların desteğini de alarak ağabeyinin padişahlığını tanımamış ve taht üzerinde hak iddia etmiştir. Bildiğimiz üzere, II. Bayezid'in ordusunu bir kez yenmesine ve kısa süreli bir saltanat sürmesine rağmen daha da güçlenen ağabeyi karşısında kendi gücü yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda, Cem Sultan'ın Osmanlı topraklarından ayrılışının ve sürgün yolunu seçmesinin nedenlerini incelemeye çalışacağız.

A. Turan Oflazoğlu *Cem Sultan* (2010) adlı tiyatro eserinde, Şehzade Cem'in taht iddiasına gösterdiği gerekçeleri şu sözlerle ifade eder: “[...] yüce Fatih'in hazırlattığı kanunnamede yalnız benim adım anılmıştır, benim! Ötekinden bahis bile yok. Saltanat benim hakkımdır” (Oflazoğlu, 2010: 18). Türk tarihine göz attığımızda, Fatih'in ünlü Kanunnamesi'nde oğlu Cem'i işaret ettiği *vâris-i mülk-i Süleymânî nûr-ı hadeka-i Sultânî* tabirine yer vermesi, Cem'in Bayezid'e tercih edildiğini gösteren bir ipucu olarak belirtilir. Buna ek olarak Cem Sultan, ağabeyinin babasının şehzadeliliği kendisinin ise padişahlığı döneminde dünyaya geldiğini ve tahta babası tarafından kendisinin layık

görüldüğünü ileri sürer.⁷⁶ Sablier yapıtta, Cem Sultan'ın bu savunmasını Fatih'in konuşması üzerinden bize aktarır:

Büyük oğul olmaman hiç önemli değil! Kardeşin, babam Sultan Murad'ın hükümdarlığı sırasında dünyaya geldi. O zamanlar ben, atalarımızın mirasını korumak için çarpışan bir Osmanlı şehzadesiydim yalnızca. Oysa sen, Allah'ın bana şan şeref bahsettiği, Konstantinopolis Fatihi, Fatih Sultan Mehmed olduğum sırada doğdun (Sablier, 2001: 3).

Sadrazam Karamani Mehmed Paşa başta olmak üzere, çoğu asker ve çevresi Cem Sultan'ı II. Bayezid'e yeğlemiş, şehzadeyi padişah olması konusunda yüreklendirmiştir. *“II. Mehmed'in son sadrazamı Mehmed Karamani Paşa, Sultan'ın yerine en uygun veliahtın Cem olacağını düşünüyor ve onu can-ı gönülden destekliyordu”* (Sablier, 2001: 14). Bu desteğin de etkisiyle Şehzade Cem saltanat davasına kalkışır. Bu nedenler doğrultusunda, II. Bayezid'in tahtta olmasını hazmedemeyen Cem Sultan, ordu toplayıp Bursa üstüne yürür, ağabeyinin gönderdiği kuvvetleri yener ve Bursa'da padişahlığını ilan eder. Ağabeyinin büyük bir ordu hazırlığında olduğunu öğrenen Cem Sultan, uzlaşmak için II. Bayezid'e bir heyet gönderir ve ülkenin ikiye bölünerek paylaşılmasını teklif eder.⁷⁷ Devletin parçalanarak kan kaybetmesini göze alamayan II. Bayezid ise bu öneriyi hemen reddeder. Savaşmaktan başka çaresi kalmayan her iki taraf, 20 Haziran 1481 günü Yenişehir'de karşılaşır ve Şehzade Cem II. Bayezid tarafından mağlup edilir. Cem'e ait ordunun bir kısmının Bayezid'in tarafına geçmesi savaşın kaybedilmesinde özellikle etkili olur. *“Onun için tek kurtuluş yolu kaçmaktı”* (Sablier, 2001: 23). Uğradığı hezimet sonucunda Cem Sultan yaralı bir şekilde Konya'ya kaçar. Cem Sultan Konya'ya çekilir fakat II. Bayezid'in ordusuyla beraber kendisini takip ettiği haberini alınca burada

⁷⁶ Bkz. KARACA, 2006, s. 169

⁷⁷ Bkz. KUZUBAŞ, 2006, s. 60

da tutunamayacağını anlar.⁷⁸ Ağabeyinin birlikleriyle beraber peşine düştüğü Cem Sultan, tek şansının Kahire'ye gidip Memlûk Sultanı Kayıtbay'a sığınmak olduğuna karar verir.⁷⁹ Sablier yapıtta, Cem Sultan'ın bir sürgün yeri olan Kahire'ye gidiş nedeniyle ilgili tatmin edici bir açıklama yapar:

Oysa Bayezid'in orduları iyiden iyiye yaklaşıyor ve Şam üzerine yürümeye kararlı görünüyordu. O zaman veliaht, hayatının tehlikede olduğuna karar verdi. Memlûk Sultanı Kayıtbay'dan yardım istemek üzere Kahire'ye gitmeyi kararlaştırdı (Sablier, 2001: 24).

Tahtı ele geçireceğine dair büyük umutlar besleyip II. Bayezid'i karşısına alan Şehzade Cem, uğradığı ağır yenilginin şaşkınlığını yaşar ve ağabeyinin kendisini izlediğini öğrenince durumun ciddiyetini anlar. Hem kendisinin hem de ailesinin hayatının tehlikede olduğunu fark eden Cem için kaçmaktan başka çare kalmaz. Cem Sultan annesi Çiçek Hatun, eşi ve yanlarında bulunan küçük oğlu Murad ile kızlarını alarak Mısır topraklarına yönelir. Sonuç itibarıyla, Cem Sultan'ın serüven niteliğindeki sürgün yaşamının ilk evresi Kahire'ye gidip Memlûk Sultanı Kayıtbay'a sığınmasıyla başlar.

Memlûk Sultanı Kayıtbay tarafından bir hükümdar gibi karşılanmış ve ağırlanmış olan Cem Sultan, mücadelesini sürdürmek için Kayıtbay'ın kendisine askeri destek vermesi talebinde bulunur; Memlûk Sultanı ise şehzadeye yardım edeceğini vaat eder.⁸⁰ *“Cem ondan askeri destek isteyince, Kayıtbay elinden gelen yardımı yapacağına söz verdi. Ama Bayezid'in güçlerini yenmek için koşulların henüz oluşmadığı kanısındaydı”*

⁷⁸ Bkz. ENGİN, 2006, s. 9

⁷⁹ Bkz. FREELY, 2005, s. 56-57

⁸⁰ Bkz. KUZUBAŞ, 2006, s. 60

(Sablier, 2001: 26). Ancak Memlûk Sultanı'ndan istediği desteği göremeyen Cem Sultan, II. Bayezid'e sıkıntıda olduğunu belirten ve kendisine yardım edilmesini dileyen bir mektup yazar. Buna karşılık II. Bayezid, kardeşine bu padişahlık iddiasından vazgeçmesini, Kudüs'te ailesiyle oturmasını ve kendisine her yıl bir milyon akçe ödeneceği teklifini yapar. Fakat hâlâ hükümdarlık hırsı devam etmekte olan Cem Sultan, bu öneriyi reddeder:

Mısır Memlûklu Sultanına ilticâ etmiş olan Cem, ağabeyisi Bayezid'e gönderdiği mektupta sıkıntıda olduğunu ve kendisine yardım etmesini istiyordu. Bayezid cevaben hükümdarlık iddiasından vazgeçmesi şartıyla kendisine her sene “On kere yüz bin akça sâlyâne (vergi) tâyin” yani bir milyon akçelik bir tahsisatın verileceğini bildirdi ise de saltanat hırsı devam etmekte olan Cem, bunu kabul etmedi (Aktaran: Yılmaz, 2011: 46).

İki şehzade arasında barışın sağlanması için görüşmeler yinelense de bir sonuç alınamaz. Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan Karamanoğlu Beyliği'ni yeniden kurmak isteyen Karamanoğlu Kasım Bey, iki kardeşin bu taht mücadelesinden mümkün olduğunca faydalanmak ister, Cem Sultan'ı tekrar saltanat davasını sürdürmesi için tahrik eder.⁸¹ Kasım Bey'in bu teşviki ve Anadolu'dan gelen davetler üzerine Şehzade Cem, Osmanlı topraklarına egemen olmak için yeniden ümitlenir. Şansını bir kez daha denemeye karar veren Cem Sultan, Kasım Bey ile yaptıkları ittifak sonucu birlikleriyle beraber Konya'ya gidip şehri kuşatır ancak askeri ve idari yönden daha da güçlenen II. Bayezid tarafından geri püskürtülür. Daha sonra Aksaray'ı almaya çalışır; II. Bayezid'in ordusuyla geldiğini öğrenince geri çekilmek zorunda kalır. “*Ne var ki Cem'in talihi tamamen yüz çevirmişti ondan. İmparatorluk çarkının denetimini Bayezid yeniden eline*

⁸¹ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 50

almıştı (Sablier, 2001: 29). Cem Sultan ve II. Bayezid orduları arasında bir karşılaştırma yapan Sablier, Şehzade Cem'in sürgünlüğü seçmesine de neden olan gerekçeyi belirtir:

Bayezid'in askeri imkânlarının sağlam temellere dayalı olduğu görülüyordu. Buna karşılık Cem'in elinde, ordu olarak yöredeki yeniçeriler ve merkezi otoriteye düşman olan Karaman aşiretleri bulunmaktaydı. Yandaşları, ona hissi açıdan çok bağlıydı; oysa onları coşturan heyecan ve cesaret, imparatorluk ordusundaki meslekten yetişmiş askerlere karşı zafer kazanmaya yetmezdi (Sablier, 2001: 30).

Ağabeyinin bu gücü karşısında ezilen Cem Sultan, memleketinde barınamayacağını anlayınca tekrar Mısır'a dönmeyi düşünür ancak Cem Sultan'a maceralı ve dramatik bir sürgün hayatın başlamasına neden olacak teklifi Karamanoğlu Kasım Bey yapar:

[...] Kasım Bey'in, Bayezid'in Cem ile meşguliyetini kendi bölgesinden uzaklaştırma ve böylece kısmen serbestlik kazanma noktasında toplanan asıl amacını gizleyerek, Cem'e İran veya Mısır yolunu güvensiz göstererek deniz yolu ile Macaristan tarafına geçmesini ve böylece vaktiyle Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebi'nin yaptığı gibi siyasi geleceği için Rumeli topraklarında mücadele etmesinin daha doğru olacağını tavsiye etmesi ve onu buna inandırmasıdır (Ak, Akalan, 2011: 84).

Cem Sultan, II. Bayezid'e yaptığı Osmanlı topraklarını paylaşma teklifinden bir netice alamaz; buna karşılık, II. Bayezid'in önerisi olan saltanat mücadelesinden vazgeçme ve ailesiyle olduğu yerde kaldığı takdirde her yıl ödenecek şehzadelik bedeline ise ret cevabını verir. Savaş gücünü kullanarak ağabeyinin üstüne gitmeye kalkar ancak tahtın başına geçtikten sonra iyice kuvvetlenen II. Bayezid karşısında tutunamaz ve

yenilgiler yaşar. Kaçmayı tasarlayan Cem Sultan’a kendi çıkarını ön plana koyan Karamanoğlu Kasım Bey engel olur; Avrupa’ya sığınıp mücadelesini orada devam ettirirse başarı elde edeceğini ileri sürer:

Bura sipahileri sattı sizi kardeşinize, fakat Rumeli’dekiler yolunuzu gözler.

Anadolu’daki çarpışmayı kaybetmekten ne çıkar? Rumeli’de kazanabilirsiniz savaşı.

Oradaki akıncı beyleri ne derlermiş, bilir misiniz:

“Fatih’in Fatih gibi oğlu dururken o molla için kılıç kullanmayız biz.”

Dakika kaybetmeden Rumeli’ye geçin.

Orda Macar kralından da destek görürsünüz (Oflozoğlu, 2010: 38).

Oflozoğlu’nun yukarıda verdiğimiz alıntısı, o dönemin siyasi politikasını özetler niteliktedir. 15. yüzyılda Osmanlıların Karamanoğulları ile olan tarihi sürecini incelemek gerekirse, kardeşi Pir Ahmed’in ölümünden sonra Karamanoğullarının başında Kasım Bey yalnız kalır; yapılan birkaç hamle sonucunda Osmanlı Devleti, Karamanoğulları Beyliğini 1475 tarihinde bütün şehirleri ve kaleleri ile birlikte ele geçirir. Beyliğine tekrar kavuşmak isteyen Kasım Bey ise, II. Bayezid ve Cem arasındaki taht mücadelesinden ümitlenir, Cem Sultan’a taraftar olur ve şehzadeye halkın II. Bayezid’ten yüz çevirip kendisini beklediğine dair davet mektupları gönderir. Bunun üzerine Cem Sultan Kasım Bey ile görüşür ve Cem hükümdar olursa Karaman ilini Kasım Bey’e vereceğini, Kasım Bey de Cem Sultan’a ömrü boyunca bağlı kalacağı şeklinde bir antlaşma yaparlar.⁸²

II. Bayezid’in gücü karşısında yenilen Cem Sultan için bu şartlar altında başarılı olmak zorlaşır ve ağabeyi ile olan bu olaylardan sonra artık Anadolu’da kalması imkânsız hale gelir.⁸³ Bu durumda Karamanoğlu Kasım Bey, Cem Sultan’a deniz yoluyla

⁸² Bkz. YILMAZ, 2011, s. 51

⁸³ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 130

Rumeli'ye gitmesini ve orada ordu kurarak II. Bayezid'e saldırmasını teklif eder.⁸⁴ Asıl amacı, iki kardeşin Rumeli'de yaşayacağı karışıklıktan yararlanarak Karamanoğlu topraklarını ele geçirmek olan Kasım Bey, Cem'in saf ve kolay inanır yönünü kullanarak şehzadeyi bu fikre ikna eder. Karamanoğlu Kasım Bey'in bu önerisini çekici bulan Cem Sultan taht mücadelesini Rumeli'de sürdürmek için babasının sağlığında Karaman valisiyken bizzat görüştüğü Rodos şövalyelerine sığınmaya ve onlardan yardım istemeye karar verir.⁸⁵ Sablier romanında, Kasım Bey'in Şehzade Cem'i Rumeli'ye gitmeye ikna etmesi olayına yer vermemiştir. Şehzade ile ilgili diğer kaynaklarda bu ayrıntıdan bahsedilir. II. Bayezid'in eline düşmemek ve iddia ettiği saltanat hakkını elde etmek için savaşını Avrupa'da devam ettirmeyi ve bunu gerçekleştirebilmek için öncelikle Rodos Adası'na gitmeyi uygun bulmuştur. *“İşte Cem Sultan, Osmanlı İmparatoru olan kardeşi Bayezid'den korunmak ve sığınacak bir yer bulmak amacıyla böyle bir güce başvurmuştu”* (Sablier, 2001: 36). Osmanlı Devleti'nin başına tek olarak geçemese de en azından imparatorluğu paylaşma isteği Cem Sultan'a pahalıya mal olur.⁸⁶ Rodos şövalyelerinin desteğini alarak Rumeli'ye geçmeyi ve orada kuvvet toplayıp ağabeyine karşı savaşmayı planlar. Verilen bu kesin kararın ardından yakın adamı Frenk Süleyman'ı Rodos'a gönderir ve şövalyelerden Rumeli'ye geçmesini sağlamaları talebinde bulunur.⁸⁷ Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Cem Sultan'ı siyasi bir koz olarak kullanmak isteyen Rodos şövalyelerinin başı Pierre d'Aubusson, bu sığınma talebini kabul eder. Şehzade Cem ile padişah olduğunda, Rodos'tan alınan adaların geri verilmesi konusunda anlaşma yapar. İsteddiği vakit adadan gidebilme özgürlüğü konusunda şövalyelerden güvence alan⁸⁸ Cem Sultan, ailesini Mısır'da Memlûk Sultanı Kayıtbay'a teslim eder ve şiir meclisinden kendisine yakın şairlerin de bulunduğu yaklaşık otuz kişilik bir ekiple

⁸⁴ Bkz. KUZUBAŞ, 2006, s. 60

⁸⁵ Bkz. ENGİN, 2006, s. 10

⁸⁶ Bkz. GÖRE, Zehra, **Kerem Kasidelerine Dair, About Eulogies On “Kerem”**, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 39, Erzurum 2009, s. 923

⁸⁷ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 55

⁸⁸ Bkz. LEFORT, 1981, s. 122

Anadolu topraklarından ayrılır. Böylelikle Cem Sultan için bu ayrılış, bir daha vatanına dönüşü olmayacak ve Avrupa’da sürüp gidecek maceralı bir sürgün hayatının başlangıcı olur:

Önce Memlûk Sultanı Kayıtbay’a sığındı, ondan yeterli güvenceyi alamayınca, babası zamanında barış müzakerelerini sürdürdüğü için yakından tanıdığı Sen-Jan şövalyeleri ile ilişkiye geçti ve onlardan sığınma isteğinde bulundu. Böylece 13 yıl sürecek ve 35’inde ölümle sonuçlanacak sürgün hayatı da başlamış oldu (Gürsel, 2006).

Cem Sultan, Osmanlı İmparatorluğu ile siyasi ve dini bir çekişmenin içinde olan Rodos şövalyelerinin kendisine Rumeli’ye geçmesi için yardım edeceğine inanır ve onlara sığınmakta bir sakınca görmez: *“Şehzade Cem Sultan, yapılacak yardımın ve verilecek tavsiyelerin, içinde bulunduğu güç duruma çare olacağını umarak onlardan sığınma talebinde bulunuyordu”* (Sablier, 2001: 39). II. Bayezid tarafından yakalanma ihtimalini de göz önünde bulunduran Cem Sultan, davasını sürdürebilmek için denizi Rodos şövalyeleri aracılığı ile aşır Rumeli’ye gitmesi gerektiğine kanaat getirir. Yavuz Bahadıroğlu Cem Sultan’ın sürgüne gidiş nedenini kısaca şu şekilde ifade eder:

[...] Cem Şehzadenin tekrardan Mısır’a gitmesi muhal, iyisi mi Engürüs kâfirine sığınmaya ikna etmeli diyor.

Zaten bu canipten gitmelidir demiyor; Rodos tarikiyle gitmeliymiş, gemiyle Rodos’a gidip oradan Engürüs vilayetine geçmeli imiş. Engürüs’te ordu toplayıp Rumeli üzerine yürümeliymiş, Anadolu’da talihi yaver gitmemişmiş, amma talihini bir kere daha Rumeli’nde yoklamalıymış (Bahadıroğlu, 1997: 164).

Görüldüğü üzere Cem Sultan, Rodos üzerinden Rumeli’ye çıkarak buradan mücadelesine devam etmek için şövalyelerin yardımını bekler. Ertaylan’a göre

şehzadenin amacı Avrupa'dan ve Rodos'tan yardım dilemek ya da tüm haklarından vazgeçerek bir yere sığınmak değil, Karamanoğlu Kasım Bey'in teşvikiyle Rumeli'ye geçerek taht mücadelesine eşlik edecek yandaşı toplamaktır.⁸⁹ Ağabeyine karşı koyabilecek derecede birliği olmayan Cem Sultan anavatanında kalmanın imkânsızlığını anlayınca, Rumeli'ye giderek kuvvet toplaması gerektiğine inanır ve bunu gerçekleştirebilmek için Rodos'u aracı olarak kullanmaya karar verir. Dolayısıyla, hem tehlikede olan hayatını kurtarmak hem de taht hayaline kavuşmak için şimdilik gitmeyi tercih eder. Yakın adamı Frenk Süleyman Cem Sultan'ı Rodos şövalyelerine güvenmemesi konusunda uyarır ancak, *“Şehzade, Rodos idaresine güvenmeye karar vermişti, çünkü Frenk'in korkularının yersiz olduğunu düşünüyordu; ayrıca içinde bulunduğu bu yorucu ve moral bozucu durum yüzünden olmazsa olmaz bir çare gibi görüyordu bu sığınmayı”* (Sablier, 2001: 41). Mücadelesinin başlangıcında başka bir ülkeyi düşünmediğini ancak şartların zorlamasıyla mecburen Rodos şövalyeleri ile kendisini Rumeli'ye geçirmek üzere anlaştığını dile getirir.⁹⁰ Öncesinde de belirttiğimiz gibi, Osmanlıların yönetimi altına girmiş Karamanoğlu Beyliği'ni yeniden canlandırma amacı güden ve iki kardeş arasındaki rekabetten istifade etmeye çalışıp Cem Sultan'ı Avrupa'ya yöneltmek için uğraşan Karamanoğlu Kasım Bey'in rolü oldukça büyüktür. Hırslı Cem ise, davasından vazgeçmeyerek hakkı olduğunu savunduğu Osmanlı topraklarından pay almak için Kasım Bey'in teklifini kabul eder. Yapılan görüşmeler sonucu, iki kardeş arasındaki krizi fırsata çevirmek isteyen Rodos şövalyeleri Cem Sultan'ın teklifine olumlu bakar. *“26 Temmuz 1482'de Anamur'dan Rodos gemisiyle hareket eden Cem, kısa zamanda dönüp Osmanlı padişahlığını ele geçireceğini ümit ediyordu”* (Yılmaz, 2011: 57). Babasının sağlığında geçirdiği mutlu günlerinin düşüncesiyle vatanından buruk bir şekilde ayrılır ve 29 Temmuz 1482'de Rodos'a varır.⁹¹

⁸⁹ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 131

⁹⁰ Bkz. AK, AKALAN, 2011, S. 183

⁹¹ Bkz. ERTAYLAN, 1951, s. 134-135

Böylelikle, Cem Sultan'ın Rodos'a gidişi, sürgünün Avrupa kısmını tam anlamıyla başlatır.

Başına gelen talihsizliklerden ötürü tahta çıkamayarak Osmanlı İmparatorluğu'na padişah olan ağabeyi II. Bayezid'e rakip çıkan Cem Sultan, babası tarafından vasiyetli olduğunu ileri sürmüş ve hak davasına düşmüştür. *“Cem'in hayatındaki macera safhasının başlangıcı babasının vefatından sonra başlıyordu. Bu tarihe kadar alelâde bir Osmanlı şehzadesi gibi yaşayan Cem, artık bir saltanat iddiacısı olarak ortaya çıkacaktır”* (Yılmaz, 2011: 28). Bursa'da sadece on sekiz günlük saltanat süren Cem, orduyu ve idareyi ele alıp daha da güçlenen II. Bayezid'e yenik düşer, hem hırsı hem çevresinin etkisi hem de ağabeyine yakalanma korkusuyla çareyi memleket dışında aramaya karar verir. Önce Memlûk Sultanı'ndan destek ister ancak yeterli yardımı göremeyince Rumeli'de şansını denemeye karar verir ve geçiş yapabilmesi için Rodos şövalyelerine sığınır. *“Taht uğruna ailesini Kahire'de bırakmış, düşmanlarıyla işbirliğine razı olmuştu”* (Gürsel, 2006). Rodos'a ayak basmasıyla birlikte ne Rumeli'ne gidip amacına ulaşabilmiş ne de ülkesine sağ olarak geri dönebilmiştir. Avrupa'nın farklı şehirlerinde dolaştırılarak hem *sürgün* hem de *esir* bir hayat sürmüştür.

Cem Sultan, taht uğruna sürgün yolunu seçen⁹² ve o sürgünden bir daha canlı geri gelemeyen bir Osmanlı şehzadesi olarak Türk tarihinde yerini almıştır. Padişahlık hakkını alabilmek için Rodos şövalyeleriyle birlik olduğu andan itibaren tutsaklık serüvenine de başlangıç yapmıştır. Saltanattan bir pay alabilme düşüncesiyle II. Bayezid'e karşı direnmekten vazgeçmemiş ve özgür bir hayata adım atacağını hayalini kurarken sıkıntılarla dolu bir esarete mahkûm edilmiştir. Cem Sultan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu bölüşme isteği ve bu uğurda gösterdiği çabalar ile başvurduğu çareler, kendisini maddi

⁹² Bkz. MUTAFÇİYEVA, Vera, **Cem Sultan Olayı “Roman”**, Çeviren: Naime Yılmaer, May Yayınları, İstanbul, 1971, s. 132

ve manevi anlamda büyük zarara uğratmıştır. Rodos'tan istediği zaman ayrılabilceğini düşünmüş ve Macaristan üzerinden tekrar Osmanlı topraklarına girebileceğini planlamış ancak bu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.⁹³ Sadece, Rodos şövalyeleri tarafından şehir şehir, kale kale dolaştırılmış ve amacına ulaşmasına izin verilmemiştir.

Cem Sultan'ın yaşadığı topraklardan kaçarak sürgüne gitmesinin ve bu gidişin acıklı bir gurbet hikâyesine dönüşmesinin kökenine indiğimizde, Fatih Sultan Mehmet daha hayattayken, Şehzade Cem ve Şehzade Bayezid taraftarları olarak ikiye ayrılan devlet büyükleri var olmuştur.⁹⁴ Bir kısmı, başta Sadrazam Karamani Mehmet Paşa olmak üzere, Cem'in Bayezid'e göre daha nitelikli ve tahta layık olduğunu savunmuştur.⁹⁵ II. Bayezid'i padişah olarak tanımak istemeyen bu kesim, Şehzade Cem'i imparatorluğun başına geçmesi için desteklemiş ve kışkırtmıştır. Hırslı yapısı ve saltanatı hak ettiğine dair gösterdiği gerekçelere Cem yanlılarının tahriki de eklendiğinde, Cem Sultan'ın sürgüne gidiş süreci hızlanmıştır.

15. yüzyılda İstanbul'u fethederek Osmanlı Devleti'ni dünyanın tanıdığı bir imparatorluk haline getiren, Anadolu ve Balkanlara egemen olan Fatih Sultan Mehmet'in en küçük şehzadesi Cem Sultan'ın ülkesinden ayrılarak sürgüne gitmesi tarihin en trajik olaylarından birisi olup yürekleri sızlatır. Cem Sultan'ın talihsizliği, babasının ölümü ve ağabeyi II. Bayezid'in tahta erken çıkmasıyla başlar ve içinde bulunduğu şartlar, sürgüne gitmesine kadar varır. Görüldüğü gibi, Cem Sultan'ın gerekçeler göstererek tahta kendisinin layık olduğunu ileri sürmesi, bu uğurda II. Bayezid ile savaşıması ve mağlup olması, ağabeyine ülkeyi paylaşma teklifinde bulunması ve reddedilmesi; iki kardeş arasında barış görüşmelerine rağmen sonucun olumsuz olması ve nihayetinde Cem

⁹³ Bkz. TÜRE, Uğur, **Kaybedenlerin Sultanı Cem**, 25 Aralık 2012

⁹⁴ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 29

⁹⁵ Bkz. A.g.e., s. 29

Sultan'ın mücadelesini sürdürmesi için Rodos şövalyelerine sığınması tarihin seyrini değiştirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na padişah olup denetimi ele alan ve güçlenen ağabeyine karşı Cem Sultan, psikolojisini alt üst eden bu hezimet atlatmak, uğradığı kişisel başarısızlığını telafi etmek ve hem ekonomik hem siyasi hem de askeri anlamda güç toplamak için sürgün yolunu seçmiştir. Yönünü Avrupa'ya çeviren Cem Sultan, Batının gözünde *sürgün edilmiş bir Osmanlı prensi* olarak yer alır.

2.3. SÜRGÜNE GİDİLEN YERLERİN ÖZELLİKLERİ

Tarihsel süreç içerisinde Cem Sultan'ı sonunda sürgün yolunu seçmesine iten nedenleri incelediğimiz bir önceki alt başlığın ardından, şehzadenin sürgüne gittiği yerlerdeki insanların yaşam tarzını, Batının sosyal hayatını, ikamet ettiği mekânların iç ve dış görünüşünü ve çevresini irdelemeye çalışacağız.

Cem Sultan 20 Haziran 1481'de, Yenişehir ovasında yapılan savaşta ağabeyi II. Bayezid'e yenilip Konya'ya geri çekilmiş ancak takip edildiğini öğrenince ailesini yanına alıp Kahire'ye gitmeye ve Memlûk Sultanı Kayıtbay'a sığınmaya karar vermiştir. Halkın gözyaşları ve feryatları arasında Konya'dan hüznü bir şekilde ayrılan Cem Sultan⁹⁶, Tarsus-Adana-Halep-Şam güzergâhını kullanır, uğradığı bu şehirlerin ileri gelenleri tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır, kendisi büyük ziyafetlerle ağırlanır ve yine aynı saygı ve coşku çerçevesi içinde uğurlanır. 25 Eylül 1481'de Kahire'ye varan Cem Sultan asker, devlet adamı ve bütün şehir halkının sevgi gösterisi ve alkışları arasında kabul görür. 26 Eylül tarihinde ise Memlûk Sultanı Kayıtbay Şehzade Cem'i içtenlikle karşılar:

Cem Sultan'a ve ailesine de kardeşçe bir konukseverlik gösterdi. Bütün saray erkânıyla birlikte şehzadeyi karşılamaya gitmişti. Samimi bir heyecanla Cem'i bağrına bastı ve bütün sevecenliğiyle şu güvenceyi verdi ona: 'Evimi, evin gibi düşün! Fatih'in oğlu, hükümdarlığımın her yanında kendi evinde gibidir. Konuk sarayı, ailen ve adamlarınla seni kabul etmeye hazırlanmıştır' (Sablier, 2001: 26).

Sablier tarihsel kaynaklara dayanarak kaleme aldığı tarihi roman niteliğindeki yapıtında, Cem'in ilk aşamada sığındığı Mısır'da hâkimiyet kurmuş Memlûkler ile ilgili

⁹⁶ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 43

şu saptamada bulunur: “*Memlûkler on üçüncü yüzyıldan bu yana varlıklarını Suriye ve Mısır’da kabul ettirmişlerdi. Aslında adlarından da anlaşılacağı üzere (memlûk, köle demektir), Arap emirleri tarafından Doğu ülkeleriyle yapılan savaşlar sırasında ele geçirilip yerleştirilen kölelerdi*” (Sablier, 2001: 25).

Cem Sultan’ın taht davasını sürdürmek için destek almaya geldiği ve bir süreliğine kaldığı Kahire’nin tarihçesine genel olarak değinirsek, Kahire Mısır’ın başkenti olup, Nil nehrinin sağ kıyısında yer alan, piramitleri ve firavunlara ait kalıntılarıyla ünlü bir şehirdir. Fatımiler tarafından kurulan şehir, 12. yüzyılda Selahattin Eyyubi’nin eline geçer. Memlûkler döneminde ise kent, çeşitli yapılarla bayındır durumuna getirilir. 13. yüzyılın ortalarından itibaren yönetimi ele geçiren Memlûkler, en uzun ve en parlak dönemini Memlûk sultanlarının sonuncusu olan El-Eşref Kayıtbay zamanında yaşar; Sultan Kayıtbay gücünü arttırarak 1468’de başa geçer ve yirmi dokuz yıllık bir saltanata hâkim olur.⁹⁷ Fatih Sultan Mehmet’in fetih politikasından dolayı, Sultan Kayıtbay ve Osmanlılar arasında o dönemden süregelen bir mücadelenin varlığından söz etmek mümkündür.

Cem Sultan Mısır topraklarına ayak bastığı andan itibaren Sultan Kayıtbay, zor durumdaki bu Osmanlı şehzadesine konukseverlik gösterir ve kendisini ikramla karşılar. Cem Sultan öncelikle vezirlere ait olan Düveydâriyye sarayına yerleştirilir, adına büyük ziyafetler verilir; ardından Sultan Kayıtbay’ın sarayına giderek sultanla dostane bir şekilde görüşür ve sonrasında Kantara’da oturur.⁹⁸ “*Şehzadeye konut olarak, Sultan Baybars’ın yaptırmış olduğu Kasrel-Ablak Sarayı verilecekti.[...] Cem’in onuruna*

⁹⁷ Bkz. FREELY, 2005, s. 64-65

⁹⁸ Bkz. AK, AKALAN, 2011, s. 72-73

şölenler verdi, şehri ve firavunlara ait kalıntıların bulunduğu yerleri bizzat gezdirdi. Ramazanda her akşam konuyla iftar açtı” (Sablier, 2001: 26).

Cem Sultan’ın sürgün serüveninde gezip gördüğü yerler arasında, daha önceden de belirttiğimiz gibi Osmanlı üyeleri içinde sadece kendisinin hacı olmaya eriştiği Kâbe ziyaretinin yeri apayrıdır ve Cem’in gözünde hiçbir yer bu kutsal mekânın yerini tutamaz.⁹⁹ 1482’de Mekke’ye varan Cem Sultan, gece-gündüz tavafla meşgul olur, ihrama girer ve haccın bütün gerekliliklerini yerine getirir. Hac vazifesini tamamlamasının ardından Medine’ye gelerek Hz. Peygamber’in türbesini ziyaret eder ve halk tarafından coşkuyla karşılanır.¹⁰⁰ Hac yolculuğunu tamamlayıp Kahire’ye dönen Cem Sultan için Kâbe ziyareti eşsiz bir anı olur ve izlenimini bir şiirinde şu şekilde dile getirir:

Mekketu’llâh’ı varup bir gün tavâf eyledüğün
Bin Karaman bin Arab bin mülket-i Osmândur¹⁰¹

Cem Sultan’ın sürgün yolculuğunun Avrupa bölümü, 30 Temmuz 1482 tarihinde Rodos’a varmasıyla başlar. Bir önceki başlıkta ele aldığımız nedenlere bağlı olarak ülkesinden hüznü bir şekilde ayrılan bahtsız Şehzade Cem’in Rodos’ta karşılaşmasını Sablier şu sözcüklerle betimler:

Rodos’a vardıklarında kabileye görkemli bir karşılama töreni yapıldı. Değerli halılarla kaplı tahta bir köprü, şehzadenin gemiden inince ata binmesi için denizden, *Grande Nef* yelkenlisinin üst güvertesinin altına kadar uzatılmıştı. Zengin takımlarla donatılmış görkemli atların dizginlerini, onun armasını taşıyan ipek giysiler içindeki özel uşaklar tutuyordu. Halk ünlü İstanbul fatihinin oğlunu görmek ve alkışlamak

⁹⁹ Bkz. ÇINAR, 2007, s. 277

¹⁰⁰ Bkz. AK-AKALAN, s. 76

¹⁰¹ Bkz. UZUN, 2008, s. 180

için sokaklarda, teraslarda, balkonlarda heyecan içinde toplanmıştı. Alayın geçeceği bütün anayollar çiçeklerle süslenmişti; yaldızlı, ipekli kumaşlar gerilmişti duvarlara. [...] Altın yaldız ve taşlarla işlenmiş bir örtüyle örtülmüş ve altın gemle desteklenmiş bir savaş atının üzerindeki Büyük Efendi, askeri ve sivil binalarla çevrili Saint-Sébastien Kilisesi'nin bulunduğu meydanda bekliyordu onu. İki yanında, göz alıcı giysileriyle atlara binmiş soylu delikanlılar, arkasında en zengin komutanlar ve idare rahiplerinden oluşan atlı alayı bulunuyordu. Halkın alkışları ve kale burcundan atılan top sesleri arasında, Cem'i ve yanındakileri başşehrin en gösterişli sarayına götürmek üzere, Fransız topraklarından gelmiş şövalyelerin kalması için ayrılan Fransız hanına kadar uzayan kalabalık bir alay oluşmuştu. Saray, ünlü Şövalyeler Sokağı'nda bulunuyordu (Sablier, 2001: 43-44).

Bir hükümdarı beklercesine şatafatlı bir törenle karşılanan Cem Sultan'ın ayak bastığı Rodos Adası'nın o devirdeki tarihi dokusunu ve günümüzdeki statüsünü ele almaya çalışalım. Rodos Adası, Ege denizinin doğusunda Türkiye'ye oldukça yakın bir konumda bulunmakta olup On iki ada takımı içinde yer alan en büyük ve en kalabalık adadır. Ortaçağ'dan kalma tarihi Rodos şehir merkezi UNESCO'nun dünya mirası listesindedir ve Avrupa'nın ve Yunanistan'ın en popüler turistik bölgelerinden biridir. Mitolojide ise Rodos Adası'ndan, Zeus'un Güneş Tanrısı Helios'a bağışladığı bir ada olarak bahsedilir.¹⁰² “*Rodos Adası, Müslüman boyunduruğundan kaçan Saint-Jean şövalyelerinin ülkesi sayılıyordu*” (Sablier, 2001: 35). Hospitalier Şövalyeleri veya St. Jean Şövalyeleri olarak bilinen bu tarikat, 11. yüzyılda kurulmuş şövalye birliğidir; sonradan ismi, üs olarak seçtikleri Rodos Adası nedeniyle “Rodos Şövalyeleri” olarak değiştirilir St. Jean Şövalyeleri önce bir hayır örgütü, sonra askeri bir yapılanmayken Rodos'u ele geçirdikleri 1309'dan itibaren ithalat-ihracat yapan, kale ve kentler inşa eden, kendi donanması ve idari mekanizmaları olan bir tür devlete dönüşüp bazen korsan, bazen

¹⁰² Bkz. GÜRSEL, Nedim, **Cem Sultan'ın İzinde (1)**, Milliyet, 18 Mayıs 2006

tüccar, genellikle de hem tüccar hem korsan bir devlet olur. Rodos Şövalyelerinin görev tanımını ve idari yapısını Gürsel şu sözlerle açıklar:

Şövalyeler, Katolik Avrupa'nın soylu ailelerinden geliyorlardı. Feodal toplum yapısını ve şövalye geleneklerini sürdürmek, Hristiyan değerleri koruyup kollamak için ant içmişlerdi. İslama, özellikle de İstanbul'un fethinden sonra Balkanlar'da genişleme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu'na karşı, Avrupa'nın güneydoğu ucunda dinsel ve askeri bir güç oluşturuyorlardı. Katolik dünyanın ve Latin uygarlığının savunucusu konumundaydılar. Kendi içinde bir devlet olan idari yapı, soylu ve rahiplerin ömür boyu seçtikleri Büyük Efendi'nin yönetiminde, sekiz “dil”e, yani bölgeye bölünmüştü: Almanya, İngiltere, İspanya, Kastilya, İtalya, Fransa, Provence ve Auvernia (Auvergne) (Gürsel, 2006).

Tarihte her devrin hükümdarları tarafından fethedilmek istenen Rodos, Osmanlı İmparatorluğu'nun da dikkatini çeker; Fatih Sultan Mehmet dönemindeki kuşatmalara dayanır ancak 1522 yılında, yaklaşık dört buçuk aylık bir kuşatmadan sonra Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilir. Babasının sınırlara katamadığı ama Cem Sultan'ın sığındığı ve sonradan ellerinde esir olduğu Rodos şövalyelerinin bu otantik yerleşim yerinin o devirdeki tablosunu Sablier şu şekilde resmeder:

Osmanlı şehzadesinin sığınma isteği Rodos'a ulaştığı zamanlarda, ada, tarihinin en zengin dönemini yaşamaktaydı. Türk kıyılarına on iki fersah uzaklığındaki ada, Yakındoğu ve Mısır'a gidiş yollarını elinde bulunduruyordu. [...] Bu ayrıcalıklı konumu sayesinde Rodos, eskisi gibi deniz bekçiliği rolüne yeniden kavuşmuştu. [...] Rodos geniş bir gemi şantiyesiydi. Aynı zamanda küçük ticaret gemileriyle birlikte güçlü kadırgalar yapıyordu burada. [...] Şövalyeler başşehrin çevresine, surları devasa kulelerle desteklenmiş güçlü, büyük bir kale inşa etmişti. [...] Limana kadar inen geniş caddenin iki yanı şövalyelerin konutlarıyla ve “sekiz kapı”

hanlarıyla çevriliydi. Bu kutsal yerde idarenin, hacılara sağlık hizmetleri vermek amacıyla inşaatını başlattığı büyük bir hastane vardı (Sablier, 2001: 45-46).

Cem Sultan kültürün ve tarihin yoğun olarak harmanladığı bu güzel ve şirin adada 34 gün boyunca misafir edilir. Şehzade beş hafta sonra adadan ayrılıp vatanına bir daha geri dönmeden başka bir sürgün macerasına atılır ancak 1500'lerde Kanuni'nin fethettiği Rodos'ta Cem'in Hristiyanlığı kabul etmiş oğlu ve torunlarına çıkış izni verilmez ve idama mahkûm olurlar.¹⁰³

Rodos Şövalyelerinin Büyük Üstat'ı Pierre d'Aubusson, Cem Sultan'ın Rodos'ta kalmasının artık tehlike arz ettiğine kanaat getirir; II. Bayezid'den gelebilecek olası bir saldırıya karşı Cem'in adadan götürülmesine karar verir. Kendisine misafir gibi davranılan fakat kaçırılmaması gereken kıymetli bir esir olan Cem Sultan için bir sonraki istikamet Fransa olur. Rodos'a gelirken bindiği Trésor adlı gemiyi tekrar kullanan şehzade, 1 Eylül 1482'de yine şatafatlı bir törenle adadan ayrılır. Şehzadenin Rodos'tan ayrılmasıyla başlayan Avrupa yolculuğu, farklı deneyimleri de beraberinde getirir. Şövalyeler tarafından şehir şehir, kale kale dolaştırılan Cem Sultan, uğradığı yabancı yerlerin genel tablosu karşısında kimi zaman eğlenip iyi vakit geçirir, kimi zaman da hüzünlenerek kederli bir ruh haline bürünür. Ancak şehzadenin ikamet ettiği bazı mekânlar, tarihi ve coğrafi yapısıyla egzotik bir tat verir.

Cem Sultan Rodos Adası'nı arkasında bırakmasının ardından, bindiği gemi kötü hava şartları yüzünden dokuz günde İstanköy'e varır; 22 Eylül'de ise Sicilya adasında Siracusa limanına gelinir ve gerekli ihtiyaçları karşılamak için iki gün burada kalınır. Oradan gemi, Messina limanına uğrar ve bir gün bir gece kalır. Messina boğazından

¹⁰³ Bkz. ORTAYLI, İlber, **Rodos'un Renkli Tarihi**, Milliyet, 23.12.2012

geçerken Cem Sultan ve yanındakilerin karşılaştıkları aktif bir yanardağ dikkatlerini çeker ve bu görüntüden etkilenirler: “*Volkanik parıltılarıyla adayı, denizi ve gökyüzünü aydınlatan Etna Yanardağı’nı görünce Türkler bütün gece uyumadılar*” (Sablier, 2001: 56). Deniz yolculukları esnasında şehzadeyi ve ekibini şaşırtan bir diğer tablo ise yunus balığı ve balınadır: “*Cem yolculuk boyunca, Türklerin Beyaz Deniz adını verdikleri Akdeniz’in güzelliği karşısında büyülenmişti. Burun deliklerinden, güneş ışıkları altında parıldayan sular fişkirtan yunusların görüntüsü onu çok şaşırtmış, gördükleri karşısında hayranlığını gizleyememişti. [...] ‘Çok daha büyük balıklar, balinalar var. İki yüz varıl yağ çıkar onlardan!’*” (Sablier, 2001: 55-56). Cem Sultan belirsizlik içindeki geleceğini şekillendirmek ümidiyle Avrupa’nın yeni sürgün yerlerine şövalyelerin gözetimi altında yol alırken, gittiği yerlerden bazıları kendisinde güzel izlenimler bırakır, çevreyi algılayışında farkındalık yaratır.

Cem Sultan ve yakınları 16 Ekim 1482’de Savoie Dukalığı’na bağlı Villefranche şehrine gelir ancak burada baş gösteren veba salgınından dolayı yine şövalyeler kontrolünde Nice şehrine götürülür. Şehzadenin dört ay boyunca kaldığı Fransa’nın Nice şehri, hem o devirde hem de günümüzde egzotik imgelerin bolca yer aldığı ve bu bağlamda incelenmeye değer bir Akdeniz kentidir. Fransa’nın güneydoğusunda, Akdeniz kıyılarında bulunan Nice, Fransız Rivierası’nın başkenti olup Fransa’nın en büyük 5. şehridir; bir turizm merkezidir. Nice şehrinin ilk temellerinin M.Ö. 350 yılında Yunanlılar tarafından atıldığı düşünülür; bu dönemde adı, Yunan Zafer Tanrısı Nike’in anısına Nikaia olarak konulur. Nice, Cem Sultan’ın Avrupa’da yaşadığı sürgün hayatının en zevkli ve en eğlenceli bölümünü oluşturur. Sablier, şehri şöyle betimler: “*Sayırsız bahçe vardı. Kış mevsiminin şaşırtıcı yumuşaklığı, çiçeklerin görüntüsü ve kokuları insanı büyüliyordu. Ama özellikle kadınlar büyüliyordu insanı [...]*” (Sablier, 2001: 58). Sablier’nin Nice’i anlattığı bölümde alt başlığın *Nizza La Bella’nın Güzelliği* olması

dikkat çekici bir ayrıntıdır. *Nizza la Bella*, Fransızcaya *Nice la belle* olarak çevrilir, *Güzel Nice* anlamına gelir; 1903'te, Nice şehrinde olan Menica Rondelly isimli ozan tarafından Nice dilinde yazılmış bir şarkıdır ve şehrin güzelliğini ve kültürel kimliğini dile getirmek için kaleme alınmıştır. Sablier, Nice'in her yönüyle eşsiz bir şehir olduğunu vurgulamak için bu şarkının adını alt başlık olarak kullanmıştır.

Cem Sultan ve adamları Nice'te kaldıkları süre zarfında, Avrupa'nın yaşam tarzına, geleneklerine, sosyal yaşamlarına bizzat şahit olurlar; Batı'nın eğlence anlayışını farklı ve şaşırtıcı bulurlar fakat bu eğlencelere katılmaktan da geri kalmazlar. Cem Sultan'ın *Frengistan* olarak adlandırdığı Avrupa'nın Frenk adetleri, o dönemde yaşayan toplulukların üslubunu gözler önüne serer.¹⁰⁴ Osmanlı örf ve adetleriyle karşılaştırıldığında apayrı bir konumda olan bu yabancı gelenekler karşısında şehzade ve yakınlarının şaşkınlığa düşmesi kaçınılmazdır:

Merhumu (Cem'i) dört ay miktarı eylediler. Şehrin bakire kızların getürüp horo deperlerdi. Onların adetlerinde örtünmek yok. Belki öpüşmek, kocuşmakla (kucaklaşmak) iftihar ederler. Oynayıp da yorulunca dinlenmek için yabancıların dizlerine oturlardı. Boyun, kulak, göğüs açık (Aktaran: Yılmaz, 2011: 82).

Nice, günümüzde olduğu gibi o devirde de büyüleyici doğa manzarası, yeşilin ve mavinin kucaklaştığı, bahçelerinden güzel kokuların eksik olmadığı, bol eğlencesi, neşesi ve renkli simalarıyla Cem Sultan'a haz verir. Nice'deki huzurlu hayatı, halkın ve asillerin ona gösterdiği saygı ve bütünüyle tablo gibi olan bu şehir şehzadeye şu mısraları yazdırır:

Acaib şehir imiş bu şehir-i Nitse,

¹⁰⁴ Bkz. ERAVCI, 2007, s. 7

Ki kalur yanına her kim nitse.¹⁰⁵

Cem Sultan ve beraberindekiler Nice’de de görülen veba salgını nedeniyle Rodos şövalyeleriyle birlikte 6 Şubat 1483’te şehirden ayrılır; sırasıyla L’Escarène, Breil, Tende, Limone, Bourg, Coni, Calvaramaggiore, Racconigi, Carignao, Aviglian ve Susa¹⁰⁶ gibi yerleşim birimlerinden geçerek Savoie düklüğünün merkezi olan Chambery’e ulaşır. Burada birkaç günlük ikametinin ardından 21 Şubat 1483’te Rumilly Kalesi’ne gider ve Cem Sultan Savoie Dükası I. Charles ile tanışır ve dost olur. Savoie Dükasının Şehzade Cem’i kurtarmak için yaptığı girişimlerden dolayı tedirgin olan şövalyeler, tutsak muamelesi yaptıkları Cem’i alarak buradan ayrılırlar ve Rhone nehri yoluyla Dauphiné’deki Le Poët-Laval kalesine gelirler. 30 Ağustos 1483’te Kral XI. Louis’nin ölümüyle Fransa’da çıkan karışıklıklardan olumsuz etkilenmek istemeyen Rodos şövalyeleri, Cem Sultan’ı ellerinde tutabilmek için iki ay kaldıkları bu kaleden de ayrılır ve Rochechinard Kalesi’ne geçer. Sablier, Rochechinard’ın bulunduğu konum hakkında şu bilgileri aktarır: “*Rochechinard, Bourg-de-Péage ile Saint-Jean-en-Royans arasında kalan sarp kayalıklar üstünde kurulmuştu. Şato, Pierre d’Aubusson tarafından Cem’in yanında bulunması için görevlendirilen dört şövalyeden biri olan Avignon komutanı Alman Charles’a aitti. Vercors’daki ormanla kaplı tepeler üzerinde uzanan yüksek bir kayadaki dikkat çekici harabeler hâlâ ayakta idi* (Sablier, 2001: 70). *Bir Türk prensiyle taçlanmış hapisane*¹⁰⁷ ibaresinin kullanılmasının yerinde olacağı bu şatoda Cem Sultan iki ay kalır ve kaldığı bu süre içinde etraftaki asilzadeler tarafından ziyaret edilir. Rodos’a gelip şövalyelere sığındığı andan itibaren hem konuk hem de esir gibi davranılan ve yaşamı sürgüne dönen Cem Sultan buradan da çıkarılır ve Baron Jacques’a ait olan Sassenage şatosuna nakledilir. Bildiğimiz üzere, Sablier’nin yapıtında bahsettiği

¹⁰⁵ Bkz. CERAN, 2014, s. 110

¹⁰⁶ Bkz. ERAVCI, 2007, s. 5

¹⁰⁷ Bkz. Le Dauphiné Libéré, **Châteaux de la Région, Celui de Rochechinard dans la Drôme, La Prison Dorée d’un Prince Turc**, 5 Août 2007

Cem Sultan ve Philippine-Hélène'in macerası burada meydana gelir. Yazar, bu aşkı anlattığı bölümde, şehzade ve Philippine arasında geçen kurgusal diyaloglara bolca yer verir. Bu gönül hikâyesi Victor Hugo ve Lamartine gibi ünlü Fransız yazarlara ilham kaynağı olur.

Rodos Şövalyeleri ellerinde koz olarak tuttıkları Cem Sultan'ın güvenliği için şehzadeyi 1484 tarihinde Bourganeuf'e getirirler ve kalenin en yüksek kulelerinden biri olan Lastic Kulesi'ne hapsederler. *“Şövalyeler gidilecek yeni yeri seçmişlerdi. Burası Bourganeuf şatosuydu; Limoges'un ortasında, Auvergne başrahipliğinin merkeziydi burası”* (Sablier, 2001: 90). Bourganeuf, saygın bir mahpus olan Cem Sultan'ın izini bıraktığı, 12. yüzyılda Saint-Jean Şövalyeleri tarafından Limousin bölgesinde kurulmuş önemli bir şehirdir. *“Bu sahanın birçok yerinde başka hiçbir yerde benzeri görülemeyecek güzellikte göletler (düzme göller) ve ekilerek oluşturulmuş (ekme) çayırlar bulunur”* (Aktaran: Ak-Akalan, 2011: 127). Bu değerli konunun rakip devletlerce kaçırılmasından çekinen Pierre d'Aubusson, şehzadeyi yine kaleden kaleye sürükler. Önce Monteil-au-Vicomte'a getirilen Cem Sultan, buradan Morterelles kalesine götürülür ve ardından iki yıl kalacağı Bois-Lamy¹⁰⁸ şatosunda ikamet eder.¹⁰⁹ *“[...] ve sonra Bukalemeik adlı hisara getirildiğini, burasının bir tarafı hendek ve su ile çevrili olduğunu yazmaktadır”* (Eravcı, 2007: 5-6).

Avrupa devletlerinin ele geçirmeye çalıştığı siyasi bir av olarak görülen Cem Sultan, rakip hükümdarlar tarafından kaçırılma riskinin yanı sıra kendisinin de birkaç kez kaçma girişiminde bulunmasından dolayı bu ihtimali ortadan kaldırmak için 1486'da Bourganeuf'e tekrar geri getirilir ve Bourganeuf şatosuna ek olarak yaptırılan kuleye

¹⁰⁸ Bois-Lamy için Türkler, adı farklı kaynaklarda değişkenlik gösteren “Boklamik, Bokalamuk, Bukalemeik” isimlerinden birini kullanmıştır.

¹⁰⁹ Bkz. Le Populaire du Centre, **Zizim, Le Prince Turc en Exil**, Mardi 15 Septembre 2009

yerleştirilir. Sablier, yapıtının *Zizim Kulesi* bölümüne hem masalsı hem de tarihi bir giriş yapar:

Günümüzde bir ziyaretçi, Creuse'deki Bourganeuf kasabasında mola verirse, Taurion vadisine bakan çok güzel bir düzlükle karşılaşır ve adımları onu her zaman kasabanın ortasındaki bir şatonun kalıntılarına götürür; kasaba sakinleri ona Zizim adını taşıyan kuleyi gösterirler. Zizim'in kim olduğu sorulursa, belirsiz bir şekilde yüzyıllarca önce buraya Müslüman bir şehzadenin hapsedildiği cevabı verilir (Sablier, 2001: 99).

Kulenin tarihçesi için: *“1484 yılından itibaren süren çalışmaların sonunda, Bourganeuf şatosunda 7 katlı olarak ve 3500 altın harcanarak tamamlanan bu büyük kule, “Grosse Tour” olarak adlandırılmakta, ancak Cem’in buradaki ikamet ve hapsi dolayısıyla “Tour de Zizim” olarak da bilinmektedir”* (Ak-Akalan, 2011: 148) ifadeleri özetleyici niteliktedir. Yüksekliği on metre olan bu kule, Cem Sultan ve artık sayıca azalmış yoldaşları için sağlam bir hapisane niteliği taşır.¹¹⁰ Şehzadenin iki yıl kaldığı *Grosse Tour* veya diğer adıyla *Tour de Zizim*'in kullanım amacı şu şekilde tarif edilir:

Kayanın içine kazılan yeraltı geçitlerinin üstüne, mahzenler yapılmıştı. Zemin katta, baştan uca kadar, devasa bir ocağın gösterişli parçaları gibi süslenmiş geniş bir mutfak ve erzak depoları uzanıyordu. Birinci kat kırk kişiden oluşan muhafız birliğine ayrılmıştı. İkinci katta şehzadenin arkadaşları kalıyordu. Şehzadeye iki kat ayrılmıştı. Son iki kat da onu gözetim altında tutan şövalyelere aitti. Çatıdaki mazgallarda muhafızlar gece gündüz nöbet tutuyordu (Sablier, 2001: 100).

¹¹⁰ Bkz. TAN, 2002, s. 290

Cem Sultan için hapisten farksız bu kulenin yapısal özelliklerini Sablier şöyle tasvir eder: “*Tek giriş ise zeminden on metre yükseklikteki ok mazgallarının açılmış olduğu kalın bir duvarla korunuyordu. Buraya Lastic kulesinden başlayan, Bourganeuf şatosunu yanından dolaşan on metre kadar uzunluğunda dar bir koridorla giriliyordu*” (Sablier, 2001: 101).

Cem Sultan’ın kaldığı daire mükemmel bir şekilde döşenmiş, her tarafı resimli ve zarif halılarla kaplanmıştır.¹¹¹ Sablier masal havasına bürünmüş kulenin içini ayrıntılarıyla betimler:

Aşırı bir titizlik gösterilmiş, komşu Aubusson’dan pahalı halılar, en ünlü sanatçıların elinden çıkma mobilyalar alınmıştı. Sıcak su havuzu, buhar püskürtücüsü, yumuşak döşekleriyle tastamam bir Türk hamamı bodruma taşınmıştı. Şehzadenin, kendi katında yörede çokça rastlanan güzel kızlardan ve Osmanlı cariyelerinden oluşan gerçek bir harem vardı. [...] Kısacası şehzadenin tutukluluğunu daha katlanır hale getirmek için gereken her şey yapılmıştı (Sablier, 2001: 100-101).

Tour de Zizim, özellikle Cem Sultan’a ayrılan bölümü görünüş itibariyle masalsı bir hava ve Osmanlı esintileri taşımasına rağmen iki yıl boyunca şehzade için zindandan farksız olur; kaldığı bu süre içinde kederini yansıtan şiirler kaleme alır, bir papağana konuşmayı ve maymuna satranç oynamayı öğreterek kendini avutmaya çalışır. Şehzade Cem’in yaşadığı bu kule, daha sonra Victor Hugo ve Lamartine’i de etkiler.

Cem Sultan, 15. yüzyılın Avrupası için diplomatik bir sorun olur, Osmanlı İmparatorluğu’na karşı kullanmak için dönemin büyük devletleri tarafından elde

¹¹¹ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 90

edilmeye çalışılan bir araç haline gelir. Şehzadeyi isteyen bir diğer önemli güç Papa VIII. Innocent olup, yapılan müzakereler sonucunda Cem Sultan'ın Papalığa teslim edilmesine karar verilir. Kendi adına yaptırılan kulede iki yıl, toplam yedi yıllık Fransa macerasından sonra Cem Sultan, 10 Kasım 1488'de Roma'ya doğru yolculuk için Bourganeuf'ten ayrılır. "*Cem Sultan, Bourganeuf'ten alınıp Felletin adlı hisara getirildi, oradan kış yaz karı eksik olmayan Blanchefort yaylasında kalındı*" (Meriç, 1997: 12). Montferrand'dan geçerek Courpière şehrine ulaşırlar ve 17 Kasım 1488'de Lyon'a varırlar.¹¹² Sablier, Lyon şehrinin o dönemdeki görünümünü şu şekilde betimler: "*Kafile 17 Kasım'da Lyon'a vardı. Cem ve adamları 'taşımacılığa uygun iki ırmakla üç bölgeye ayrılmış' ve her parçası başlı başına bir şehir olan Lyon'u zevkle seyre dalmaktan bıkmamışlardı. Bütün Avrupa'dan gelen tüccarların on sekiz gün boyunca toplandığı Pazar yeri yolcuların özellikle ilgisini çekiyordu*" (Sablier, 2001: 123). Bir süre burada kaldıktan sonra 5 Aralık 1488'de Rhône nehri üzerinden gemiye binerler, geminin karaya oturması ve mevsimin kış olmasından dolayı bir gece dağ eteğinde kalırlar ve yola devam ederek sırasıyla Pont-Saint, Montelimar, Valence, Orange, Tarascon'a ve oradan Marsilya'ya geçip nihayetinde Toulon'a ulaşırlar. Beş günden fazla Toulon'da kalan Cem Sultan ve ekibi, zorlu bir deniz yolculuğunun ardından 6 Mart 1489'da Civitavecchia'ya varırlar; oradan Ostie'ye gelirler ve Tibre nehrini takiben Porta Portese'ye varırlar. 13 Mart 1489'da Roma'ya varan Cem Sultan, coşkulu bir törenle karşılanır, Vatikan'da kendisi ve yandaşları için kralların kaldığı daireler hazırlanır. Üç yıl boyunca Papa VIII. Innocent'in sarayında yaşayan şehzade, Papanın hastalanması üzerine Saint-Ange şatosuna nakledilir ve orada sıkı gözetim altında tutulur. 1492'de vefat eden Innocent'in yerine VI. Alexandre Borgia Papa olur ve Cem Sultan onun döneminde daha özgür hareket eder.

¹¹² Bkz. AK-AKALAN, 2011, s. 172

Cem Sultan'ın İtalya günleri, bir sürgün olarak kontrol altında tutulmasına karşın Borgialar zamanında eğlencelerle, gezintilerle, adına düzenlenen ziyafetler ve toplantılarla taçlanır. 1489 tarihinde Roma'da başlayan serüveni, türlü hilelerle görüşmesine izin verilmeyen Fransa kralı VIII. Charles'ın Ocak 1495'te Roma'ya girmesiyle sona erer. Kral, Cem'le yüz yüze gelmesine engel olunduğunu sonradan öğrenir ve Napoli Krallığı'nı ele geçirip Osmanlılara karşı şehzadeden politik anlamda yararlanmak için Papayı ikna ederek Cem'i teslim alır. Özgürlüğüne kavuşacağını ümit eden Cem Sultan, 28 Ocak 1495'te Fransa kralının eşliğinde, altı yıl yaşadığı Roma'ya veda eder. *“Cem'i refakatine alan VIII. Şarl, Napoli Krallığı'nın mukavemetini kırıp nice şehirleri aldıktan sonra 16 Şubat 1495 Pazartesi günü San Germano'ya geldi”* (Yılmaz, 2011: 102).

Görüldüğü üzere, Cem Sultan'ın Rodos'la başlayıp Napoli'yle biten sürgün serüveninde birçok şehir ve kalenin adı geçmiştir. Şövalyelerin gözetiminde bir esir gibi Avrupa'nın çeşitli kentlerinde dolaştırılan Şehzade Cem'in bu tarihsel yolculuğu bize 15. yüzyılın batı kültürü, insanların sosyal ve ekonomik yaşamı, adetleri, gezilip görülen yerlerin tarihi ve coğrafi yapısı hakkında bilgi sunmakta ve egzotik bir izlenim bırakmaktadır.

2.4. RUHSAL VE BEDENSEL BÖLÜNMÜŞLÜK DUYGUSU

Bir önceki alt başlıkta, Cem Sultan'ın misafir adı altında tutsak bir yaşam sürdüğü on üç yıllık sürgün serüvenine tanıklık eden yerlerin özelliklerini incelemeye çalıştık. Bu alt başlıkta, şehzadenin Avrupa'da şehirden şehire zorunlu olarak gönderilirken bitmeyen bu göçebelik duygusunun kendisinde yarattığı psikolojik etkilere, hedefine ulaşma yolunda gösterdiği yersiz yurtsuz varoluş çabasına, ruhen ve bedenen yaşadığı bölünmüşlük hissine değinmeye çalışacağız.

Fatih Sultan Mehmet'in vefatıyla oğulları Bayezid ve Cem arasında başlayan taht mücadelesi öncelikle bir iç sorunken, saltanatın başına geçen II. Bayezid'e karşı sert tepki gösteren Cem Sultan'ın desteği dış güçlerde aramasıyla uluslararası bir düzleme taşınır. Şehzade Cem'in talihsizliği kendisi daha Osmanlı topraklarında iken başlar ve bu talihsizlik, yardım almak amacıyla gittiği Rodos'la devam eder; nihayetinde, geri dönmeyi planladığı vatanını bir daha göremeden, Avrupa'da geçirdiği on üç yıllık sürgün yaşamı otuz altı yaşında ölümüyle noktanır. Cem Sultan bu kısa ömründe yenilgiyi, zaferi, esareti, zevki, aşkı, sultanlığı, gurbeti, acıyı, özlemi, mutsuzluğu ve hüznü tadar.¹¹³ Türk tarihinde olduğu kadar Batı dünyasında da geniş yankı uyandıran Şehzade Cem'in bu serüveni, hafızalarda dramatik ve trajik bir hayat hikâyesi olarak yer alır. Çocukluğundan itibaren padişahlık meziyetleriyle büyütülen, Fatih tarafından tahta lâayık görüldüğünü dile getiren ve çevresinin de bu konuda desteğini alan Cem Sultan, otoritesini kurmuş II. Bayezid'in gücü altında ezilince durumunu iyileştirmek için destek almaya gittiği rakip devletlerin elinde kendini oyuncak olarak bulur. Batı'ya geldiği andan ölümüne dek, tasarladığı planlar gerçekleştirilmemiş, koruma adı altında kendisine hapis hayatı yaşattırılmış, düşmanların elinden kaçmaya çalışmış ve günden güne yalnız

¹¹³ Bkz. KARACA, 2006, s. 168

bırakılan Cem Sultan *sürgün psikolojisine*¹¹⁴ uygun şiirler kaleme almış ve kendisine teselli edici uğraşlar edinmiştir. Padişahlık hayallerinden vazgeçip tek amacı Mısır'a ailesinin yanına dönmek olan Cem Sultan'ın yaşadığı moral bozukluğu ve sonu gelmeyen mutsuzluğu gönülleri sızlatacak türdendir demek yanlış olmaz.

Şehzade Cem'in doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalıp Rodos'a sığınmasıyla sürgün macerası başlar; başta sözlerine inandığı Rodos şövalyeleri tarafından kandırıldığını anlayınca bu yaşam biçimi katlanılmaz bir hal alır:

“Bu gidiş, onun elem ve sıkıntı dolu Avrupa macerasının da başlangıcı olacaktır. Rodos şövalyelerinden istediği zaman bırakılacağı sözünü alan Cem'i kederli bir esaret hayatı beklemektedir. Artık kader, Cem'e bir daha vatan topraklarında dolaşmaya, vatanın havasını teneffüs etmeye fırsat vermeyecektir.” (Kuzubaş, 2006: 60).

Yaşadığı olumsuzluklara karşı vatanını seven Cem Sultan, kendisini almaya gelen Rodos gemisine binerken ruhunu memleketinde bıraktığını söylemek yerinde olacaktır: “Ülkesinin kıyılarının gözden kayboluşunu üzgün üzgün seyrediyor, içinden gelen bir ses buraları sağken bir daha hiç göremeyeceğini söylüyordu ona” (Sablier, 2001: 41). Hem kararlı hem tereddütlü olan talihsiz şehzade denize açıldığı andan itibaren hasreti ve pişmanlığı içinde duyar:

Talihsiz Cem Rodos gemisine istemeye istemeye binmiş; yelkenlerin açılması, geminin de sahilden uzaklaşması ile içine bir hicran ateşi çıkmış, bir pişmanlık ateşi düşmüştü.[...] Duygularının için için, derin derin çarpıştığı o sessiz, düşünceli

¹¹⁴ Bkz. A.g.m., s. 170

dalgınlığından seziliyordu. Bu hareketi doğru mu idi? Neticesi ne olacaktı? (Yılmaz, 2011: 58).

Cem Sultan'ın Batı'nın kısılcasında Osmanlı Devleti'ne karşı hem siyasi hem de ekonomik bir koz olarak kullanılması, II. Bayezid ile aralarındaki taht kavgasından dolayı Osmanlıyı ikiye bölen şehzade konumunda kalması ve yurduna bir türlü dönemeyen perişan bir sürgün olması gibi etkenler şehzadeyi ruhsal anlamda yıpratır. *“Bir cihan devletinin padişahlığının kapısından dönüşü, genç şehzadenin hayata bakışı ve hayat karşısındaki tutumu için de bir dönüm noktası sayılır. Bu noktadan sonra acı, keder, derd, sıkıntı, gurbet, hasret vb. duygular onun için su olur, ekmek olur; kısacası yediği içtiği azığı olur”* (Kuzubaş, 2006: 59). Rumeli'ye geçebilmek için Rodos şövalyelerinin desteğine sığınan Cem Sultan, haftalar geçmesine rağmen bu isteğinin gerçekleştirilmesi konusunda bir faaliyet göremez, oyalandığını anlar; bununla birlikte ailesine ve memleketine duyduğu özlem de gittikçe artar. Bedenen yabancı olduğu topraklara yerleşmemek için direnirken, ruhen hâlâ dostlarıyla şiir meclisindeki günlerinde, valilik yaptığı Kastamonu ve Konya topraklarında dolaşır. Biçare durumuna düşen Şehzade Cem, hedefine ulaşmak için şimdilik şövalyelerin verdikleri söze ve aralarında yaptıkları anlaşmaya güvenir ancak her ikisine de uyulmadığını fark edince esaret gerçeğiyle karşılaşır ve pişmanlık duyar. İçinde bulunduğu boşluk hissinin yanı sıra, esir tutulmasına karşılık ağabeyi II. Bayezid tarafından Rodos şövalyesi Pierre d'Aubusson'a para ödendiğini bilmeksizin şövalyelerin çemberinde sıkışır. Bu göz hapsinde geçen yaşamı boyunca genç şehzade, ailesine ve vatanına hasret kalır.

Cem Sultan, bir sonraki sürgün durağı olan Fransa'yı, ada hayatından kurtulması ve Fransa kralının kendisine yardım etmesi için bir fırsat olarak benimser. Şövalyeler eşliğinde gittiği bu yeni sürgün yerinde şehzade, daha sıkı gözetim altında tutulur ve

yılları ülkenin çeşitli şehirlerinde kale kale dolaştırılmakla geçer. Hüzünlü bir durum içine düştüğünü anlayan Şehzade Cem için hayat adeta işkence haline gelir. Yersiz yurtsuz kalmış bu Osmanlı şehzadesi, yazgısına ortak olan en yakın adamları haricinde diğerlerine olan güvenini yitirir. Bununla birlikte, esir muamelesi gördüğü düşmanlara karşı duruşunu bozmaz; yaşadığı sıkıntıları sezdirmemeye çalışır.

Sürgünden sürgüne gönderilen Cem Sultan, bu aciz zamanlarında, psikolojisini bir nebze düzelten Fransa'nın Nice şehrine gelir ve buranın eğlencesiyle, doğal güzellikleri ve insanların sosyal yaşamıyla yakından tanışır. Özellikle şehrin göz alıcı bahçelerinin ve deniz kıyılarının şehzadeye hasret çektiği Anadolu'yu anımsattığını varsayabiliriz. Dört ay kaldığı Nice'in bunca görkemine rağmen Cem Sultan, her şeyden üstün tuttuğu ailesinin ve yurdunun özlemini derinden hisseder, yoluna çıkan engelleri aşamamanın verdiği can sıkıntısıyla kıvrılır.¹¹⁵ *“Ancak o şatodan bu şatoya götürülen Cem'in huzursuz gönlünü, izzet ve ikramların sınırsızlığı bile teselliye yetmez.[...] Kendisini her türlü eğlence ortamlarının içinde bulsa da bu eğlence ortamları onun memleket hasretinin önüne geçemez”* (Kuzubaş, 2006: 60). Duygusal, saf ve hırslı kişiliğinin etkisiyle Cem Sultan, Osmanlılara düşmanca tavır besleyen devletlere sığınmasının bedelini, yurdunu kaybetmiş bir sürgün olarak öder; taht uğruna katlandığı çileler ve yaşadığı çelişkiler, şehzadeyi psikolojik anlamda sarsar. Bu bağlamda şehzadeyi, vatanından uzak, içinde bulunduğu coğrafyalarda ve koşullarda daha mutsuz, ümitsiz, daha da yıkıma uğramış biri olarak görmemiz mümkündür.

Cem Sultan, Fransa'daki günlerinde Rodos şövalyelerinin sıkı gözetimi altında bir mahpus gibi tutulması, çabalarının sonuçsuz kalması ve ülkesine kavuşamaması gibi nedenlerden dolayı kırılgan, öfkeli ve üzüntülü iken, babasının sağlığında sarayda kalan

¹¹⁵ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 85

oğlu Oğuz Han'ın II. Bayezid'in emriyle öldürüldüğü haberini almasının ardından içine düştüğü durum içler acısıdır. *“Cem Sultan sevgili oğlunun ölüm haberini aldığı zaman son derece müteessir oldu. Cem'in kalbine iki acı birden çökmüştü. Vatan ve aile hasreti, sevdiği oğlu Oğuz Han'ın hasreti”* (Yılmaz, 2011: 76). Tarihimizin en şanssız şehzadelerinden biri olan Cem Sultan, ülke topraklarının bütününe hükümdar olamasa da bir kısmını elde etmek için çabalayan, II. Bayezid ile ortak paydada buluşamayan ve talihini dış güçlere sığınarak deneyen ancak bu zorlu yolda türlü sıkıntılara maruz kalan bir Osmanlı şehzadesiyken, oğlu Oğuz Han'ın vefatıyla evlat acısı yaşayan bir baba olarak da karşımıza çıkar. *“Saltanat yolunda çektiği zahmetlerin neticesiz kalmasının yanında bir de memleketinden ayrılmanın verdiği hüzne, İstanbul'da kalan oğlu Oğuzhan'ın öldürülmesi haberi de eklenince onun hassas yüreği iyice paramparça olur”* (Kuzubaş, 2006: 60). Kendisi dramatik bir sürgün hayatıyla mücadele ederken, sevgili oğlunun ölüm haberi üzerine tarifsiz bir ızdırabın içine düşer.

Yabancılaşma kavramını Cem Sultan açısından ele aldığımızda, şehzadenin zorunlu olarak götürüldüğü coğrafyalara ve bulunduğu yabancı ortamlara alışmamak için gösterdiği çabaya bakıldığında, bu kavramın kendisiyle özdeşleştiğini söyleyebiliriz. Güven ve pişmanlık duyguları arasında bocalayan Şehzade Cem, destek talebinde bulunduğu batılı güçlerin stratejik ve politik oyunları içinde ne hedefine ulaşabilmiş ne de girdiği yoldan geri dönebilmiştir. Özellikle, rakip devletler tarafından kendi milletine karşı koz olarak kullanılması ve ilişkilerin çıkara dayanması sonucu, durumunun tehlikeli bir boyuta ulaştığını anlar. Bu bağlamda, Yavuz Bahadıroğlu'nun kullandığı: *“Kayıp, mahzun, çaresiz...”* (Bahadıroğlu, 1997: 106) ifadeleri Cem Sultan'ın durumunu özetler niteliktedir. Şehzade, taht yoluna gidebilmek için Batı'yı aracı olarak kullanacakken, kendisi hem siyasi hem de ekonomik anlamda istifade edilen bir araç konumuna gelir. Buna paralel olarak Cem Sultan vicdanen rahatsızlık duyar. Yabancı olduğu yerlere ait

olmamak için verdiği mücadele, adım adım ilerlediği geleceğin belirsizliği ve buna bağlı olarak duyduğu kaygı, anavatanına ve ailesine duyduğu hasret gibi tüm etmenler, Cem Sultan için hüznün, mutsuzluk ve pişmanlık kaynağı olur.

Cem Sultan, güvenliğinin sağlanması bahanesiyle esaret içinde bir sürgün gibi götürüldüğu yerlerde saygı ve ikram görmesine rağmen, yurdundan ve ailesinden daha da uzaklaştılır, amaçlarının gerçekleştirilmesine izin verilmez; sonuç itibariyle bu durum şehzadeyi maddi ve manevi açıdan zarara uğratar. *“İşte kendi de böyle yuvasız bir kuştı, felaket dalgaları üzerinde yürüyordu. Ama ayağında bağ vardı. Bu bağ, felaket içinde boğulmasına da engel oluyordu”* (Tan, 2002: 238). Cem Sultan sessiz ve hareketsiz bırakılarak¹¹⁶ özgürlüğu kısıtlanır; Avrupa’nın ücra köşelerinde yalnız bir yaşama mahkûm edilir. Batı’nın gözünde eşı bulunmaz bir esir olan Şehzade Cem, hem Osmanlı hem de Avrupa diplomasisine karşı güçlü bir koz olarak kullanılmasının bedelini vefatına kadar ağır bir şekilde öder. Taht mücadelesine destek aramak için dış güçlere sığınan Cem Sultan, kaçırılmaması gereken bir fırsat olarak ele geçtiğinde anavatanına bir daha dönemez ve doğup büyüdüğu toprakların, yaşadığı yerlerin anlamını ve değerini bu sancılı günlerinde daha iyi kavrar. Kuzubaş, Şehzade Cem’in sürgün dönemindeki psikolojik durumuna şu bakış açısıyla vurgu yapar:

[...] Çünkü o, aslında yaptığı hatanın artık farkına varmış, büyük bir pişmanlık duygusuna kapılmıştır. Belki de, taht mücadelesinin ilk yıllarında taht uğruna gösterdiği hırsın cezasının bu şekilde olacağını tahmin edememiştir. Bin yıllık Bizans İmparatorluğu’nu tarih sahnesinden silen bir babanın evladı olarak, düşmanlarının elinde adeta bir oyuncak olmak onun vicdanını fazlasıyla rahatsız

¹¹⁶ Bkz. SABLIER, 2001, s. 92

etmiştir. Ancak öyle bir yola girmiştir ki, bu yolun dönüşü de yoktur (Kuzubaş, 2006: 61).

Planlarını gerçekleştirmek amacıyla Rodos şövalyelerine başvuran Cem Sultan kuvvet toplamak için Rumeli'ye gitmeyi beklerken, Avrupa'nın farklı şehirlerinde, ulaşılması zor sarp kayalıklar üzerine kurulu kale ve şatolarda, şövalyelerin sıkı gözetiminde sıkıntı dolu yıllar geçirir. Ülkesinden ve sevdiklerinden uzak yabancı diyarlarda yaşadığı bu zindan hayatı, ruhsal açıdan zedelenmesine yol açar. “[...] Cem Sultan, içinde bulunduğu firari ve esaret hayatı içinde zıt duygu ve düşünceler arasında bocalar” (Göre, 2009: 923-924). Gelir kaynağı olarak elde tutulan Cem Sultan, kendisini ele geçirmek isteyen siyasi güçlerden korunması amacıyla getirildiği Boislamy Kalesi'nde iki yıl kalır, bu süre zarfında padişahlık ümitlerini yitirmeye başlar; hedefi olduğu politik oyunlardan dolayı yaşama isteğini kaybetme noktasına gelir.¹¹⁷ Cem Sultan'ın savaşı artık askeri ve siyasi amaçtan çıkar, içinde bulunduğu zor koşulların etkisiyle psikolojik savaşa dönüşür. Ait olmadığı ve yabancılık duygusu yaşadığı Avrupa topraklarında bedeni bir sürgün gibi dolaştırılmasına rağmen, Şehzade Cem'in aklı ve yüreği daima vatanıyla ve ailesiyle birlikte olur. Başlattığı taht mücadelesi sonucunda Batılı güçlerin esiri haline gelen Cem Sultan, ikilemlerle örülü bir bocalama sürecine girer. Bu süreç şehzade açısından epey sancılı olur ve duygu karmaşası yaşamasına yol açar. Bir yandan umutlarının tükendiği noktada iç dünyasına çekilirken, diğer yandan kaygı dolu bir geleceğin belirsizliği kapsamında var olduğunu göstermeye çalışır. Cem Sultan emellerini gerçekleştirememenin hüznü, kırılgılığı ve kızgınlığı içerisinde sadece ailesine kavuşmayı ve memleketine dönmeyi diler.

¹¹⁷ Bkz. AK-AKALAN, 2011, s. 133

Cem Sultan'ın yaşam öyküsünün trajik boyutu şehzadenin karamsar, pişman, aciz, mutsuz ve kederli iç dünyasıyla da şekillenir. Vefatına dek Batılı devletlerin elinde bir rehin gibi tutulan Cem Sultan yaşadığı bu kaçak hayatın bıkkınlığı içinde vicdan azabı duyar; sıkı gözetim altında geçirdiği yıllar boyunca bedeninin yabancı topraklar üzerinde sürüklenmesinde dolayı derin bir acı hisseder. Buna karşın, ruhunun ve karakterinin bütünlüğünü korumaya çalışır, özünün yabancılaşmaması için mücadele eder. Cem Sultan'ın karşı karşıya kaldığı bu ikilem, kendi dünyasında savaştığı bir diğer önemli sorun niteliğindedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Cem Sultan için, ülkesini terk ettikten sonra yersiz yurtsuz bir yaşam biçimine dönüşmüş yeni hayatında hem ruhsal hem de fiziksel olarak var olma çabası gösteren tarihi bir kişiliktir diyebiliriz. Avrupa'da geçen bu zaman zarfı içinde, şehzade planlarını gerçekleştirip vatanına döneceğini umut ederken aradaki sınırlar daha da artar ve doğup büyüdüğü topraklardan koparılır. Bu bağlamda Cem Sultan politik hedeflerinden artık vazgeçer ve ruhen daima Osmanlı Devleti'yle olduğu ancak bedenen yer aldığı yabancı coğrafyalardan kurtulup kendi tabiatına dönmeyi arzu eder. Başka bir deyişle şehzade, bu yıpratıcı bölünmüşlük hissinin üzerinde yarattığı olumsuz algıyı yıkmak ister, oyunağı olduğu rakip güçlerin elinden sıyrılıp hasret duyduğu sevdiklerine ve ülkesine ulaşmayı diler. Engellerle dolu zorlu bir sürecin içinde bulunan Şehzade Cem açısından yaşanan bu olumsuz durumları atlatamamak adeta bir eziyet halini alır. *“Dolayısıyla şehzadenin bir bakıma esaret hayatı diyebileceğimiz Batı'daki serüveni, gerçek bir felaketzedenin hayatıdır”* (Ceran, 2014: 112). Saltanat mücadelesinin destekçisi olacağına neredeyse kesin gözüyle baktığı Avrupa, kendisini esir bir hayata mahkûm eder, verilen sözleri yerine getirmez; kısacası şehzadeyi maddi ve manevi anlamda sömürür. Böyle bir davranış biçimiyle karşılaşan Cem Sultan, cihan padişahı Fatih Sultan Mehmet'in oğlu olarak Batı'nın kısılcığında tutsak ve sürgün bir şehzade konumuna gelmesinden dolayı son derece mutsuz olur.

Cem Sultan, kendisinden siyasi ve ekonomik anlamda çıkar sağlayan Batılı liderlerin bu tutumu karşısında ruhsal olarak yıpranır. Avrupalı hükümdarların ve Papalığın kendilerine sığınmış bir Osmanlı torunu olan Şehzade Cem'i yine Osmanlılara karşı koz olarak kullanmaları ve Cem Sultan'ın bu gerçeğe yüz yüze gelmesine rağmen durumuna çözüm bulamaması acıklı bir olaydır. Yaşadığı bu olaylar zinciri endişenin, ümitsizliğin, bitkinliğin, moral bozukluğunun, özlemin, belirsizliğin ve biçareliğin harmanlandığı bir sürecin doğuşuna neden olur. Kurtuluş umuduyla çıktığı yolda aşılabilir engellerle ve sıkıntılarla karşılaşır, sığındığı devletlerin kendisine yardım edeceği yanılgısına düşer, sürgün ve esir bir hayatın içine hapsolür; tüm bunların neticesi olarak Cem Sultan için saltanat kavramı anlamını yitirir. *“Ama sürgün yaşantısındaki terslikler sağlam ruh yapısını gitgide zayıflatmıştı”* (Sablier, 2001: 135). Yaptıkları anlaşmalara dayanarak güven duyduğu Avrupa'nın sahte tavırlarına karşı güçlü duruşundan ödün vermemeye çalışır ancak kendisine dayatılan bu zindan hayatı pişmanlığı, hüznü ve mutsuzluğu beraberinde getirir.

Cem Sultan vatanından ne kadar uzaklaştırılmışsa o derece geri dönmek için çırpınır. Ruhunun Anadolu topraklarında kalması, bedeninin ise farklı yabancı yerlerde bulunması şehzade açısından bitmek bilmeyen yıpratıcı bir süreç olur. Mücadelesine yurdunda devam edemeyeceğini anlayınca Batı'yı çare olarak gören Cem Sultan için durumun aleyhine gelişmesi üzerine, içinde bulunduğu tutsak yaşam onu tükenme noktasına getirir. Hem Osmanlı Devleti'nin hem de Avrupalı güçlerin geleceğinde önemli bir politik rol oynayan Şehzade Cem, her iki tarafın da çıkarlarına alet olmasının bedelini on üç yıllık sürgün hayatında ağır bir şekilde öder. Cem Sultan'ın pişmanlığı için Muammer Yılmaz şu ifadeleri kullanır:

Hristiyan devletlerin kendisini yem olarak kullanmak istediklerini düşündükçe üzüntü ve yalnızlığı bir kat daha artıyordu. Hristiyanlara teslim olmakla büyük bir hata işlemişti. Aslında bu hata Rodos'a gelişi ile başlamıştı. Onun gözünde şimdi saltanat, taht, taç, hiçbir şey yoktu (Yılmaz, 2011: 94).

Cem Sultan'ın Rodos durağıyla başlayan esaret ve sürgün macerası Avrupa'nın farklı şehir ve kasabalarına taşınırken, kalelerde geçen tutsak dolu yıllar şehzadenin eski canlılığını yitirmesine neden olur. Her yer değişikliğinde yeniden umuda kapılan Şehzade Cem, amacını gerçekleştirme ve yurduna kavuşma konusunda sonu gelmez hayal kırıklıkları yaşar. Osmanlı Devleti'nin imparatorluğa yükseldiği 15. yüzyılın şehzadesi olan Cem Sultan, Batı'ya sığındığı andan itibaren kendisini koruma bahanesiyle esir konumuna düşürülür; bu esirlik kişiliğine ve bedenine olumsuz etki yapar.¹¹⁸ Götürüldüğü yerlere alışmamak ve yerleşmemek için direnirken gözetimin daha da artırılması onu azami derecede gerginleştirir.¹¹⁹

Rodos şövalyelerinin hazine değerindeki misafir esirleri Cem Sultan 1489'da Roma'ya getirilip Papa'ya teslim edilir; şehzadenin ümitleri ise kedere dönüşür. Taht davasından vazgeçip sadece ailesinin yanına dönmek isteyen Cem Sultan isteklerinin ısrarla yerine getirilmediğini görünce ruhen altüst olur. Avrupa'ya ayak basmasıyla türlü hilelerin, siyasi oyunların içine düşer; yabancılık duygusu yaşadığı ve kendini ait hissetmediği bu karmaşa ortamından kurtulmak ister. Bir taraftan Batı'nın dayatmaya çalıştığı kalıplara dâhil olmamak için mücadele ederken diğer taraftan vicdanen duyduğu rahatsızlığın ve rakip devletlere güvenerek yaşadığı pişmanlığın ağırlığını hisseder ve bunun savaşımını verir.

¹¹⁸ Bkz. FREELY, 2005, s. 164

¹¹⁹ Bkz. A.g.e., s. 189

Cem Sultan Avrupa topraklarında bitmek bilmeyen göçebe ve tutsak yaşamının daralan sınırları içinde bedenlen ve ruhen bu tabloya uymadığının bilincine varır; ancak II. Bayezid ve Batılı güçler arasındaki çıkar ilişkilerinin kurbanı olarak özgürlüğüne el konulur, dolayısıyla son on üç yılını ikiye bölünmüş bir Cem Sultan olarak geçirmek zorunda kalır. Aklı ve yüreği ailesinin, vatanının hasretiyle dolu iken fiziksel varlığı ait olmadığı başka bir dünyada sürgün gibi dolaştırılır. Şehzade Cem, Batı'daki bu dramatik serüveni boyunca duygusal ve düşünsel anlamda ikilemlerle boğuşur, kendi ülkesi ve bulunduğu yabancı yerleri kıyasladığında memleketinin paha biçilemez olduğunu daha iyi anlar; dolayısıyla ruhunu Anadolu'da bırakan Cem Sultan, bedeninin Avrupa sınırları içinde yer almasından rahatsızlık duyar. Bu bölünmüşlük hissi çerçevesinde mücadelesi boyut değiştirir; diğer bir ifadeyle, Batı'ya geldiği andan itibaren sadece ağabeyi II. Bayezid'e karşı siyasi bir savaş amacı güderken rakip devletler tarafından rehin olarak alıkonulmasıyla taht sevdasından vazgeçer, esaret hayatının baskısından kurtulmaya çalışır. Cem Sultan'ın 1482'de Rodos ile başlayıp 1495'de Napoli'de vefatıyla son bulan sürgün macerasının bu zaman dilimi mutsuzluk, hüzn, ıstırap, pişmanlık, özlem, gözyaşı, acı, yer yer neşe gibi duygularla vücut bulur. Sığındığı Batılı devletler ile kaçındığı II. Bayezid arasında *pazarlık*¹²⁰ konusu olmanın üzüntüsünü yaşarken ailesinden ve yurdundan uzakta kalmanın kederiyle sızlanır, yaptığı hatanın Rodos'tan sonraki yaşamını nasıl etkilediğini çaresizce seyreder.

Cem Sultan saltanat uğruna ülkesinden ayrılıp Avrupalı güçlere başvurarak geleceğinin yıkıma uğramasına zemin hazırlar. Kültürel, sosyal, politik ve coğrafi farklılıkların göze çarptığı yerlere ve bulunduğu topluma karşı yabancılaşma hissi yaşar, destek talebine bir cevap alamaz; hasretle andığı sevdiklerine ve vatanına kavuşmak için çaba göstermesine rağmen sürekli engellerle karşılaşır. Osmanlı ve Batı arasındaki siyasi

¹²⁰ Bkz. TAN, 2002, s. 226

rekabetin yansımalarını en çok Cem Sultan üzerinde görmemiz mümkündür. Şehzadenin güçlü bir ordu toplayarak kendisine saldırmasından çekinen II. Bayezid'in Avrupa devletleriyle işbirliği yapması ve bu devletlerin de Şehzade Cem'i koz olarak kullanmaları sonucu ortaya çıkan tablo Cem Sultan açısından oldukça acıklıdır. Padişah olma isteğiyle başlattığı mücadele kendisine zafer getirmez; aksine trajik sonu hazırlar. Başta Rodos şövalyeleri olmak üzere güvendiği ve sığındığı diğer Avrupalı hükümdarlar Osmanlılarla olan diplomatik ilişkilerine ivme kazandırmak için Cem Sultan'ı kullanırlar, ellerindeki bu değerli esiri sıkı göz hapsinde tutarlar. Böyle bir davranışla karşılaşan bahtsız şehzadenin gururu incinir, sürgün gibi dolaştırıldığı yabancı topraklardan ailesine ve yurduna geri dönememenin sıkıntısı ve hüznü vefatına dek sürer.

Bu dramatik sürgün hikâyesinin en can alıcı noktalarından biri Cem Sultan'ın yaşamış olduğu bu ruhsal ve bedensel anlamda ikiye bölünmüşlük duygusudur. Avrupa'da sürekli kaçırılarak kendisine dayatılan esaret hayatının zincirlerinden kurtulamamış; otuz altı yıllık ömrünün sürgün macerasına denk gelen son on üç yılı doğup büyüdüğü Osmanlı topraklarına ve ailesine olan hasretle geçmiştir. Tarihi süreç şehzadenin aleyhine işlemiş, padişahlığa giden yolda beklentilerine karşılık bulamamıştır. Sonuç itibarıyla, bedeni ülkesinden uzak yabancısı olduğu yerlerde dolaştırılan Cem ve ruhu daima vataniyle, ailesiyle birlikte yaşayan Cem olarak iki parça halinde bir hayatı göğüslemek zorunda kalmıştır.

2.5. BASKIN KÜLTÜRÜN ETKİSİ ALTINDA

KALMAMA SAVAŞI MI?

Tarih 30 Temmuz 1482'yi gösterdiğinde o dönem, Cem Sultan'ın taht mücadelesini devam ettirebilmesi için vatanından ayrılarak sürgünün Avrupa bölümünü başlatan Rodos'a sığınmasına sahne olur. Ardında memleketini ve ailesini bırakmanın hüznüyle anlaşıma yaptığı Rodos şövalyelerine güvenen Şehzade Cem, bu yolculuğun on üç yıllık tutsak bir yaşama dönüşünü pişmanlık ve ıstırap içinde izler. Ülkesiyle bağlarının koparılması, her yönüyle yabancı topraklara zorunlu olarak götürülmesi, Osmanlı-Avrupa-Papa arasındaki ekonomik ve siyasi çıkar ilişkilerinin kilit ismi olması, Avrupa sınırları içinde sıkı gözetim altında tutulması gibi moral bozucu durumlara maruz kalmasına rağmen kendi özünü ve aidiyet duygusunu kaybetmemek için savaşım verir. Bu bakış açısından yola çıkarak, Cem Sultan'ın kendisine yoğun bir şekilde dayatılmaya çalışılan Batı kültürünün ve politikasının etkisi altında kalmamak için verdiği mücadeleyi bu alt başlıkta incelemeye çalışacağız.

Cem Sultan, “yabancılar verdikleri sözü tutarlar” diyerek padişahlık planlarının ilk aşaması olan Rodos şövalyeleriyle yaptığı işbirliği sonucu Osmanlı topraklarından ayrılır. Daha öncesinde de ifade ettiğimiz gibi, şehzadenin bu ayrılışı talihsizlikler silsilesinin başlangıcı olur; kendisini Batı devletlerinin askeri ve siyasi stratejilerinin ortasında bulur. Rumeli'ye geçerek oradan sağlayacağı destekle zorlu mücadelesini sürdürme fikrine ket vurulur; eşi bulunmaz bir fırsat olarak ele geçen Cem Sultan, Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtılmaya çalışılır. Avrupa'da götürüldüğü yerlerde bir padişah gibi saygı görmesine rağmen özgürlüğü kısıtlanır ve kendisi, hem II. Bayezid'le yapılan antlaşma gereği hem de diğer dış güçlerden koruma bahanesiyle sürgün bir yaşamın tutsağı haline getirilir. Bununla birlikte Cem Sultan, koz olarak kullanıldığı bu süreç içerisinde, yabancı olduğu Batı kültürü tarafından özümsememek için savaşır. Öyle ki, şehzadenin Rodos'taki ilk

günlerinden bir anısı bize, bu kültüre karşı sakıncımlı bir yaklaşım sergilediğini gösterir: “*Üstad-ı Azam’ın Cem Sultan onuruna kendi sarayında büyük bir ziyafet tertip ettirmesi; bu sırada şehzadeye şarap ikram etmesi ancak şehzadenin ‘dinimizde haramdır’ diyerek reddetmesi, bu durumu şövalyelerinin reisinin ‘ben kendi dininde sadık olanları hoş görürüm’ diyerek oldukça iyi karşılamasıdır*” (Aktaran: Ak-Akalan, 2011: 89). Cem Sultan, farklı adetlerin hâkim olduğu bir ortamda bulunsa bile bu davranış şekliyle kendi özüne olan bağlılığını sürdürdüğü izlenimini verir.

Şehzade Cem’in padişahlık hayallerini gerçekleştirmek ve II. Bayezid’e yakalanmamak için başlattığı Batı serüveni uluslararası düzeyde politik olaylara sahne olurken kültürel anlamda da birtakım dayatmaların varlığı hissedilir. Cem Sultan siyasal arenada rakip devletler tarafından paylaşılamayan ve ele geçirilmeye çalışılan etkili bir araç konumunda iken içinde bulunduğu bu yabancı ortamın düşünce ve yaşayış tarzına maruz kalmamak için mücadele eder. “*Her yer aynı derecede yabancı, yabani ve tuhaftı. İnsanları tuhaf, adetleri tuhaf, davranış biçimleri acayıptı. Onların güldüğüne gülemiyor, hayretlerine katılamıyordu. O zaman bütünüyle yabancılaşıyordu*” (Bahadıroğlu, 1997: 143). Öncesinde ele aldığımız gibi *yabancılık* kavramı, şehzadenin Avrupa’daki mahpus yaşamının adeta ayrılmaz bir parçası olur. Beklenti içinde olduğu Batılı güçlerin dünyasına yabancı olma duygusu ve onların kültürüne alışmamak için gösterdiği çaba, on üç yıllık sürgün süreci boyunca devam eder. Bu süre zarfında Cem Sultan varlığını yitirmemek için direnir. Başka bir deyişle, zorunlu olarak yer aldığı Avrupa coğrafyasında egemen olan kültürün etkisine kapılma, kendi öz değerlerini ve kimliğini unutma korkusu yaşar. Etrafının Batı’ya ait unsurlarla çevrili olması şehzade açısından rahatsız edici bir boyuta ulaşır:

Cem Sultan’ı kahreden nedenlerden birisi de, artık ezan sesleri yerine kilise çanlarını duymasındır. İyi bir dini kültür ve terbiye ile yetiştirilen bir kişi olan şair için ezan

seslerinden uzak bir memlekette yaşamak büyük bir işkence halini alır. Şair, kulağına ezan sesi gelmeyeli uzun zaman olduğunu, bu nedenle de her tarafı bir musalla taşı hükmünde gördüğünü söylemektedir (Kuzubaş, 2006: 63-64).

Doğu'ya özgü kültürel değerlerle yetişmiş, Osmanlı'nın yaşam tarzıyla iç içe büyümüş Cem Sultan, vatanından kopmasıyla birlikte *her şeyiyle yabancı bambaşka bir dünyaya girer* (Ofllazoğlu, 2010: 39) ve karşılaştığı yoğun Avrupa kültürünün varlığına tesir etmesinden ürker. Geleneklerine, göreneklerine, örf ve âdetlerine, milliyetine olan bağlılığı ve yurt sevgisi ile bilinen şehzade, sığındığı güçler tarafından esir tutulmasına rağmen karakterinden ödün vermemeye çalışır. Batı'ya adım atmasının ardından başına gelen dramatik olaylar çerçevesinde psikolojik bir savaşın da içine düşer; buna rağmen hem güçlü duruşunu bozmamak hem de Avrupa kültürünün etkisi altında kalmamak adına çaba sarf eder.

Birbirinden farklı Doğu ve Batı medeniyetlerini Cem Sultan'ın bakış açısıyla değerlendirirsek, oryantal kıstaslara göre yetiştirilmiş Şehzade Cem, kendisine kabul ettirilmek istenen Batı'ya ait unsurları içselleştirmeme gayreti gösterir. Taht planlarının ilk adımında Rodos şövalyeleriyle ortak hareket etmesine rağmen Batı kültürü ile etkileşim içinde olmamaya dikkat eder. Osmanlılara karşı kullanmak üzere koz niteliği taşıyan Cem Sultan'ı kendi taraflarına çekme ve ona kendi yargılarını aşılama amacı güden rakip güçler bu stratejik hedeflerini gerçekleştirmek isterken Cem Sultan da bu vahim duruma boyun eğmemek için direnir. “*Bu durum iki farklı toplumun şuur altında yatan ötekini kabullenmeme ile ilgili olmalıdır*” (Eravcı, 2007: 4).

Cem Sultan, bu dokunaklı sürgün serüveni boyunca işbirliğine güvendiği Batılı devletlerin elinde esaret hayatı yaşaması ve kendisi üzerinden bir takım siyasi ve ekonomik çıkar ilişkileri yürütülmesine karşın benliğini, vatanına hissettiği aidiyet

duygusunu ve milli değerlerini mutlak suretle savunur. II. Bayezid'e yakalanmamak ve ülke topraklarında söz sahibi olabilmek için ilk aşamada Rodos şövalyelerine sığınan ve onlara güvenen Şehzade Cem, Batı'nın gözünde kaçırılmaması gereken politik bir malzemeye dönüştüğünü ve beklentilerinin karşılanmadığını görür. Tarihi sürecin bu olumsuz çizgide ilerlemesinin ardından Cem Sultan'ın yabancılar hakkındaki düşünceleri de değişime uğrar; bulunduğu topluma yabancılaşır. Şehzade Cem'i Osmanlılara karşı kışkırtmak isteyen Papa VIII. Innocent ile bu olaya izin vermeyecek kadar kararlı olan Cem arasında geçen bir diyalog, bu durumu özetler niteliktedir:

Defol! Tanrı bağışlasın beni! Canın cehenneme, bir köşede, köpek gibi geber!

Cem İtalyanca bildiği için karşı çıktı:

Yanınıza gelen biri, bir köpekten daha bahtsız değilse, ne olacak? (Sablier, 2001: 137).

Bununla birlikte, içinde yer aldığı bu bambaşka ortamdan hem sosyal hem de kültürel anlamda etkilenmemek için kendisini uzak tutma mücadelesi verir. Bir yandan Batı'nın toplumsal yaşantısına yakından tanıklık ederken diğer yandan aşına olmadığı bu yaşam tarzından ayrı bir yerde durmayı yeğler. Avrupa insanlarının kendine özgü eğlence anlayışı, yeme-içme kültürleri, giyim kuşam tarzları Doğu kültürüne göre özenle yetiştirilmiş Cem Sultan için alışık olunmayan bir durumdur. Dolayısıyla Avrupa zihniyeti etik olarak şehzadeye ters düşer. Bu bağlamda Cem Sultan, baskın olan Batı kültürü ile kendisi arasında bir sınır çizer.

Cem Sultan, babası Fatih Sultan Mehmet döneminde iyi bir eğitim ve öğretim görmüş, bilgili ve aydın yönüyle dikkatleri üzerine çekmiş bir şehzadedir. Sağlam iradeli olmasının yanı sıra dinine kökten bağlı oluşuyla da dindar ve hoşgörü sahibi bir insan olarak nitelendirilir. Böyle güçlü meziyetleri bulunan Cem Sultan, kimliğinin kültürel,

sosyal, politik, coğrafi ve ekonomik olguların tamamıyla farklılaştığı 15. yüzyılın Avrupa'sına benzeşmemesi için savaşı. Bir başka ifadeyle, Batı topraklarına adım atmasıyla başlayan esaret ve sürgün yaşamına rağmen kendisini çıkarlarına alet etmek isteyen güçlere karşı dik bir duruş sergiler.

15. yüzyılda İstanbul'un Fatih tarafından fethedilmesi, sınırların hızla genişlemesi; dolayısıyla Osmanlı'nın devlet konumundan imparatorluğa geçiş yapması Türk tarihine altın harflerle yazılmış zaferler olarak görülür. Türklerin bu üstün başarıları Batı dünyasının gözünü korkutur; iki taraf arasındaki ilişkilere de yansır. Babasının vefatının ardından tahta II. Bayezid'in geçmesi ve saltanat üzerinde hak sahibi olduğunu vurgulayan Cem Sultan'ın yardım istemek amacıyla memleketinden ayrılması ve Avrupa'ya sığınması, Batılı güçler için eş bulunmaz bir fırsat olur. Bu açıdan, şehzadeyi kendi emellerini gerçekleştirmek uğruna II. Bayezid'e karşı kullanma girişiminde bulunurlar. Bu girişimin alt kollarından biri, Cem Sultan'a uygulanmak istenen siyasi ve askeri baskıdır. 1489'da Roma'ya getirilip Papa VIII. Innocent'e teslim edilen Cem Sultan'ın, Osmanlılara karşı savaşmak için kurulacak orduya liderlik etmesi yönünde bir tasarı gündeme gelir. Bu doğrultuda, Papalık başta olmak üzere diğer Avrupa devletleri, şehzadeden mümkün olduğu ölçüde faydalanabilmek için kendisine fikirlerini aşılama stratejisi yürütürler. Osmanlı asaletini ve Türklüğünü her daim ön planda tutan Cem Sultan'ın bu tekliflere yaklaşımı olumsuz olmuştur.

Cem Sultan için Osmanlı hanedanının en şanssız ve en hüznü hayat hikâyesine sahip tarihi kişiliklerinden birisidir dememiz boşuna değildir. Taht davasını Rumeli'de sürdürebilmek için öncelikle Rodos şövalyelerine sığınması, ardından Avrupa'nın farklı kentlerinde dolaştırılıp ülkesine bir daha geri dönememesi hazin bir olaydır. Şehzade Cem, kendisi üzerinden uygulanan siyasi ve ekonomik oyunlar yüzünden çalkantılı bir

süreç geçirirken bu aynı süreç içerisinde, Batı'nın baskın kültüründen etkilenip Türk ruhunu yitirme endişesi de yaşar. Dolayısıyla Cem Sultan, kendisine telkin edilmeye çalışılan batı inancını, yaşayışını, âdetleri, çevresel koşulları benimsemeyi reddeder. “*Düşman elinde esir olmasına rağmen asalet ve vakarından asla taviz vermeyen*”¹²¹ Cem Sultan kendi öz değerlerine ters düşen kuralları hiçe saydığını dile getirir:

Geleneğe göre bütün hükümdarlar Papa'nın ayağını öper. [...]

Cem'in bu isteğe şiddetle karşı çıkması üzerine, elçiler şunu önerdi:

Pekâlâ, öyleyse dizini öpün onun! Bütün senyörler böyle yapar.

Nedenmiş?

Çünkü böylece günahları bağışlanır.

Cem gözle görülür derecede sinirlenmeye başlıyordu.

Bu insanlar umutlarını Papa'ya bağlamış! diye bağırdı. Hak ediyorlar bunu. Bense

Yüce Rabbim'den beklerim günahlarımın bağışlanmasını. Bunun için Papa'ya hiç ihtiyacım yok! (Sablier, 2001: 125).

Batı medeniyetini, Batının örf ve adetlerini özümsemeyi kabullenmeyen Cem Sultan için yukarıda verdiğimiz alıntıyı da temel alarak: “*Hulasa şehzade bu geleneği hem Türklüğe hem de Müslümanlığa sığdıramadı*” (Eravcı, 2007: 7) deyişi uygundur. Genel olarak Şehzade Cem, Avrupa serüveninin başlangıcından beri karşılaştığı dil, din, gelenek ve görenek, yaşam biçimi gibi maddi ve manevi kültür öğelerinden uzak durmak için çaba harcar. Cem Sultan yersiz yurtsuz bir hayata katlanmak zorunda kalmasına ve geleceği açısından belirsizliklerin hüküm sürmesine rağmen kendi milli değerlerini, anavatanını ve ulusunu her daim üstün tutar. Kuşaktan kuşağa aktarılmış Türk kültürü ile yoğrulan Şehzade Cem için Avrupaileşmiş ya da genel anlamıyla batılılaşmış bir yazgı asla onaylanamaz. Dolayısıyla Papa ve Batı liderleri Cem Sultan'ı fiziken esir tutup

¹²¹ Bkz. YILMAZ, 2011, s. 95

sürgün bir hayat yaşamasına neden olsalar bile şehzadeyi içsel olarak ele geçirmeyi başaramamışlardır.

Bu doğrultuda Şehzade Cem, Avrupa’da bitmeyen göçebe yaşamının moral bozukluğunu ve rakip devletlerin elinde bir oyuncak haline getirilişinin üzüntüsünü yaşarken, maruz kaldığı kültürel baskının da tutsağı olmamak için direnç gösterir. Verilen sözler ve yapılan anlaşmalar neticesinde destek vermesini beklediği Batılı güçlerin kendisini her yönden kontrol altına alma isteği, onlara duyduğu güveni zedeler. Götürüldüğü şehir ve kasabalarda sınırsız bir ikram ve misafirperverlikle karşılaşması, Avrupa’nın toplumsal anlayışına hoşgörü ile yaklaşması, bu sosyetenin bir parçası olacağı anlamına gelmemektedir. Cem Sultan kökenine, içinde doğduğu ve gençliğini yaşadığı ülkesine, ailesine ve milli kültürüne bağlı bir Osmanlı şehzadesi olduğunu Batı dünyasına da göstermiştir.

Cem Sultan hoşgörülü ve geniş görüşlü bir insan olmasına rağmen kendisine gerçekleştirmesi yönünde yapılan dayatmalara ve öz değerlerine aykırı düşen fikirlere karşı çıkar. Sonuç itibariyle Şehzade Cem, taht mücadelesini Rumeli’den yönetebilmek için oraya geçişini sağlayacak Rodos şövalyelerinden sadece yardım ister. Bildiğimiz üzere, şövalyelerin başı Pierre d’Aubusson çıkarları uğruna şehzade ile ortak hareket etmeyi kabul eder ancak şehzadenin bahsettiğimiz planını da bozar. Bunun yanı sıra, Cem Sultan’a vefatına dek sürecek bir esaret hayatının kapılarını açar; kendisini hem II. Bayezid’e hem de Avrupa’ya karşı bir koz olarak kullanır. Tüm bu gelişmelere ek olarak Şehzade Cem, Avrupa duraklarında geçirdiği zaman diliminde Batı’ya ait kültürel, politik ve dini öğretilere alıştırılma gibi bir projenin içine dâhil edilmeye çalışılır. Bu noktada Cem Sultan’ın önü, eksiklikler, olumsuzluklar, terslikler ve çıkarıcı yaklaşımlarla kesilse de, şehzade Türk kimliğini kaybetme korkusuyla bu baskıcı hareketlere izin vermez.

Kendisine benimsetilmek istenen davranış biçimlerine ve kurallara genel olarak bakış açısı olumsuzdur:

Papa'nın buyruğuyla yeğeni François Cibo, laik elçilerle görüşme salonuna götürmek üzere Türk'ün yanına geldi. Türk, önde silahtarlar, ardında on dört hizmetkârı ve askerlerle, François Cibo ve Auvergne başrahibi arasında görüşme salonuna girdi. İçeri sokulunca salonun ortasında ve geleneğe göre tahtın önünde diz çökmeyi reddetti. Başında sarığıyla Papa'nın çok yakınına gelince, başını öyle hafifçe eğdi ki bu hareketi pek fark edilmedi bile. Sonra tahtın basamaklarını çıktı, ayakta durdu ve sarığını çıkarmadan Papa'nın sağ omzunu öptü (Sablier, 2001: 126)

Şehzade Cem'e dair verdiğimiz bu bilgiler ışığında, *“Cem Sultan'ın çok zor şartlar altında bulunmasına rağmen ne kadar sağlam bir inanç ve düşünce sistemine sahip olduğu”* (Aktaran: Ak-Akalan, 2011: 211) sonucuna ulaşmamız mümkündür. Avrupa'ya geçişinin ardından başlayan sürgün ve esaret hayatının sancılı yansımalarına karşın kendi özünden vazgeçemeyeceğini taviz vermez duruşuyla ve kararlılığıyla ispatlamıştır.

Cem Sultan'ı kendi dinlerine yönlendirme ve askeri-siyasi planlarına dâhil etme girişiminde bulunan Hristiyan camiası ile durumun saçma bir şekilde bu aşamaya geldiğini gören şehzade arasında fikir çatışması meydana gelir. İslam dinine olan bağlılığını ve güçlü karakterini her zaman vurgulayan Şehzade Cem, Avrupa'ya geliş amacının saptırılması ve bir takım dayatma faaliyetlerin yürütülmesi konusunda karşı taraf ile çelişir. Osmanlı Devleti'ne karşı atakta bulunmak için tasarlanan planların ana malzemesini oluşturduğunun farkına varan Cem Sultan sert bir tutum sergiler. Rodos'a ilk adım attığı dönemde gördüğü davranış ile Avrupa'ya gönderilmesinin ardından karşılaştığı davranış biçimi arasındaki büyük fark şehzadeyi epey yıpratır. Dolayısıyla,

tutsak olarak tutulduğu bu dönemde kendi topraklarının kıymetini daha iyi anlar; aidiyet duygusunu kaybetmemek için bulunduğu topluma yabancı kalmayı yeğler.

Cem Sultan'ı siyasi amaçlarına alet etmek isteyen Batılı devletlerin ve Papalığın şehzadeye telkin etmeye çalıştıkları bir diğer alan dindir. Hristiyanlığın gücünü öne sürerek Cem Sultan'ı dinlerine davet ederler; kabul etmesi halinde kendisine büyük vaatlerde bulunurlar. Bu bağlamda Şehzade Cem'i İslam dininden vazgeçirip Hristiyan dinine girmesi için türlü yollara başvururlar. *“Babası gibi geniş görüşlü bir dindar”* (Meriç, 1997: 16) olan Cem Sultan, insanlar arasında ayırım yapmadan ve din farkı gözetmeden insancıl bir yaklaşım göstermesiyle bilinen bir kişiliktir. Bu özelliğinden dolayı, Roma'daki günlerinde yoksullara yaptığı bağış, Papa ve çevresi tarafından farklı yorumlanır; şehzadenin Hristiyanlığa ilgi duyduğu şeklinde algılanır. Bu durumu fırsat bilen Papa VIII. Innocent, *“Oğlunu Kahire'den getir; onu kardinal yapalım. Bizim dinimize geç!”* (Sablier, 2001: 129) önerisinde bulunur; böylelikle bu teklifi yaparak Cem Sultan'ın dini duygularını kullanma yoluna gider. *“Cem Sultan, her zaman olduğu gibi mağrur, şerefli, asil, cesur karakteriyle”* (Eravcı, 2007: 8) sadık olduğu İslam dinini savunur ve Sablier'in eserinde net bir şekilde yansıttığı gibi bu öneriyi kesin bir dille reddeder:

Demek beni, dininize katılmaya davet etme noktasına kadar geldik! Oysa ben sizden Kahire yolumu açmanızı istiyordum. Yanlış yolu mu gösteriyorsunuz bana? Bilirsiniz ki herkese göre kendi dininden başka her din sahtedir. Muhammed'in dininin doğru olduğunu düşünüyorsam, dinimi bırakıp neden sizinkine geçeyim? Bırakın kardinalliği, papalık, hatta dünya imparatorluğu bile verilse, dinimden vazgeçmem. Böylesi konuşmalar sadece yaralar bizi, işte o kadar! (Sablier, 2001: 129).

Burada, Cem Sultan'ın dinini savunmak konusunda tutarlı bir davranış sergilediğini görmekteyiz. Sürgün macerasının başladığı tarihten itibaren karşılaştığı olağanüstü durumlara ve beklentilere olumlu karşılık vermeyeceği izlenimini karşı tarafa iletmeye çalışır. Kendisinden faydalanabilmek amacıyla Batı cephesinin sunduğu siyasi ve dini önerilerin stratejik bir çerçeveden ibaret olduğunun bilincine varan Şehzade Cem, bu tür oyunların avı konumuna gelmeyeceğini gerektiği ölçüde ifade eder. Bu noktadan hareketle, Papa'nın din değiştirme teklifini verdiği yanıtla alt üst etmiştir diyebiliriz. Öncesinde de belirttiğimiz gibi, İslam dini öğretilerine göre yetişmiş Cem Sultan'ın ırk ve din ayrımı yapmaksızın bireylere hoşgörü ile davranması Hristiyanlığa eğilimi olduğu yönünde yanlış anlaşılmalara neden olur. Ancak şehzade bu konuya şöyle açıklık getirir: *“Bu yanlış düşünce, yoksullara acıdığım için aklınıza gelmişse bile bizim dinimizin de Müslüman olsun olmasın, yoksulları koruduğunu bilmeniz gerekir!”* (Sablier, 2001: 129). Sonuç itibarıyla, Cem Sultan'ın milli ve dini değerlerinin yılmaz bir savunucusu olması, sağlam iradeli ve köklerine bağlı bir Osmanlı şehzadesi olmasından kaynaklanır.

Osmanlı Devleti'nin ve İslam dünyasının zedelenmesine yol açacak her çeşit hareketin önüne geçmeye çalışan Şehzade Cem, kendisine yaşatılan esaret hayatının güçlüğüne rağmen hem kendi şahsiyetini hem de Türk ve Müslüman camiasını Batı unsurlarına karşı koruma mücadelesi gösterir. Başta Rodos şövalyeleri olmak üzere Avrupalı güçlere ve Papalık makamına güven duymanın bedelini ağır ödeyen; pişmanlık, hasret, vicdan rahatsızlığı gibi yürek yaralayıcı duyguların harmanlandığı bir ruh haline bürünen Cem Sultan, tüm bu çetin koşullar altında kuvvetli durmak için çaba sarf eder.

Sablier, Şehzade Cem'in dinsel ve siyasi dayatmalara karşı sert tutumunu şu sözlerle ifade eder:

Peki, Yüce Papa, sizce Macarlara gitsem, orada neler olur? Müslüman kardeşlerime karşı, Hristiyan ordularıyla birlikte yürümem gerekecektir! Ulema ve bütün müminler beni dinsizlikle suçlayacak. Hadi canım! Dünyanın bütün imparatorlukları uğruna bile dinimden vazgeçmem! (Sablier, 2001: 137).

Şehzade Cem, Batı-Avrupa-Hristiyan üçlemesinin siyasi, dini, askeri ve kültürel dayatmalarına karşı boyun eğmemiş; Türk ve Müslüman kökenlerine zarar verebilecek teklifleri geri çevirmiştir sonucuna ulaşabiliriz

Cem Sultan, 1482’de Rodos’a sığınmasıyla başlayan ve Fransa ile devam eden, 1489’da İtalya’ya nakledilen ve sonunda 1495’te Napoli’de vefatıyla son bulan sürgün ve esaret yaşamı boyunca Batılı devletlerin boyunduruğu altına girmemek için psikolojik anlamda savaşım verir. Bu güçler, Osmanlılara karşı fiilen gerçekleştirmek istedikleri stratejik planlarında Şehzade Cem’i kullanmaya kalkışır; şehzadenin ise bu üzücü ve yıpratıcı duruma tepkisi büyük olur: *“Büyük Allah’ım! Hak dininden olmayanlar, Müslümanlara karşı saldırıya geçmek üzere beni bahane etmeye kalkışarlarsa, beni o günlere sağ koma, canımı al!”* (Sablier, 2001: 148).

Şehzade Cem, Napoli’deki son günlerinde bile vasiyet olarak, naaşının *küffar* elinde bırakılmamasını bildirir; on üç yıl boyunca Batı’nın kendisinden faydalanma ve etkisi altına alma politikasını çürütmeye çalışır, vefatından sonra da bedeninin bu yabancı topraklarda kalmamasını diler. *“Hak dininden olmayanların Müslümanlara karşı bir savaş başlatmak üzere cesedinden yararlanmalarını önlemek amacıyla naaşının İstanbul’a nakledilmesi için ellerinden geleni yapmalarını vasiyet etti dostlarına”* (Sablier, 2001: 148). Cem Sultan’ın bu isteği, Sablier tarafından şöyle de vurgulanır: *“Farz edelim ki naaşım kâfir bir ülkede duruyor, ölüm haberini her yere yayın. İnşallah kâfirler benim adıma Müslümanlara saldırmaz!”* (Sablier, 2001: 152). Böylelikle,

Batı'nın kültürel, siyasi, ekonomik ve coğrafi öğelerine daha fazla katlanmak istemeyen Cem Sultan, cansız bedeninin de bir araç haline getirilmemesini özellikle belirtir.

Görüldüğü gibi Cem Sultan, Batı dünyasına sığınmasıyla birlikte her anlamda yabancılaşmanın vücut bulduğu bir ortamın içinde olmuş; kendi ülkesine özgü yaşayış tarzından tamamen farklı bir tarzla karşılaşmıştır. Geniş görüşlü, hoşgörülü ve saygılı Şehzade Cem için sorun haline gelen olay ise bu Avrupa kültürüne alıştırılmak istenmesidir. II. Bayezid ile arasında gerçekleşen taht kavgasından dolayı memleketinden ayrılmak zorunda kalan Cem Sultan'ın hem sürgün ve tutsak hayatı hem de Batı'nın kültürel baskısı altında bırakılma süreci başlamıştır. Bu yabancı topraklar üzerinde şehirden şehre dolaştırılmasına, rakip güçlerin elinde II. Bayezid'e karşı koz olarak kullanılmasına rağmen, Cem'i Cem yapan, duygularının ve düşüncelerinin istismar edilmesine izin vermemesidir. Bu yönüyle Cem Sultan için, *“dinine, memleketine bağlı, onurlu, aydın bir kişiliğe sahipti ve bunu her vesile ile ortaya koydu; en güç şartlar bile onu yıldırmadı”* (Meriç, 1997: 14) diyebiliriz.

2.6. YAŞANILAN HAYATI DEĞİŞTİRME ARZUSU

Önceki iki alt başlıkta Cem Sultan'ın sürgün serüveninde ruhsal ve bedensel olarak yaşadığı bölünmüşlük duygusu ile Avrupa'da geçirdiği zaman diliminde baskın Batı kültürünün etkisinde kalmama mücadelesini incelemeye çalıştık. Bu alt başlıkta ise, şehzadenin yaşadığı bu zorlu ve yıpratıcı esaret hayatını değiştirme isteğini ele alacağız.

Cem Sultan, Rodos'a sığınmasıyla birlikte *“ileride içinden çıkamayacağı bir çukura”* (Meriç, 1997: 8) girer, Osmanlılara karşı kullanılmak üzere bir sömürü aracı haline getirilir. Öncesinde de bahsettiğimiz gibi, Şehzade Cem Anadolu'da

kalamayacağını anlayıp savaşını Rumeli’den sürdürebilmek için Rodos şövalyelerinden yardım ister ve aralarında yaptıkları anlaşmaya güvenip ülkesinden ayrılır. Bu ayrılış, dokunaklı bir hayat hikâyesinin başlangıcı olur; tahtla ilgili beklentilerine karşılık bulamaz, Rumeli’ye gidemediği gibi yurduna dönüş de yapamaz. Batılı devletler arasında uluslararası rekabet konusu olması, Avrupa’nın farklı yerleşim birimlerinde misafirtutsak olarak dolaştırılması, Papa tarafından dini amaçlara hizmet etmesi için zorlanması, Batı’nın sosyal yaşamı ve kültürel değerleri içinde kimliğini yitirme endişesi gibi başlıca etmenler Cem Sultan’a sıkıntılı ve hüzünlü bir süreç yaşatır. Dolayısıyla, Osmanlı topraklarının sınırlarına ulaşmadan uzak diyarlarda maruz kaldığı bu sancılı yaşam biçimini değiştirme arzusu kaçınılmaz olur. Özgürlüğüne el konulması ve saltanat savaşı için destek bulamamasına bir de ailesine ve vatanına duyduğu hasretin eklenmesi Şehzade Cem’i psikolojik olarak derinden etkiler; yaşadığı bu hayatı değiştirmek için girişimlerde bulunur.

Rodos şövalyeleri aracılığıyla padişahlık hayallerini gerçekliğe kavuşturmayı hedefleyen Cem Sultan büyük bir yanılgıya düşer, attığı adımın yanlış olduğunun farkına varır. *“Bir tür tutsaklık sürecinde kendi üzerinde oynanan bütün bu ikiyüzlü, gizli ve kirli oyunları sezen ve Batı’nın elinde rehine olduğunu anlayan Cem bu sıralarda yazdığı bir mektubunda, II. Bayezid’den kendisini küffar elinde bırakmaması için yardım istedi”* (Karaca, 2006: 170). Durumun aleyhine geliştiğini anlayan Şehzade Cem, belirsizliklerin baş gösterdiği geleceğinin daha fazla yıkıma uğramaması adına içinde yer aldığı bu yabancı coğrafyadan ve eline düştüğü bu Batılılardan kurtulmak ister. Bildiğimiz üzere Cem Sultan’ı siyasi ve ekonomik bir kaynak olarak kullanan Rodos şövalyeleri, hem II. Bayezid’den hem de diğer dış cepheden gelebilecek olası bir saldırı durumunda şehzadeyi koruyabilmek için kendisini Fransa’ya götürmeye karar verirler; bu yeni gelişme ise Cem Sultan için bir umut ışığı olur. Rodos’a ayak bastığı andan itibaren verilen sözlerin yerine

getirilmesi konusunda bir oyalama taktiğinin varlığını sezen Şehzade Cem, Fransa kapılarının açılacak olmasıyla Rumeli'ye geçebileceği ihtimali üzerinde tekrar durur. Bu noktada Cem Sultan, Rodos Adası'ndaki hayatından farklı bir hayata geçiş yapacağı ve taht için yeniden ümitlendiği için bu yer değişikliği fikrine olumlu baktı diyebiliriz.

Böylelikle, 16 Ekim 1482'de Fransa'nın Nice şehrine götürülen Şehzade Cem için esareti ve sürgünlüğü ilk başladığı yer olan Rodos'tan¹²² Avrupa'nın başka bir ülkesine taşınır. Nice'de kaldığı dört ay boyunca saygı görmesine ve misafirperverlikle ağırlandırılmasına rağmen *“Macar Kralı'nın yanına bir an önce gitme fikri”* (Sablier, 2001: 59) hep usunda olur, Fransa Kralı ile de görüşmek ister ve bu görüşme için haberciler gönderir; bununla birlikte planının gerçekleşmesi yönünde herhangi bir çalışmanın yürütülmediğini anlar. *“Macar topraklarına doğru hiçbir yolculuk hazırlığı yapılmadığını anlayınca da çok şaşırdı. Sorduğu bütün sorulara, şövalyeler kem küm ederek cevap veriyordu. [...] Cem çok üsteleyince, sonunda krala özel bir elçi heyetinin gönderilmesi konusunda şövalyelerden söz aldı”* (Sablier, 2001: 59-60). Bu ifadeyi de temel alarak, Şehzade Cem'in Batılıların gözetiminde geçirdiği zaman dilimi boyunca amacına ulaşabilmek için süreci hızlandırmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Genel olarak Cem Sultan'ın Avrupa'daki yaşamı sürekli bir yer değişikliğine sahne olur. Şövalyeler tarafından her nakledilişinde hem Rumeli'den hem de vatan topraklarından uzaklaştırılır. Sürgün ve tutsak bir Osmanlı şehzadesi olarak böyle bir hayata mahkûm edilmesi can sıkıcı ve üzücü bir boyuta varır. Bu endişe verici durum karşısında ortaya çıkan görünüm şu şekildedir: *“Yeniden tahta geçmekten ümidini kesen Cem, Mısır'da ailesinin yanına dönebilmenin yollarını aramaya başladı ve hatta sonuçsuz kalan bazı kaçma teşebbüslerinde bulundu”* (Karaca, 2006: 170). Görüldüğü

¹²² Bkz. FREELY, 2005, s. 87

üzere Cem Sultan, Osmanlı Devleti'ne karşı bir tehdit unsuru niteliği taşıdığı için beklentileri sürüncemede bırakılır ve sınırların dışına çıkmasına izin verilmez. Maruz kaldığı bu tutumun devamlılığını fark eden şehzade, uğruna mücadele verdiği saltanattan vazgeçme noktasına gelir, ümitlerini yitirir; dolayısıyla ailesine kavuşabilmek için çareler aramaya başlar ve kaçma girişimlerinde bulunur.

Nice'de baş gösteren veba salgını nedeniyle 1483'de Rumilly'e götürülen Cem Sultan, burada tanıştığı Savoie Dükası I. Charles ile konuşur ve yaşadığı felaketi kendisine anlatır. Bu trajik öyküden etkilenen Savoie Dükası, yakın dostluk kurduğu Şehzade Cem'e yardımcı olmak ister:

Cem'i şövalyelerin ellerinden kurtarmak için elinden gelebilecek her şeyi yapmaya söz vermişti ona. [...] I. Charles sözünü tuttu. İlk işi Macar Kralı'yla ilişki kurmak oldu. Aynı zamanda Cem'i kaçırmak için planlar hazırlıyordu (Sablier, 2001: 65-66).

Savoie Dükası I. Charles, Cem Sultan'ı kurtarabilmek için Lorraine Düku René ile işbirliği yapmaya karar verir.¹²³ Söz konusu planı öğrenen şövalyeler, Osmanlı Devleti'ne karşı saldırış fırsatı konumundaki Şehzade Cem'i yitirmekten endişe duyarlar ve şehzadeyi Dauphine'deki Pouët Şatosu'na götürürler. Buradan çıkarılacak sonuç, Cem Sultan'ın ülkesinden uzaktaki yaşamını kökten değiştirmek adına kaçma girişiminin başarısızlığa uğramasıdır. Taht savaşına engeller konulması ve esirlere gösterilen davranış biçimine uğrayarak sürgün şeklinde bir yerden başka bir yere taşınması gibi bir takım karmaşık ve çetin koşullar, Cem Sultan'ı kaçma girişiminde bulunma noktasına kadar getirir.

¹²³ Bkz. CERAN, 2014, s. 110

Cem Sultan, Osmanlı siyasetinin odağında iken zorunlu nedenlerden dolayı ülke sınırları dışına çıkıp, mücadelesini dış dayanaklara yansıtarak Avrupa'nın da gündemi haline gelir. Osmanlılarla süregelen bozuk ilişkileri Şehzade Cem aracılığıyla çıkar ilişkisine dönüştüren Batılı devletler, böyle büyük bir kozu kaybetmeyi göze alamamıştır. Çünkü “*götürüldüğü her ülke, onun üzerinden menfaat sağlama peşindedir*” (Kuzubaş, 2006: 60). Dolayısıyla şehzadenin sürgün macerası son bulmaz, şövalyelerin katı koruması eşliğinde şehirler, kasabalar ve kaleler arasında dolaştırılır. Avrupalı hükümdarlar arasında bir tür pazarlık ve rekabet konusu olan Cem Sultan, bu çapraşık durumdan kurtulmanın çarelerini arar. Meriç'in: “*Canından bikan Cem ise, bir an evvel kurtulup ailesine ulaşmak istiyordu*” (Meriç, 1997: 10) ifadesi şehzadenin yaşadığı hayatı değiştirme isteğini özetler niteliktedir.

Bilindiği üzere, Fransa Kralı XI. Louis'nin vefatıyla ülkede kaos ortamının oluşmasından ve Cem Sultan'ın kaçırılma ihtimalinden endişelenen Rodos şövalyeleri şehzadeyi yine ikamet ettiği kaleden alıp 1483'de Rochechinard Kalesi'ne taşırlar. Bu kalede kaldığı süre içinde tutsaklık sınırları bir parça kaldırılır, civardaki kaleler ile de iletişime geçer. Durumdan yararlanmaya çalışan Cem Sultan'ın tavrı ise: “[...] *Sassenage'da yakaladığı bu kısmi rahatlığı fırsat bilerek hizmetine aldığı Paolo di Colle ve Lefkoşalı (Nicosia) Nicolas aracılığıyla Mısır'da bulunan annesi Çiçek Hatun ve ailesi ile haberleşmesi ve Mısır Sultanı Kayıtbay nezdinde siyasi destek araması*” (Ak, Akalan, 2011: 125) şeklinde olur. Şehzade, ellerinde hapis hayatı yaşadığı çıkarıcı güçlerle bağlarını koparıp, ailesinin yanına geri dönebilmeyi amaçlar.

Cem Sultan üzerine hummalı bir siyasi hareketlilik yaşanırken Rodos şövalyeleri şehzadenin emniyetini sağlayabilmek için 1484'te Bourganeuf şehrine gelirler. “*Pierre*

d'Aubusson şehzadeyi onun dostlarının ya da dış düşmanlarının muhtemel bir kaçırma girişimini engellemek için verdiği emirlerde, kaldıkları yerleri sürekli değiştirmeleri isteniyordu" (Sablier, 2001: 91). Dolayısıyla ortaya çıkan manzara: *"Bunun üzerine büyük bir kedi fare oyunu başladı. Şehzade, muhafızlar tarafından kaleden kaleye gezdirildi"* (Sablier, 2001: 91) şeklindedir. Cem Sultan iki yıl kaldığı Boislamy Şatosu'nda sıkıntılı tutsak yaşamından kurtulup hürriyetine kavuşabilmek için tekrar şansını denemeye karar verir:

Cem'e gelince O, muhafızlarını aldatmak için her çareye başvuruyordu. Nitekim Sofu Hüseyin Bey'e Frenk kıyafeti giydirmek suretiyle onu Anne de Beaujeu'nun aleyhtarı olmasından dolayı şatosu muhaliflerin toplanma yerine dönen Duc de Bourbon'un nezdine gönderdiği gibi, Bourgameuf şatosunda kalan Celal Bey'in dönüşünde de onunla birlikte firar hazırlığına başladı (Ceran, 2014: 112).

Cem Sultan çaresizlik içinde Bourbon Dükü'ne sığınır ve kendisine yardım edeceği konusunda ümitlenir. *"Cem, Moulins'de oturan ve kaçması için ona yardıma hazır olan dükün, Avrupalı hükümdarların etkin bir şekilde yardım etmeye karar vermelerine kadar kendisini koruyacağını umuyordu"* (Sablier, 2001: 95). Söz konusu şehzadeyi kaçırmak için yapılan hazırlıklar şövalyelerin durumu fark etmesiyle sonuçsuz kalır. Sablier'nin yapıtında ele aldığı bu konuya alt bölüm başlığı olan *Acı Veren Başarısızlıklar*, şehzadenin ne denli güç koşullar altında bulunduğunu gözümüzde belirginleştirir. Sonuç itibariyle Rodos şövalyeleri Cem Sultan'ın etrafındaki koruma çemberini daha da arttırmak; şehzadenin kaçma ve kaçırılma ihtimalini ortadan kaldırmak için yeni yöntemlere başvururlar. Dolayısıyla: *"[...] artık nerede ise varlık amaçları şehzadeyi ellerinden çıkarmamak olan Rodos şövalyelerinin onun dış dünya ile bağlantısını bütünüyle koparacak ve kendisini mutlak kontrol altında tutma imkânı*

verecek şekilde Bourgneuf'te yeni bir ikametgâh hazırlığına başlamaları” (Ak, Akalan, 2011: 133-134) durumu ortaya çıkar.

Şövalyelerin yoğun baskısı altında yer yer dolaştırılması, talep ettiği siyasi desteği bulamaması ve Macaristan’a geçmesi yönünde herhangi bir adımın atılmaması üzerine Cem Sultan, ortak hareket ettiğini düşündüğü dış güçlerin bunca zamandır kendisini oyaladığını anlar; ağabeyi II. Bayezid’e mağduriyetini ve isteklerini dile getiren bir mektup yazar¹²⁴:

[...]Cem’in bu mektubunda, daha önce kendisine gönderilmiş olan mektupta buralarda kalmasının tavsiye edildiğini, ancak bu topraklara gelerek hiçbir kazanç elde edemediğini bildirdikten sonra beş ayrı yerde kendisini mutlaka buradan aldırması ve kendi yanına getirtmesini yalvararak rica etmesi; burada kalmaktansa ölümü tercih edeceğini söyleyip hiçbir beklenti içerisinde olmadığını, bundan sonra onun padişahlığı altında nasıl istenirse öyle davranıp yaşayacağını, burada tutulmak üzere hiçbir girişimde bulunmamasını, buradaki prens ve krallar arasında saygın bir yer kazanmış olan padişahlık adına herhangi bir gölge düşürmeden mutlaka kendisini buralardan kurtarmasını talep eder (Ak, Akalan, 2011: 134-135).

Ak ve Akalan’ın aktardığına göre, Cem Sultan’ın sadık adamlarından Nasuh Çelebi de şehzadenin zor koşullar altında bulunduğunu ve kurtarılması gerektiğini ifade eden bir mektup yazıp İstanbul’a göndermiştir.¹²⁵ Genel hatlarıyla mektubun içeriği şu şekildedir:

¹²⁴ Bkz. AK-AKALAN, 2011, s. 134

¹²⁵ Bkz. Aktaran: AK-AKALAN, 2011, s. 135

Nasuh Çelebi'nin bu mektubunda, şehzade ve yanındakilerin kalbinde artık “*saltanat ve riyâset*” düşüncesinin kalmadığını, kendisinin sözüne güvenilmesini, aksi bir durum çıkarsa malının ve kanının helal olduğunu, şehzadenin sözüne sadık olduğu bilindiğine göre buna inanılması gerektiğini, şehzadenin buradan kurtarılacak padişahın istediği yerde, Arap, Acem veya Hind coğrafyasının herhangi bir yerinde oturtulmasını samimi ifadelerle acil bir durum olarak dile getirir (Ak, Akalan, 2011: 135).

Yukarıda verdiğimiz alıntıdan da anlaşıldığı üzere Cem Sultan, bu esaret ve sürgünle geçen yıllarını geride bırakıp ailesinin yanına dönebilmek için farklı girişimlerde bulunurken başından beri şehzadenin her türlü savaşına eşlik eden dostları da onun özgürlüğüne kavuşabilmesi için içtenlikle mücadele etmişlerdir. Sablier, şehzadenin bu isyanını romanda şöyle dile getirir: “*Atalarımın imparatorluğuna geri dönmek istiyorum! Orada idam edilsem bile, amaçlarını açık açık itiraf etmekten korkan hainlerin elinde tutuklu kalmaktansa ölmeyi yeğlerim*” (Sablier, 2001: 116).

Cem Sultan'ı elde tutmak güçleştikten kendisi, Bourgneuf'te inşası tamamlanan yedi katlı Zizim Kulesi'ne 1486'da getirilip hapsedilir. “*Zizim Kulesi'nin olanca muhkemliğine, nüfuz edilemezliğine karşın, Cem'i bu ikinci tutsaklığı sırasında Bourgneuf'ten kurtarmak için üç girişimde bulunuldu*” (Freely, 2005: 127). Freely, biyografik eserinde şehzadeyi kaçırmak için hazırlanan ilk planı şöyle betimler:

İlki, 1486 sonbaharında Ferrara Dükü Ercole d'Este'nin, Macaristan'a kaçıp Mathias Corvinus'un sarayına sığınabilmesi için şehzadeyi özgürlüğüne kavuşturma girişimiydi. Dük'ün tuttuğu Cenovalı iki adam, Cem'i Bourgneuf'ten alıp Macar elçi Cesar Valentin'e teslim edecek, o da şehzadeyi Buda'ya götürecekti. Ama

komplo son anda ortaya çıkarıldı, işbirlikçiler de Fransız yetkililerden kurtulmak için yurtdışına kaçtılar (Freely, 2005: 127).

Cem Sultan'ı Macaristan'a kaçırma fikri uygulanamasa da kurtarma çabalarından vazgeçilmez; başka bir cepheden şehzadeye destek sağlanmaya çalışılır:

Savoie Dükü I. Jean, dostuna vermiş olduğu sözü unutmamıştı. 10 Mart 1487'de subaylarından Geoffroy de Bassompierre ve Jacob de Germine, silahlı yirmi sekiz adamıyla Limousin yolunu tuttular. Ama bu hareket ne kadar gizli tutulmaya çalışılsa da, şövalyelerin kulağına gitmişti. Bourgogne'da Lucy-les-Bois dolaylarına vardıkları zaman, Anne de Beaujeu'nün gönderdiği krallık ordusunun müfrezesi tarafından yarı yolda geri dönmeye zorlandılar (Sablier, 2001: 110-111).

Şehzade Cem'in şanssızlığı kendisi henüz Anadolu topraklarında iken başlamış, Batı'ya sığınmasıyla bu şanssızlık devam etmiş; yaşadığı sancılı ve içsel yönden sarsıcı hayatını değiştirmeye çalışmasına rağmen bu yönde de engeller peşini bırakmamıştır. Cem Sultan, Avrupalı hükümdarların ele geçirmeye çalıştığı önemli bir Osmanlı şehzadesi olması bakımından kendisini kaybetmemek için tedbirler artırılır. Durum böyle olsa da, bu zaman dilimi içinde, candan bağlı oldukları şehzadelerini kaldığı bu zindan kuleden kurtarabilmek için adamları Şirmerd Ağa, Ayas, Celal, Sinan ve Sufi Şadi Beyler¹²⁶ Sofu Hüseyin Bey'in katkılarıyla bir kaçma planı hazırlarlar. Sablier yapıtında bu planı detaylarıyla anlatır:

Dük Jean (de Bourbon), çevresinde iki yıldan beri yaşayan Cem'in gönderdiği Sufi Bey'in yardımıyla, şehzadenin ve adamlarının şövalyelerin gözetiminden kaçmalarını sağlayacak bir plan hazırlamıştı. [...] Kuledeki tutuklular her sabah

¹²⁶ Bkz. A.g.e., s. 150

silahlı on iki adamın gözetiminde parkta gezinti yapıyorlardı. Bir oyunu bahane ederek Cem ve arkadaşları, muhafızları kundaklı yaylarından yakalayıp bağlayacak, gerekirse onları vurup yere devireceklerdi. Ve ardından, kırk kadar adamıyla yakınlarda nöbet tutmakta olan Sufi Bey'in yanına gelerek, hazırlanacak atlara atlayıp Moulins yolun devam edeceklerdi. Yol boyunca, kaçakları korumak üzere muhafız grupları bekleyecekti (Sablier, 2001: 111).

Cem Sultan'a bilgisi iletilen planın diğer ayrıntıları ise şu şekildedir: *“Sufi, giysileri ve şatonun kapılarını açmak için bir deste de anahtar getiriyordu. Bourbon Dükü, haklı davalarında harcamaları için onlara yirmi bin altın da verdi. Tutuklular hazırlanmaya zaman bulsunlar diye harekete bir ay sonra geçilmesi kararlaştırılmıştı”* (Sablier, 2001: 111-112). Şehzade ve dostları, yıllardır Batı'nın hâkimiyetinde zorunlu olarak sürdürdükleri göçebe ve esir yaşamlarının bu plan sayesinde sona ereceğine ve özgürlüklerini tekrar elde edeceklerine inanırlar. Bununla birlikte, Cem Sultan açısından tarihin akışı değişmez; bir başka deyişle, gerçekleşeceğine kanaat getirilen bu proje de başarısızlıkla sonuçlanır. Sablier, kaçış planının nasıl bozulduğunu şöyle aktarır:

Ama şövalyeler bu hareketi haber almışlardı. Türklerden biri, Cem kendisini haklı olarak sert bir şekilde uyardığı için ondan öç almak istiyordu. Tam arkadaşları yemin edeceği sırada, bir bahaneyle oradan uzaklaşmıştı. Böylece yemin de etmemiş oluyordu. Komplonun ayrıntılarını öğrenince, şövalyeler büyük bir öfkeye kapıldılar. İlk tepkileri, şehzadenin bütün adamlarını yakalamak ve hareketin başındaki Sinan Bey'i ölüme mahkûm etmek istemek oldu (Sablier, 2001: 112).

Ak ve Akalan eserlerinde, şövalyelere kaçma düşüncesini haber veren kişinin *“nigehbânların birisi ile hem-kadeh”* olduğunu, daha açık ifadeyle içki ölçüsünü aştığı

için her şeyi gözcüye anlattığını belirtir.¹²⁷ Şövalyeler, Fransa Kralı'na Cem Sultan'ın kendi isteği ile burada kaldığını bildirdikleri ve kaçış planlarından dolayı şehzadenin adamlarını ortadan kaldırma kararıyla tepki çekmekten ürktükleri için bu hüküm uygulamaya konulmaz.¹²⁸ Yaşanan bu olayın ardından şövalyelerin Cem Sultan'a karşı tavırları: “[...] Cem'in etrafındaki çember de iyice sıkılaştırıldı. Şövalyeler, muhafızları daha da arttırdılar. Bundan sonra kaleyi 70-80 kişi beklemeye başladı” (Meriç, 1997: 11) şeklinde olur. Şehzade Cem, kötü talihini yenmek için yukarıda bahsettiğimiz son deneme de dâhil bir takım kaçma girişimlerinde bulunmuşsa da bu girişimler bir sonuca varamamıştır. “Bu yeni başarısızlık, şehzadeyi özgürlüğüne kavuşturmak üzere dışarıdan yapılması düşünülen girişimlere bir süreliğine son veriyordu” (Sablier, 2001: 113).

Cem Sultan daha yoğun bir göz hapsine maruz bırakıldığı için yeni bir kaçma faaliyetinde bulunamasa da dış güçlerden Macaristan, şehzadeyi diplomatik metotlarla kendi tarafına alabilmek için çalışma yürütür ancak sonuç olumsuz olur:

Matyas, aceleyle Varadin Piskoposu Jean de Proisz'yi elçi olarak Fransa Kralı'na ve Anne de Beaujeu'ye gönderdi. Bu elçi, şehzadenin Macar Kralı'nın himayesine teslim edilmesini istemekle görevliydi. Yüksek rütbeli papaz, VIII. Charles'ı ikna etmek için gereken kanıt ve parayı hiç esirgememişti (Sablier, 2001: 114).

Genel itibariyle, Avrupa ve Doğu devletleri Cem Sultan'dan faydalanabilmek amacıyla onu ele geçirmeye uğraşırken II. Bayezid de şehzadenin Fransa'da kalması için diretir. Dolayısıyla Rodos şövalyelerinin dört koldan siyasi baskı altında kalması ve Şehzade Cem'i koruma hususunda yetersiz duruma düşmesi süreci farklı bir noktaya taşır. “Bu sebeplerden dolayı şövalyeler, Papa'nın öteden beri Cem'i elde bulundurmak

¹²⁷ Bkz. A.g.e., s. 151

¹²⁸ Bkz. A.g.e., s. 152

isteğinin yerine getirilmesini lüzumlu gördüler. Bu hususta Roma ile Rodos arasındaki uzun görüşmelerin olumlu neticelenmesi sonunda Fransa Kralı VIII. Şarl (Charles)'ın da araya girmesi ile Cem Sultan bazı çıkarlar karşılığında Papa VIII. İnnosan (Innocent)'a teslim edildi” (Yılmaz, 2011: 93).

Sablier, yapıtının *Özgürlük Yolun Sonunda* adlı alt başlığında: “*Cem'in nazarında şövalyelerin gözetiminden kaçmak bir zaferdi adeta. Şehzade Roma'da daha özgür olacağını düşünüyordu*” (Sablier, 2001: 120) sözlerini kullanır. Anadolu'da başlattığı taht mücadelesi zayıf kalınca Rodos'a sığınan Cem Sultan'ın şövalyeler gözetiminde başlayan sürgün ve esir hayatı 13 Mart 1489'da Roma'ya gelişiyle Papalık makamına teslim edilmiş olsa da şehzadenin şövalyeler eşliğindeki yılları sona erer. “[...] *Fransa'dan ayrılacağı için de sevinçliydi – her ne kadar bir hapishaneden çıkıp ötekine gittiğini, bu sefer de Papa'nın eline düştüğünü bilse de*” (Freely, 2005: 147). Bu bakımdan Şehzade Cem, Roma'da daha rahat bir ortama kavuşacağı konusunda umutlanır. 14 Mart 1489'da Papa VIII. Innocent¹²⁹ tarafından resmen kabul edilen Cem Sultan, bir sonraki görüşmelerinde neden yabancı bir ülkeye geldiği sorusuna içtenlikle şu cevabı verir ve bundan sonraki amacını açıklar. Şehzadenin yaşadığı hayatı değiştirme arzusunun can alıcı noktası bu kısımdır:

Amacım, yabancı bir ülkeyi ziyaret etmek değildi. Rodos'takilerden Rumeli'ye geçiş yolunu bana açmalarını istedim, yeni Osmanlı topraklarına girmek üzere... Şövalyelerin başı ve tarikat konseyi, istediğim ülkeye gitmeme izin vereceğine dair büyük yeminler etti. Ama yedi yıldır beni tutsak olarak tutuyorlar. Umarım ki Papa

¹²⁹ Sablier, Cem Sultan'ın bu konuşmayı yaptığı Papa'yı, VIII. Innocent'in vefatının ardından yerine geçen VI. Alexandre Borgia olarak gösterir. Şehzadenin hayatını anlatan diğer yazarlar (*Ak-Akalan, Meriç, Freely, Ceran*) bu konuşmanın Papa VIII. Innocent tarafından gerçekleştirildiğini ifade eder.

Hazretleri bu uygulamaları adalet ve dürüstlükle yerine getirir ve beni annemle çocuklarımın yanına, Kahire'ye gönderirler (Sablier, 2001: 136).

Cem Sultan bu konuşmasını yaparken duygusallaşır, aynı zamanda Papa'nın da hissiyatını etkiler. Yedi yıldır göçebe ve tutsak bir yaşam sürmesi, Rumeli'ye geçiş konusunda sürekli kandırılması ve verilen sözlerin yerine getirilmemesi artık Cem Sultan'ın taht hayallerinden vazgeçmesine ve sadece ailesinin yanına dönmek istemesine neden olur. Şehzadenin tüm hayat hikâyesini göz önüne alırsak, bir insanlık dramı söz konusudur dememiz yanlış olmaz. Tarihsel sürece baktığımızda, Cem Sultan ağabeyi II. Bayezid ile saltanat kavgasına girişmiş, Osmanlı topraklarında koşulların zorlaşmasından dolayı memleketini bırakarak Rodos'a sığınmış ve aralarında yaptıkları anlaşmaya güvenerek şövalyelerden kendisini Rumeli'ye götürmesi için destek istemiştir. Bu andan itibaren Şehzade Cem için kederli ve yorucu bir sürgün serüveni başlamış; gelinen nokta ise gerçekleşmeyen planların ardından Kahire'ye dönüp ailesine kavuşma isteği olmuştur. Papa VIII. Innocent ise, son derece zor durumda olan ve geri dönmekten başka bir arzusu kalmayıp sadece bu konuda yardım bekleyen Cem Sultan'ı Osmanlılara karşı Haçlı Seferleri projesi için kullanmak ister. Bu görevi yerine getiremeden vefat eden VIII. Innocent'in yerine Papa olarak seçilen VI. Alexandre Borgia döneminde Cem Sultan daha rahat bir hayata kavuşsa da gözetim altında tutulmaya devam edilir, Vatikan'daki bu sıkıcı bekleyişin yanı sıra başka bir gerekçe ile de buradan ayrılmak ister:

Yerinin değiştirilmesinden hoşlanmayan şehzadenin, kardeşinden kendisi için daha çok para alındığı halde şahsi masrafları için ayda ancak 300 duka verildiğini öne sürerek rahatsızlığını dile getirmesi ve yeniden kaçma çareleri aramaya başlamasıdır (Ak, Akalan, 2011: 219-220).

Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi, Cem Sultan’a türlü bahaneler uydurularak Fransa Kralı VIII. Charles ile görüşmesine izin verilmemiş ancak olayın gerçek yüzünü öğrenen kral, Osmanlı İmparatorluğu’na karşı savaş açıp Kudüs’ü geri almak için Cem Sultan’ı Haçlı Seferleri’nin başına getirmeyi planlamıştır. Bu amaçla, 1494 Aralık sonlarında Roma’ya giren Fransa Kralı şehri kuşatma altına alır. Bu yeni gelişmeyi Cem Sultan açısından değerlendirmek gerekirse, Sablier, Fransa Kralı VIII. Charles’ın Roma’ya girişini anlattığı bölümün alt başlığını *Özgürlüğün Şafağı* olarak adlandırmış ve giriş cümlesini şöyle kaleme almıştır: “*Cem’e göre Fransa Kralı’nın gelişi kurtuluşun habercisiydi sanki*” (Sablier, 2001: 139). Diğer taraftan Cem Sultan, yeni bir tutsaklığın boyunduruğu altına girdiğini ve Fransa Kralı’nın bir amaç uğruna kendisini yanına aldığını bilmesine rağmen daha özgür bir ortamda politik savaşını yeniden canlandırabileceğini aklından geçirir.¹³⁰ Papa, Şehzade Cem’i Fransız Kralı’na teslim etmeye yanaşmasa da aralarında yaptıkları anlaşma sonucu kral, şehzadeyi yanına almayı başarır ve 28 Ocak 1495’te Roma’dan ayrılırlar.

Napoli üzerine sefer düzenleyen Fransa Kralı VIII. Charles, Cem Sultan’ı da beraberinde götürür ve 18 Şubat 1495 tarihinde Capua’ya ulaşırlar. Ancak hastalığı iyice artan talihsiz Osmanlı Şehzadesi Cem’in vefatına yakın Fransa Kralı şehzadenin yanına gelerek: “*Moralini bozma sakın, dostum! Sabırlı ol! Özgürsün artık, tutsak olduğunu düşünme!*” (Sablier, 2001: 148) der. On üç yıllık esirliği ve sürgünlüğü boyunca yaşadığı bu hayatı değiştirmek için çareler arayan ve birkaç kez kaçma girişiminde bulunan Cem Sultan, özgürlük kelimesini ancak bu son zamanlarında duymuş olmanın minnetiyle: “*Allah’ın inayetiyle ‘özgür’ kelimesini de işitti kulaklarım*” (Sablier, 2001: 148) demiştir. Bu bağlamda, Sablier’in yapıtındaki *Sonunda Özgürlük* bölümünü, Cem Sultan’ın serbest

¹³⁰ Bkz. SABLIER, 2001, s. 142

kaldığını öğrenmesinin ardından vefat etmesiyle en azından ruhunun hürriyete kavuştuğu noktasıyla bağdaştırabiliriz.

Görüldüğü üzere, Cem Sultan'ın bu trajik yaşamı ve şanssızlığı henüz Osmanlı topraklarından ayrılmadan önce başlamış, Batı dünyasına sığınmasıyla üst seviyelere taşınmıştır. Taht mücadelesi için Rodos şövalyeleri aracılığıyla Rumeli'ye geçmeyi beklerken ellerinde esir olmuş ve sıkı göz hapsinde Avrupa'da dolaştırılmıştır. Avrupa'da kaldığı süre zarfı içinde Batı'nın ekonomik kaynağı ve siyasi kozu olmanın sıkıntısını yaşamıştır. Karşılaştığı bu davranış biçimi karşısında yaşamını değiştirmek istemiş, başarısızlıkla sonuçlanan kaçma denemeleri yapmıştır. Bu karmaşıklık içinde pişmanlığı, hasreti, hüznü ve mutsuzluğu derinden hissedenden Cem Sultan için *"[...] ve yıllar geçtikçe daha da mutsuzlaşıp hayatı pahasına bile olsa, tek isteği Doğu'ya geri dönebilmektir"* (Lefort, 1981: 125) ifadesini kullanmamız yerinde olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRGÜNDE GEÇEN BİR YAŞAMDAN ARTAKALANLAR

3.1. SÜREKLİ DOĞU-BATI, OSMANLI-AVRUPA, MÜSLÜMAN-HRİSTİYAN İKİLEMİYLE KARŞILAŞMA

Cem Sultan olayı, Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunuyken Cem Sultan'ın Avrupalılara sığınması üzerine bir dış sorun haline gelmiş; uluslararası düzeyde ilgilenilen ve merak uyandıran bir konu olarak tarihteki yerini almıştır. Şehzade Cem dönemi öncesinde Osmanlı ve Avrupa arasındaki ilk münasebet: *“1353 yılında Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, Avrupa'ya ayak basar ve Gelibolu'da Çimpe (Çimbi-Tzympe) kalesine yerleşir ve burayı Rumeli fetihlerinde bir üs olarak kullanmaya başlar. Bu olay, bir İslam gücünün Avrupa'nın doğusunda ilk defa yerleşmesidir”* (Aktaran: Ceran, 2014: 99) şeklinde olur. Bu durum, Hristiyan dünyasını tedirgin edip Osmanlılara karşı Papa tarafından Haçlı seferi oluşturulması boyutuna kadar varır ancak Türklerin Avrupa'da ilerlemesi durdurulamaz.¹³¹ Özellikle o çağda, Osmanlılar, Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olan Konstantinopolis'e (İstanbul) yönelirler; şehrin fethi ise 1453 tarihinde Fatih Sultan Mehmet tarafından gerçekleştirilir. Fatih, Bizans'ın elinde olan toprakları sırasıyla alır ve sınırları genişleterek hâkimiyetini kurar. Bu gelişme karşısında ise Avrupa telâşa kapılır; hem Hristiyan dininin hem de toprakların tehlikeye girdiğini düşünür. Tarihi sürecin seyri, Fatih'in vefatının ardından oğulları Cem ve ağabeyi II. Bayezid'in taht kavgasına tutuşması ve II. Bayezid'in Cem'den önce İstanbul'a gelip padişahlığını ilan etmesiyle Cem'in bu olaya tepki göstermesi ve mücadele etmek için yabancı devletlere sığınmasıyla değişir. Cem Sultan'ın bu sığınışı, Avrupalılar için deyim yerindeyse krizi fırsata çevirmek olur; şehzadeyi sürgün ve tutsak bir yaşama mahkûm ederek Osmanlı Devleti'ne karşı bir koz olarak kullanırlar.

¹³¹ Bkz. CERAN, 2014, s. 99

Bu bağlamda, Cem Sultan olayının cereyan ettiği 15. yüzyılda Doğu-Batı, Osmanlı-Avrupa ve Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin sürekli gündemde oluşunu üç ayrı alt başlık altında inceleyeceğiz.

3.1.1. DOĞU-BATI

Osmanlılar ilk aşamada bir beylik olarak kurulur, zamanla toprakları büyüterek Batıya doğru ilerler ve Batılı güçler karşısında dönemsel olarak güçlü bir konuma gelir.¹³² Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethedişi büyük bir olay olup Batı dünyasını da heyecan içinde bırakır. Sablier de yapıtında, *Yeni Roma* adlı bölüm alt başlığında, Roma İmparatoru Constantinus zamanındaki İstanbul'un coğrafik yapısını ve özelliklerini ele alıp *Karşı Konulmaz Bir Arzu* alt başlığında ise Fatih'in İstanbul'u ne şartlar altında bünyesine kattığından bahseder.¹³³ Osmanlıların kuruluşundan itibaren giderek güçlenişini ve sınırlarının geldiği noktayı şu şekilde anlatır:

Fatih'in sağlamlaştırdığı, Kanuni Sultan Süleyman'ın da sonraları görkemini iyice arttıracakı imparatorluğun önünde parlak bir asır vardı. Anadolu tepelerinden başlayan Osmanlı egemenliği, Bütün Balkanlar boyunca Orta Avrupa'ya, Kafkasya'dan Yakınoğu'ya, Kuzey Afrika'da ise Fas sınırlarının sonuna kadar uzanıyordu. Hint Okyanusu'ndan Akdeniz'e, Kızıldeniz, İran Körfezi ve Süveyş Kanalı'na kadar, çok büyük gelirler sağlayan bütün ticaret, imparatorluğun denetimindeydi. Ama özellikle, II. Mehmed'in yapılandığı devlet, bütün milli özellikleri kabul eden bir siyasetle, Ortaçağ hoşgörüsüzlüğünden ayrılıyordu. Fethedilen topraklardaki çeşitli topluluklara vergi uygulanarak askeri zaferin

¹³² Bkz. ÖZCAN, Arif Behiç, **Batılılaşma Döneminde Osmanlı Devleti'nin Doğu Politikaları**, Tarihîn Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, Sayı: 8, s. 51

¹³³ Bkz. SABLIER, 2001, s. 4-6

gerekleri yerine getirilmiş, ama öte yandan bu halkların kendi geleneklerini, kültürel ve dinsel özgürlüklerini korumalarına izin verilmişti (Sablier, 2001: 10-11).

14. yüzyıldan itibaren başlayan ilişkilerde, Batı'nın gözünde Osmanlılar *Doğu*, Osmanlılar için ise diğer taraf *Batı* olarak nitelendirilir. Osmanlı Devleti'nin fetih politikasını ilke edinerek Batı topraklarına doğru ilerlemesi bir sorun haline gelir, Batılılar egemenlik alanını genişleten Türkleri çıkarmak için Haçlı Seferleri düzenler; dolayısıyla birbirinden farklı her iki camianın da bağlantısı askeri alanda savaşarak gerçekleşir. 15. yüzyıla gelindiğinde ise, o dönemin Doğu ve Batı tarihi açısından önemli olmakla kalmayıp çağları aşan Cem Sultan hadisesi dengelerin değişmesine yol açar. 1482'de Cem Sultan'ın Rodos şövalyeleri ile başlayan acıklı serüveni, şövalyelerin lideri Pierre d'Aubusson'un başlattığı ve Papalığın da devreye girdiği şehzade üzerinden uygulanan çıkarıcı yaptırımlar, Cem Sultan'la tehdit edilen padişah II. Bayezid'in bu dış güçlere ılımlı yaklaşımı iki taraf arasındaki ilişkilere siyasi ve diplomatik bir boyut getirir. Cem Sultan, birbirini “öteki” (Karaca, 2006: 177) olarak gören Doğu ve Batı'nın diplomasi aracı olmuştur denebilir.

Şehzade Cem'in kendi stratejisini uygulamaya koyabilmek için Batı dünyasına sığınmasıyla başlayan süreç, Doğu'yla olan ilişkilere yeni bir soluk getirir. Osmanlı soyundan gelen bir şehzade, Batılılar için eşi bulunmaz bir fırsata dönüşür; bu bağlamda Osmanlı padişahı II. Bayezid'e karşı tehdit amaçlı kullanılır. “*Cem'in sığınma talebini hiç ikiletmemesinin nedenlerinden biri de buydu, çünkü Bayezid'i dizginlemek, diken üstünde tutmak için Cem'i kullanabileceğini biliyordu; kardeşinin şövalyelerin elinde bulunması, dahası, yeni bir haçlı seferine alet edilme olasılığı Bayezid'i tedirgin edecekti; d'Aubusson'un niyeti de işte onun bu korkusundan faydalanmaktı*” (Freely, 2005: 77). Dolayısıyla kardeşi Cem'i büyük bir tehlike olarak gören II. Bayezid, Batılı devletlerin

birleşerek Cem Sultan liderliğinde saldırmamasından çekinir; savaş taktiği uygulamak yerine diplomatik bir yol izler. Geçmişten beri süregelen Doğu-Batı ilişkileri askeri alanda muhabere ve siyasi alanda iyi-kötü ikilemi şeklinde devam ederken Cem Sultan olayının çıkışı bu iki cephe arasında köprü görevi görür; karşılıklı çıkarlara ve diplomasiye dayalı temaslar başlar. Şehzadenin Rodos'a sığınma talebinin ardından II. Bayezid de babaları Fatih zamanından beri bozuk olan ilişkileri düzeltmek için şövalyelerle iletişime geçer. 1482'de aralarında yaptıkları anlaşma sonucunda: *“Sultanın ödemeye razı geldiği paraya karşılık, idare, Cem'i gözetimi altında tuttu ve dışarıyla kurabileceği her türlü ilişkiyi önledi”* (Sablier, 2001: 53) durumu söz konusu olur. Anlaşmalar üzerinden başlayan bu uluslararası bağlantılar, Doğu-Batı siyasetine de yeni bir yön verir. Cem Sultan'ın tutsaklığı süresince bu ikilem devamlı olarak gündeme gelir:

Tutsak şehzadenin başına gelenler, on üç yıl boyunca, Akdeniz siyasetleri belirlenirken hep dikkate alınmıştı. Bu hikâye, anlaşmalara, fetih ya da Haçlı Seferi planlarının işleyişine hâkim olmuştu. Kasten yayılmış ya da yanlış anlaşılmalardan yüzünden meydana gelmiş iki taraflı casusluklar, düzmece dedikoduların şiddetini arttırmıştı. Şehzadenin zorunlu olarak yer değiştirmesi, Macaristan'dan İspanya'ya, Napoli'den Bab-ı Âli'ye kadar bütün sarayları ilgilendiriyordu (Sablier, 2001: 82).

Görüldüğü gibi Osmanlı hanedanından gelen bir şehzade olarak Batı'ya sığınan Cem Sultan, her açıdan farklı bu iki dünyanın karmaşık ve bozuk ilişkilerinde önemli bir rol oynamış; Batılıların elinde bir koz olup Doğu ve Batı arasında diplomatik bir araç haline getirilmiştir.

3.1.2. OSMANLI-AVRUPA

Osmanlılar, imparatorluğa geçiş süreciyle birlikte ilk aşamada Balkanlara doğru genişleyip Avrupa'nın iç kısımlarına kadar ilerlerler. Bir önceki alt başlıkta da belirttiğimiz gibi bu ilerleyiş Avrupa'yı ayağa kaldırır ve Osmanlılara karşı savaş girişimlerinde bulunurlar. 15. yüzyıl Osmanlı-Avrupa ilişkileri Fatih Sultan Mehmet'in yürüttüğü politika ve 1453'te İstanbul'u fethetmesiyle boyut değiştirir. *“İstanbul'un düşmesi, bütün Avrupa'da kısa zamanda büyük bir korku yarattı”* (Sablier, 2001: 7). Bununla birlikte, Fatih'in vefat haberi tüm Avrupa'yı sevindirir; taht uğruna ağabeyi II. Bayezid ile mücadele eden Cem Sultan'ın kendilerine sığınmasıyla da Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak üzere bir koz edinirler. *“II. Mehmed'in fetihleri, iç işleriyle meşgul olan Batı krallarının gözünü korkutuyordu. Bu arada iki batı ülkesi İspanya ve Fransa giderek güçleniyorsa da genel itibarıyla Avrupa zayıf ve Osmanlılara karşı birleşmekten uzak görünüyordu. Bu nedenle Sultan Cem'in Avrupa'da esir olması, dönemin diplomasisi için büyük önem taşımaktadır”* (Eravcı, 2007: 3).

Cem Sultan'ın Rumeli üzerinden savaşını devam ettirebilmesi için Rodos şövalyelerinden yardım istemesi, Osmanlı Devleti ve Avrupa arasında karşılıklı çıkarların ön planda tutulduğu diplomatik görüşmelerin başlamasına yol açar. Dolayısıyla, Cem Sultan'dan hem siyasi hem de ekonomik anlamda istifade etmek isteyen Rodoslular, şehzadenin stratejik bir konuma sahip olduğunun bilinciyle kendisini oyalarlar ve esir tutarlar. Şövalyelerin başı Pierre d'Aubusson, Papa'ya ve Avrupalı liderlere, Cem Sultan'ın sığınma talebini ve bu Osmanlı şehzadesini Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kullanma fırsatını içeren bir mektup yazar:

Şimdi, Mehmed'in kötü soyunu ortadan kaldırma gücü Hristiyanların eline geçmiş durumdadır. Eğer veliaht Cem yeni birliklere sahip olursa, içindeki fesat yeniden

canlanacaktır. Ödlek kardeşi bu durumdan çok korkmaktadır. Yunanistan'ı ve adaları yeniden ele geçirmek için bundan daha büyük fırsat olamaz. Papalığınızın kutsiyeti üzerine büyük bir zafer dolanmaktadır (Sablier, 2001: 53).

Anlaşıldığı üzere Şehzade Cem, Osmanlıları Avrupa'dan çıkarma planının temel taşı olarak düşünülür; II. Bayezid'in Avrupa'ya yönelik dış politikası, Cem Sultan'ın varlığından yararlanarak engellenmeye çalışılır. Şehzadeyi bahane ederek kendisine karşı tüm Avrupalı Hristiyanların birlik olmasından çekinen II. Bayezid, Osmanlı-Avrupa ilişkilerini belirli seviyede tutmak için uzlaşmacı bir yaklaşım sergiler ve yapılan anlaşmalarla Cem Sultan'ın tutsak olarak kalmasını ister. Bu esaret durumu, II. Bayezid'in isteği ile Papalığın elinde de devam eder; sonuç itibarıyla Şehzade Cem'in on üç yıllık sürgün ve tutsak yaşamı boyunca Osmanlı-Avrupa ikilemi süreklilik gösterir.

Cem Sultan'ın Osmanlı-Avrupa diplomasisine yön veren bir aracı olması acıklı bir durumdur. Bir yandan II. Bayezid'in belli çekinceleri nedeniyle para karşılığında kardeşinin Batılıların elinde kalmasını sağlaması, diğer yandan Avrupalıların şehzadeyi Osmanlı Devleti'ne karşı tehdit amaçlı kullanmaları tarihsel yapıyı ters yüz eden bir olaydır. Osmanlıların dış politikayla ilgili yapacağı manevralara Avrupalılar, Cem Sultan'ı ileri sürerek engel olmuşlardır:

Osmanlı Sultanı, birçok kez savaş filolarını Akdeniz'e çıkarmakla tehdit etmişti. Cem'i özgürlüğüne kavuşturma ve böylece imparatorluk içine fesat tohumları ekebilme kudretinin kendinde olduğunu bile hatırlatmasına gerek kalmadan, Pierre d'Aubusson'un bir tek sözü üzerine bundan vazgeçti (Sablier, 2001: 166).

Bu tehdit içerikli durumdan yola çıkarak, Osmanlı fetihlerinin bir süre durduğu sonucuna ulaşılır. Genel anlamda Cem Sultan II. Bayezid'den Rodos şövalyelerine, Papalık makamından Venedik, Fransa, İspanya, Macaristan gibi birçok Avrupa devletleri

ile Mısır'a kadar müthiş ilgilenilen değerli bir koz niteliği taşır. Özellikle, Osmanlı Devleti'ni Avrupa topraklarından geri püskürtme hayalleri kuran hükümdarlar ve Papa için daha da kıymetli hale gelir ve kendisini ele geçirme çalışmaları dahi yürütülür. Bu bağlamda tüm bu devletler, kendi çıkarlarını gözeterek birbirlerine karşı ılımlı bir politika izlemiştir. Sonuç itibariyle, Cem Sultan etrafında gelişen bütün olaylar, Osmanlı Devleti ile Avrupa'nın birbirleriyle olan çatışmalarının diplomatik düzlemde devam ettiğini göstermektedir.

3.1.3. MÜSLÜMAN-HRİSTİYAN

Doğu-Batı, Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin içeriğinde Müslüman-Hristiyan ikilemi de yer alır. Osmanlı topraklarına, Avrupa'nın bir kısmı fethedilip bağlandığında Hristiyan topluluklar da bu egemenliğin altına girmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in fethettiği yerlerde farklı din ve ırklara sahip insanlara hoşgörülü bir yaklaşım sergilediği ve bu konuda itibarlı bir izlenim bıraktığı da bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte, Avrupa'ya kadar gelmiş Müslümanların varlığından tedirgin olan Hristiyan güçler, Haçlı Seferleri adı altında Türklere karşı savaşlar başlatmış; ancak Osmanlı gücü karşısında tutunmaları pek mümkün olmamıştır.

Fatih döneminden beri Osmanlı Devleti'nin gündeminde olan Rodos şövalyeleri, Hristiyan dinini koruyan bir tarikat olarak da bilinir.¹³⁴ “*Rodos şövalyelerinin hepsi de İslamiyet'e karşı savaşmaya and içmişti*” (Sablier, 2001: 39). Bu bakış açısına sahip Rodoslular, Cem Sultan'ın sığınma isteğini çıkarları için kabul ederler ve şehzadeyi kendi ülkesine karşı ciddi bir tehdit aracı haline getirirler. Bunun yanı sıra, tüm Avrupa'yı da şehzadenin ellerinde olduğuna dair bilgilendirirler: “*Cem'in Rodos'ta olduğunu, bu*

¹³⁴ Bkz. SABLIER, 2001, s. 34-35

fırsattan bütün Hristiyan âleminin faydalanması gerektiğini anlattı. Cem'den faydalanarak bir Haçlı ordusu kurulmasını, Türkleri Avrupa'dan çıkartmak için birleşmeyi, Müslümanlara karşı birlik halinde olup beraberce hareket etmeleri gerektiği fikrini bildiriyordu” (Meriç, 1997: 9).

Cem Sultan bu bağlamda, *“bütün Avrupa ve özellikle Fransa için yeni bir Haçlı seferinin fırsatı olarak değerlendirilir”* (Ceran, 2014: 108). Tarihsel açıdan baktığımızda, Osmanlı Devleti'ne karşı uzun bir süredir düzenlenen Haçlı Seferleri genel olarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlıların giderek güç kazanması, egemenlik alanlarını genişletmesi ve dolayısıyla diğer toplulukları bünyelerine katması rakip devletlere bu anlamda şans bırakmamıştır. Bu tür ağır yenilgilere uğrayan Avrupalıların gözünde Cem Sultan, Osmanlı Devleti'ne karşı saldırmak için kullanılmaya elverişli bir şahsiyet olmuştur:

Pierre d'Aubusson, Cem'i kontrolü altında tutmanın Hristiyanların egemenliği açısından ne kadar önemli olduğunu farkındaydı. Fransa, Napoli, İspanya kralları ve Venedik Dükü, yeniden haçlı seferleri düzenlemenin düşünüyordu. Öte yandan Papa, kutsal yerlerin kurtarılması için yapılacak ortak harekât sayesinde, Avrupa güçleri üzerinde etkili olmayı umuyordu (Sablier, 2001: 37).

Haçlı seferlerini yeniden gündeme getiren ve tüm Avrupa'yı bu hususta birlik olmaya çağıran Papa, Cem Sultan'ı bu amacı için kullanmaya çalışır: *“Sultanın kardeşi politik ve mali açılardan tükenmez bir kaynaktı. Özellikle de yeni bir haçlı seferinin başarıyla yürütülmesi konusunda Hristiyanlığa yardım edebilirdi”* (Sablier, 2001: 117). Bilindiği üzere Papa, birleşme çağrısı yaptığı Avrupa devletlerini bir araya getirememiş; daha da önemlisi, Türklüğünü, Müslümanlığını ve vatan sevgisini her şeyin üstünde tutan Cem Sultan, bu tasarının kendi üzerinden gerçekleştirilmesine izin vermemiştir.

Bütün bu bilgiler ışığında, Cem Sultan'ın Doğu-Batı, Osmanlı-Avrupa ve Müslüman-Hristiyan ikilemleri çerçevesinde önemli bir noktada bulunduğunu söyleyebiliriz. Şehzade Cem'in Avrupa'da bulunuşu ve rakip güçlerin şehzadeyi Osmanlılara karşı kışkırtmaya çalışarak bu durumdan on üç yıl boyunca yararlanması, bu ikili ilişkileri sürekli kılmıştır. Karaca, Sablier'nin yaptığı çerçevesinde, Cem Sultan ve uluslararası tarih açısından bu ikilemler konusunda şu değerlendirmeyi yapar: “*KİM KAZANDI? Başlıklı son bölümünün açılımında ise ‘öteki’ bakış açısıyla Cem Sultan’ın şahsında yaşanan ve doğu-batı, Osmanlı-Avrupa, Müslüman-hristiyan ikileminde dünya tarihini yönlendiren bu trajik hikâyenin bir muhasebesine gidilerek; Osmanlı İmparatorluğu’nun iki kardeşin bu mücadelesiyle kısa bir sarsıntı geçirmiş olduğu, bu arada Rodos şövalyelerinin vakit kazandığı ancak Fatih’in torunu Kanuni Sultan Süleyman zamanında hristiyanlığın son siperi olan Rodos adasının da düştüğü ifade edilmiştir*” (Karaca, 2006: 180). Sonuç itibarıyla, Doğu-Batı, Osmanlı-Avrupa ve Müslüman-Hristiyan ilişkileri kilit isim Cem Sultan aracılığıyla sürdürülmüş; bu durumdan kârlı çıkan ise Rodos şövalyeleri olmuştur.¹³⁵

3.2. İHANET KAVRAMININ YERLEŞİKLİĞİ

¹³⁵ Bkz. SABLIER, 2001, s. 165

Cem Sultan olayına bütüne yönelik bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, Fatih'in vefatının ardından Osmanlı İmparatorluğu'na hükümdar olan II. Bayezid'e karşı saltanat mücadelesi başlatan Cem Sultan'ın bu yolda ne denli zorlu bir süreç geçirdiğini görmekteyiz. Bu hikâyeyi oldukça trajik ve dramatik kılan nokta ise, şehzadenin taht savaşının başladığı Anadolu'dan Avrupa'ya kadar karşılaştığı *ihanet* kavramıdır. Bu çerçevede içerisinde, şehzadenin tarihi serüveninde bir hayli yer kaplayan ihanet kavramının çok yönlülüğünü incelemeye çalışacağız.

Osmanlı hanedanının şehzadesi Cem için tarihsel zamanın ilerleyişi, olumsuzluklar silsilesinin bir bütün içinde birbirini takip etmesi şeklinde olmuştur. Bu olumsuzlukların ortaya çıkışına neden olan en önemli etkenlerden *ihanet* duygusu, Cem Sultan'ın politik savaşının başlangıcından sonraki süreç boyunca da etkisini gösterir. Fatih'in ölümünün ortaya çıkardığı ilk şanssızlık, aynı zamanda ihanete uğrama duygusunu da yansıtır:

Daha sonra sıra, ölüm haberini hükümdarın iki oğluna vermeye geldi. Mehmed Paşa, Amasya valisi Bayezid'e haberi iletmesi için bir ulak gönderdi. Konya'da bulunan Cem'e de üç ulak yollandı. Ama sarayda Bayezid yanlıları çoğunlukta idi. Damadı Sinan Paşa, Anadolu beylerbeyiydi. Konya'ya giden üç haberciyi yolda alıkoyup gecikmelerini sağladı. Bu yüzden Cem, haberi kardeşinden ancak üç gün sonra alabildi (Sablier, 2001: 14).

Bu durumu Meriç, "*Cem'in bütün hayatı boyunca devam edecek olan şanssızlıkların ilk halkası, burada başladı*" (Meriç, 1997: 3) şeklinde ifade eder. Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi, tahtta hakkı olduğunu savunup II. Bayezid'in padişahlığını tanımayan Cem Sultan ağabeyiyle savaşır, ordusunu yener ve Mayıs 1481'de Bursa'yı ele geçirip sultanlığını ilan eder. Bunun yanı sıra Cem Sultan, II.

Bayezid'e Osmanlı topraklarını paylaşma önerisini de sunar. Sablier'nin bu konuyu ele alış şekli dikkate değerdir: *“Özellikle de bu girişimi, birçoklarına göre tek ve bölünemez Osmanlı İmparatorluğu'na zararlıydı. Kardeşine yapmış olduğu 'otoriteyi Asya ve Avrupa toprakları arasında paylaşdırma' teklifi, imparatorluğun parçalanması anlamına geliyordu. Cem, Karaman Beylikleri'nin yardımını kabul ederek, fetihler sonucu güç bela ve pahalı bir şekilde elde edilmiş bir miras imparatorluktan ayırmaya razıymış gibi görünüyordu aslında”* (Sablier, 2001: 21). Bununla birlikte, ülkenin yönetimini ele geçiren II. Bayezid daha da güçlenerek kardeşi Cem'le savaş alanında tekrar karşı karşıya gelir. Sablier, *İhanetin Kurbanı* isimli alt başlığında, Cem Sultan'ın savaş öncesi karşılaştığı sadakatsizlik örneğini şöyle aktarır:

Yusuf Bey¹³⁶'in önerdiği plan iyi değildi. Cem'i, yöneticilerin Bayezid tarafından satın alınmış olduğu bir vilayette güçlerini bir araya getirmeye yönlendiriyordu; oysa terk ettiği Karaman vilayeti tamamen kendisine bağlıydı. Aslında Yusuf Bey de Bayezid tarafından satın alınmıştı. Bayezid ona, Cem'in Karaman'da kalmayarak imparatorluğun ordusunu Yenişehir Ovası'nda beklemeye karar vermesi durumunda, yüz bin gümüşle birlikte Anadolu Beylerbeyliği sözünü vermişti (Sablier, 2001: 22).

Bilindiği üzere, Cem Sultan ağır bir yenilgi alır. Yukarıda bahsettiğimiz planın uygulanışıyla birlikte, savaş esnasında yaşanan beklenmedik gelişme de Şehzade Cem açısından ihanetin bir göstergesidir: *“İlk ihanetiyle yetinmeyen Yusuf Bey, Cem'den sipahilere komuta etme görevini almıştı. İki ordu karşılaştığı zaman, Yusuf Bey, boyun eğdiğini belirterek bayraklarını indirdi, silahları ve yürekleriyle düşman saflarına katıldı”* (Sablier, 2001: 22). Bu olaylardan da anlaşıldığı gibi, Cem Sultan'ın ihanet

¹³⁶ Sablier'nin Yusuf Bey olarak belirttiği kişi, Cem Sultan'ın lalası Yakup Bey'dir.

duygusuyla tanışması henüz Anadolu’da başlar; ortaya çıkan olumsuz tablo sonucunda şehzade ailesini de yanına alarak Mısır’a çekilip Memlûklara sığınır.

Cem Sultan ve II. Bayezid arasında meydana gelen iktidar kavgası, Osmanlı Devleti ile o dönemde gergin ilişkileri bulunan devletler için bir fırsat alanı yaratır. Memlûk Sultanı Kayıtbay’dan talep ettiği askeri ve siyasi desteği tam anlamıyla göremeyen şehzade, bu konuda ümidini yitirir. Anadolu’dan gelen davetlere ek olarak Karamanoğlu Kasım Bey de tekrar beyliğine kavuşmak için Cem Sultan’ı II. Bayezid’e karşı Anadolu’da bir kez daha savaşması için kışkırtır, şansını yeniden denemek isteyen şehzade için sonuç yine hüsrana olur. Cem Sultan ve II. Bayezid arasında birkaç kez yapılan görüşmelere rağmen bir anlaşmaya varılamaz; bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen Kasım Bey, şehzadeyi bu kez savaşını Rumeli üzerinden sürdürmesi yönünde ikna eder. Cem Sultan’ın Avrupa macerasından önce karşı karşıya kaldığı olaylarda dostların ihanetini görmemiz mümkündür.

Taht davasından vazgeçmeyen Cem Sultan’ın bu aşamadan sonraki süreci, Rumeli’ye geçebilmek için Rodos şövalyelerinden yardım istemesi, isteğinin kabul edilmesi ve Rodos’a ayak basması şeklinde işlemiştir. Bu süreç aynı zamanda, ihanet kavramının çok yönlü bir şekilde köklerini saldırdığı bir süreç olmuştur. Şövalyeler, Şehzade Cem’in Osmanlılara karşı kullanılabilecek bir koz olduğunun bilinciyle hareket etmişler; dolayısıyla, şehzade ile aralarında yaptıkları anlaşmanın kurallarına uymayarak kendisini hem kandırmışlar hem de sürgün ve esir bir yaşama mahkûm etmişlerdir. Sablier, yanlarında bulunan bu asil tutsağın uluslararası düzlemde elde edilmeye çalışılacak kadar değerli bir rehine olduğunu bilen Rodos şövalyelerinin stratejik hamlelerini kısaca açıklar:

Aubusson'u harekete geçiren nedenler, yalnızca politik gerekçeler yüzünden ortaya çıkmamıştı. Maddi açıdan da Cem'le işbirliği yapmak isteyen hükümdarlar, onu yanlarına getirtmek amacıyla yüklü bedeller ödemeye hazırды. Tabii Sultan da Cem'in yeniden ortalıklarda dolaşmaması için en yüksek bedeli ödemeye can atıyordu. Şehzadenin ailesi ise onun özgür olması için istenen parayı ödemeye kararlıydı (Sablier, 2001: 38).

Bu bakımdan şövalyelerin ihanetinin boyutu Cem Sultan merkezli olup, başlangıçtaki hedefini aşacak kadar büyüktür demek yanlış olmaz. Pierre d'Aubusson ilk aşamada, şehzadenin kendilerine sığınmasının ardından Papalık makamını ve Avrupalı hükümdarları durumdan haberdar ederek Cem Sultan'ı II. Bayezid'e karşı koz olarak kullanmaları gerektiğini bildirmiş; böylece Cem Sultan'la imzaladıkları belgeye sadık kalmadığını göstermiştir. İhanetin bir başka yönü ise, II. Bayezid'in Rodos şövalyeleri ile diplomatik yollarla temasa geçmesidir. Çünkü *"Bayezid'in aklını kardeşinin yaratacağı tehdit kurcalıyordu. Onun hareketlerini kısıtlamak için elinden ne gelirse yapmaya karar verdi"* (Sablier, 2001: 52). Dolayısıyla, Cem Sultan unsurunun önüne geçmek için II. Bayezid'in izlediği politika şöyledir: *"Cem'in iltica haberini öğrenen II. Bayezid ise, Rodos şövalyeleriyle anlaşma yolunu seçerek, Cem'i muhafaza etmeleri şartıyla 45.000 düka (altın) vermeyi kabul etti"* (Ceran, 2014: 109). Görüldüğü gibi, II. Bayezid Rodos şövalyeleri ile yaptığı anlaşmaya göre, ödeyeceği para karşılığında Cem Sultan'ın esir olarak tutulmasını amaçlar. Meriç, siyasi ve ekonomik çıkarlarını Şehzade Cem üzerinden sağlamayı hedef edinen şövalyelerin bu tutumuna ilişkin çarpıcı bir değerlendirme yapar:

Bu, tam bir ikiyüzlülüktü, çünkü daha önceden Cem'in hürriyetine dokunulmayacağı şartını kabul edip Cem'le bir anlaşma yapılmıştı, sonra da II. Bayezid'le yaptığı anlaşma ile Cem'i süresiz muhafaza etmek için yıllık haraca bağladı. Bu, Cem'in ebediyen şövalyeler elinde esareti demektir (Meriç, 1997: 9).

Böylelikle Cem Sultan'ın siyasi geleceği, şövalyelerin ve II. Bayezid'in karşılıklı çıkarlara dayanarak imzaladıkları anlaşma çerçevesinde şekillenir. Bununla birlikte, Saint-Jean şövalyeleri Şehzade Cem'in Rumeli'ye gitme isteğini geciktirerek kendisini önlem amaçlı Fransa'ya götürmeye karar verirler. *“Cem'in Fransa'ya gönderilmesine sebep, Rodos şövalyelerinin Bayezid'den korkmaları ve bilhassa zavallı şehzadeyi bu şövalye teşkilatının Fransa'da sahip olduğu şatolarda mahfuz tutarak kardeşinden para çekmek istemeleridir. Cem, bundan sonra artık şövalyelerin dolandırıcılık aleti haline gelmiştir. Rodos'tan istediği yere gidebilmesi lazım geldiği halde her türlü ahlak ve vicdan esaslarını ayaklar altına alan sefil Üstad-Azam, zavallı Cem'i tuzağa tutulmuş bir av saymakta tereddüt etmemiştir”* (Yılmaz, 2011: 67-68).

Fransa'da bulunduğu süre boyunca Macar sınırlarına varma planını bir an önce uygulamak isteyen Cem Sultan'a şövalyeler, kendisini oyalamak amacıyla, geçişi sağlayabilmek için Fransa Kralı'ndan izin alınması gerektiğini ileri sürerler.¹³⁷ Şehzadenin ısrarları üzerine, krala gönderilecek bir heyet belirlenir; bu heyetin arasında Cem Sultan'ın adamlarından Nasuh Çelebi yer alır. İhanet duygusunun bu yeni gelişme ile de paralel olduğunu görmekteyiz: *“Şövalyelerin Hatipzade Nasuh Çelebi'yi Nice'e 2 gün uzaklıkta bulunan bir köyde hapsedmeleri ve başına bir nöbetçi bırakmaları; Nice'te bu heyetten gelecek haberi bekleyen Şehzade Cem'in 'bugün gelecek, yarın gelecek' denilerek dört ay gibi uzun bir süre oyalanmasıdır [...]”* (Ak, Akalan, 2011: 105). Cem Sultan'ın Fransa Kralı ile temas kurmaya çalışmasının yanı sıra, II. Bayezid de krala ulaşma çabasında olup Şehzade Cem'in ellerinde tutsak kalmasının karşılığını vermeye hazır olduğunu görmekteyiz:

¹³⁷ Bkz. SABLIER, 2001, s. 60

Sultan tarafından gönderilen elçi, Fransa Kralı'yla karşılaşmanın çarelerini arıyordu. Elinde, İstanbul'da korunmakta olan Hristiyanlığın kutsal miraslarının bir listesi vardı ve sultan önemli bir miktarda gümüş parayla birlikte bunları krala sunmak istiyordu. Karşılığındaysa, XI. Louis'nin Cem'i tutsak ederek korumasını, kendisine karşı herhangi bir harekete girişmesine engel olmasını diliyordu (Sablier, 2001: 69).

Kandırma ve ihanet kavramlarının iç içe olduğu bir sürecin merkezinde bulunan Şehzade Cem ekseninde sinsî oyunlar, pazarlıklar, devletlerarası rekabetler, çıkarların gözetildiği anlaşmalar vücut bulur. Şövalyeler, Cem Sultan'ın Rumeli tasarısını gerçekleştirmesine türlü bahaneler üreterek engel olmuşlar, kendisini bir hükümdar gibi ağırlamalarına rağmen isteklerini yerine getirme konusunda geçiştirme ve oyalama taktiği kullanmışlar; Avrupa sınırları içinde sürekli yerini değiştirmişlerdir. *“Bir aralık, Fransa Kralı ile görüşmek istemiş, defalarca bu işe teşebbüs etmişse de şövalyeler her defasında kendisini türlü yollardan atlatmışlardı”* (Yılmaz, 2011: 85). Buna gerekçe olarak ise: *“[...] koruyucuları ona yalnızca Fransa Kralı'nın ve aynı zamanda bütün dindarların onu düşman bellediklerini, bu nedenle kendisini görmeye bile dayanamayacağını söylemişlerdi”* (Sablier, 2001: 117). Bu durum, gerekçeden ziyade, şehzadenin Fransa Kralı ile irtibata geçmesi sonucunda şehzadeyi yitirme ihtimaline karşı alınan bir önlemdir. Bundan dolayı Cem Sultan her durumda, *“Büyük ve güçlü düşman olan Türk hükümdarının kardeşi olarak, gerek Osmanlılara karşı gerekse Hristiyan hükümdarlarının kendi aralarındaki rekabetin diplomatik arenasında bir piyon gibi kullanılmıştır”* (Ceran, 2014: 110).

Tam anlamıyla entrika diyebileceğimiz birtakım olaylar dizisinin içinde yer alan Cem Sultan, temelinde ihanet yatan birçok olumsuz ve vicdana sığmayan eylemle mücadele etmek zorunda kalır; kaçma girişimlerinde bulunma noktasına kadar gelir. Bu yönden de talihsizlikler yaşayan şehzade, dışarıdan yapılan yardım çabaları ve planlara

rağmen şövalyeler engeline bir kez daha takılır. Rodos Şövalyeleri, Cem Sultan'ı ücra köşelerde bulunan kalelerde oturtarak, sonunda adına yapılan Zizim Kulesi'nde iki yıl boyunca bekleterek büyük bir hainlik örneği sergilerler.

Cem Sultan cephesinde bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı ve Avrupa cephesinde ise Şehzade Cem odaklı çalışmalar yürütülmekte; adeta kıymetli bir oyuncağı ele geçirmek ister gibi Cem Sultan'ı elde etme çabaları sürdürülmektedir:

Bu sırada Cem'i ele geçirmek isteyen devletlerin Paris'teki pazarlıkları bütün hızıyla devam ediyordu. Macaristan ve Napoli krallıkları ile Papa, ellerinde Osmanlı Devleti'ne karşı iyi bir koz olacağını düşünerek Cem'in kendilerin teslimi için; II. Bayezid de Rodos'a getirilmesi için şövalyelerin başkanı d'Aubusson ile müzakerelere girişmişti. Mısır Sultanı Kayıtbay da Cem'i ele geçirmek için Fransa kralına bir milyon düka teklif ediyordu (Yılmaz, 2011: 91-92).

Bunca siyasi hareketlilik hızla akarken, Rodos şövalyelerinin başı Pierre d'Aubusson Cem Sultan üzerinden kazanç sağlamaya, aynı zamanda şehzadeyi kandırmaya devam eder. II. Bayezid'den aldığı yüksek miktardaki paranın yanı sıra, Şehzade Cem'in annesini de para kaynağı olarak kullanır:

Cem'in annesi prenses Sofya'dan da, oğlunun Avrupa saraylarında korunması ve kayırılması için söz vererek binlerce florin aldı. Şehzadenin mührünü taşıyan kişiyi kandırarak, Cem'in annesine ve karısına düzmece mektuplar gönderiyor, bu mektuplarda sağlıklı ve özgür olduğunu yazıyordu (Sablier, 2001: 166).

Diplomatik ve siyasi alanda birbirleriyle yarış halinde olan Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleri arasında ihanetin *kurbanı* Cem Sultan olur. Papa önderliğinde tüm

Avrupa'nın birleşerek Şehzade Cem ile saldırmasından çekinen II. Bayezid yumuşak davranarak Cem Sultan hakkında devamlı bilgi toplamaya çalışır.¹³⁸ *“Venedikliler ise, çok temkinli davranıyorlardı. Birçok kez Cem'i ele geçirme fırsatını yakalamalarına rağmen bunu değerlendirmediler. Venediklilerin aksine Cem'i ele geçirip onu kullanarak Osmanlı memleketine savaş açmak isteyen yöneticiler de vardı. Memlûk Sultanı Kayıtbay, Macaristan Kralı Mathias Corvin, Papa VIII. Innocentus ve Fransa Kralı VIII. Charles bu düşüncede olan liderlerdi. Onların Sultan Cem üzerinden yürüttükleri ikinci politika ise Cem'i sigorta olarak kullanmaktı. Ekseriya İtalyan hükümdarları ve Rodos şövalyeleri bu politikayı seçtiler ve II. Bayezid'den yüklü paralar aldılar”* (Eravcı, 2007: 3). Özellikle şövalyelerin başı Pierre d'Aubusson'un Şehzade Cem'i hem Osmanlı Devleti'ne hem de Avrupa'ya karşı bir pazarlık ve tehdit unsuru yapması tarihin en acımasız ve en dramatik olayları arasında yer alır diyebiliriz. *“[...] elinde tuttuğu rehinden, mümkün olduğu kadar istifade edip çıkarına bakıyor, bu işle ilgili olanlarla iyi geçinmeye çalışıyor, her zaman, yapabileceğinden daha çok vaadlerde bulunuyor fakat Cem'den başkasına ihanet etmiyordu”* (Lefort, 1981: 127). Genel anlamda bu tablo, Cem Sultan'ı kendi stratejilerine alet etmek isteyen ancak şehzadeyi paylaşamayanların, Şehzade Cem'i tehdit aracı olarak kullanıp gelir kaynağı sağlayanların ve şehzadenin esir tutulması için paralar ödeyenlerin vahim bir tablosudur. Bu görüntünün her zerresine ihanet duygusunun bir tohum gibi serpildiğini söylememiz yanlış olmaz.

Cem Sultan'ın yaşamına dokunan dış güçlerin sadakatsizliği, ihanet duyguları, kandırmaları ve oyalamaları şehzadenin 1489'da Roma'ya götürülüp Papa VIII. Innocent'e teslim edilmesiyle de devam eder. Bu görevi devralan Papa, Şehzade Cem için şu düşünceleri besler: *“VIII. Innocentius'un tek kaygısı, kendine yönelik saldırıları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Haçlı Seferleri'nin öncüsü gibi göstererek uzaklaştırmaktı. Bu planında, şehzade Cem'in kesinlikle çok önemli bir yeri bulunuyordu*

¹³⁸ Bkz. KARACA, 2006, s. 170

(Sablier, 2001: 127). Tahtla ilgili umudu kalmayıp bu sürgün hayatından kurtulmak ve Mısır'a ailesinin yanına gitmek isteyen Cem Sultan, bu konuda Papa'nın yardımını ister; Papa ise kendi hayallerini gerçekleştirmek için şehzadeyi bu fikrinden vazgeçirmeye ve kendisini tekrar Macaristan'a gitmesi için ikna etmeye çalışır. Son derece acıklı ve üzücü bir ruh halinde olup sadece ailesine kavuşmak isteyen Cem Sultan'a, bu durumda bile kandırmaya yönelik davranışlar sergilemekten kaçınılmaz. Buna bağlı olarak ortaya çıkan manzara, Cem Sultan'ın rakip devletlerin elinde bulunduğu sürece ihanet olgusunun da tükenmeyeceği yönündedir.

1495'te Fransa Kralı VIII. Charles'ın Roma'ya girip Cem Sultan'ı da beraberinde Napoli'ye götürmesi, Osmanlı Devleti'ne saldırmak için tasarlanan Haçlı Seferleri'nde şehzadeden istifade etme amacı güder. Dolayısıyla, Şehzade Cem'i bir komplonun içine sürüklemeye çalışarak çıkarlar çerçevesinde bir politika uygulanmak istenir. Bununla birlikte, yıllardır aldatıldığını anlayıp kendisini Osmanlılara karşı koz olarak kullanan Avrupalı devletler ile Papa'nın stratejik hedeflerine aracı olmayı reddetmiş; vefatıyla birlikte teorik olarak düşünülen planlar fiilen gerçekleşme imkânı bulamamıştır.

Sablier'nin tarihi romanında bolca yer verdiği ihanet imgesi, Cem Sultan'ın Anadolu'daki siyasi mücadelesiyle beraber baş göstermiş; mücadelenin Avrupa bölümünde ise zirveye ulaşmıştır. Koz, aldatma, sadakatsizlik, ihanet duygusu, kandırma, oyalama, tehdit, ikiyüzlülük gibi tüm bu etkenler Cem Sultan'ın on üç yıllık sürgün ve esaret yaşamına bütünüyle işlemiştir. Sonuç olarak, ihanet kavramı, Cem Sultan'ın taht mücadelesinin başlangıcından ölümüne dek olan süreç boyunca köklerini salmış ve oraya yerleşmiştir saptamasında bulunabiliriz.

3.3. ROMAN KİŞİSİNİN TUTSAKLIĞI BENİMSEYEN BİR ROMANTİĞE DÖNÜŞMESİ

Türk tarihinin 15. yüzyıla denk gelen kesitinde, Cem Sultan olayının tarihsel oluşumuna paralel olarak trajik ve dokunaklı bir hayat hikâyesinin de varlığı söz konusudur. Şehzade Cem'in saltanat mücadelesi bir Osmanlı meselesi olmaktan çıkıp

Batı'ya yansmasıyla birlikte ortaya çıkan sonucun iç açıcı olmadığı yönünde bir değerlendirme yapmamız yanlış olmaz. Cem Sultan'ın Rodos durağında şövalyelerle başlayan serüveni Avrupa'nın farklı mekânlarında devam eder; bu serüven eş zamanlı bir şekilde kahramanımız Şehzade Cem'in sürgünlüğüne ve tutsaklığına da ev sahipliği yapar. On üç yıllık zaman dilimini kapsayan bu sürecin başlangıcından sonuna doğru yaklaştıkça Cem Sultan'ın bireyselleşme ve kendini soyutlama yönünde bir davranış biçimini benimsediği görülmektedir. Şehzadenin maddi ve manevi anlamda savaşım verdiği bu tutsaklığa direnme gücünü yitirmeye başladığını, dolayısıyla bu gerçeği özümsemeye ve varlığıyla bağdaştırmaya yöneldiğini söyleyebiliriz. Bu alt başlıkta, Cem Sultan'ın adım adım tutsaklık olgusunu benimseme ve bu durumun kendisini bir romantığe dönüştürme boyutunu ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Cem Sultan'ın sürgün yaşamının Avrupa bölümü Rodos'a gidişiyle başlar, şövalyelerin kendisine yardım edeceğini umarak onlara sığınması, onun için ağır bir bedel olur. Rodos'ta kaldığı süre zarfında, Rumeli'ye geçeceğine dair birtakım faaliyetlerin gerçekleşmesini beklerken, bu konuda bir girişimde bulunulmadığını görür; şövalyeler politikaları gereği Cem Sultan'ı esir tutarak kendisini oyalarlar. Bir sonraki sürgün yeri Fransa'nın Nice şehrine götürülen şehzade, buranın cezbeden güzelliğine kayıtsız kalamaz. *“Nice'teki eğlencelerden çok memnun kalan ve her olayda bir şiirsel yön yakalayan Cem Sultan, şehrin güzelliklerini ve kendisinin içerisinde bulunduğu duyarlı durumu yansıtacak dizeler de kaleme alıyordu”* (Ak, Akalan, 2011: 106-107). Sablier, Nice'in sosyal yaşantısı hakkında bilgi verirken, Cem Sultan'ın şair kimliğinin etkisiyle şehrin çekici güzelliği hakkında kaleme aldığı dizeleri aktarır:

Ne harikaymış şu Nis şehri,

Nice'teki yaşamı ilginç ve eğlenceli bulan Cem Sultan için bir süreliğine de olsa tutsaklık kavramının silikleştiği; şehrin ve şehir hayatının ilham vericiliği karşısında şairlik kabiliyetinin bir kez daha ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, şehzade bir amaç uğruna çıktığı bu yolculuğun devam etmesinin bilinciyle, Nice günlerinden de haz almamaya başlar. Yılmaz bu duruma: *“Cem Sultan, Nis'te elemle, kederle dolu günler geçiriyordu. Artık taht ve taçtan ümidini kesmeye başlamıştı. Fransa kralı ile görüştürülmediği gibi, Rumeli sözü de çoktan unutulmuş, üstelik sadık dostları da birer birer yanından uzaklaştırılmaya başlanmıştı”* (Yılmaz, 2011: 82-83) sözleriyle açıklık getirir.

Cem Sultan şövalyeler eşliğindeki zoraki yer değişikliklerine bir esir olarak maruz kalırken, önce Rochechinard ardından Sassenage şatosuna nakledilir. Öncesinde de ifade ettiğimiz gibi, burada, baronun kızı Philippine-Hélène ile bir gönül macerası yaşadığından bahsedilir. Sablier romanında, bu aşk hikâyesini masalsı bir havayla uzun bir bölüm halinde anlatır. Yazarın anlatısına göre Cem Sultan ve Philippine-Hélène birlikte kır gezintileri yaparak hoş vakit geçirirler: *“Gençler yine görüştüler. Atlı bir geziden dönerken karşılaştılar. O andan sonra her sabah buluşuyor, çok güzel bir aşk yaşıyorlardı”* (Sablier, 2001: 74). Bu sürgün yaşamında geçirdiği keder dolu yıllarından bunalan ve ümitsizliğe kapılan Cem Sultan için bu aşk, ruhsal durumuna canlılık getiren bir unsur olur.¹⁴⁰ Cem Sultan, sürgünlüğünün Philippine-Hélène ile olan döneminden haz alarak esirliğine bir miktar alışır, bu genç kadının hayatına girişi şehzadenin şairane duygularını coşturur:

¹³⁹ Bkz. SABLIER, 2001, s. 59

¹⁴⁰ Bkz. AK-AKALAN, 2011, s. 123

Müjde ey can kim yine cânân gelir
Şad ol ey ten ölmüş iken cân gelir
Bana yüz tutdı saadet bu gece
Çünkü bu burca ol mehl-i tâbân gelir¹⁴¹

Bununla birlikte Cem Sultan, şövalyelerin elinde sürgün ve tutsak bir kişidir; koz olarak kullanıldığı için dışarıdan gelebilecek olumsuzluklar ihtimalini aza indirmek adına sürekli dolaştırılır. Sıkı gözetim altında böyle bir yaşam biçimi Cem Sultan açısından yıkıcı, moral bozucu ve ruhen-bedenen yorucu bir özellik taşır. Sablier bize, Cem Sultan'ın götürüldüğü yerleri detayıyla anlattığı gibi şehzadenin bulunduğu yerlerdeki psikolojisini de biraz kurgusal biraz tarihi gerçekliğe dayalı olarak yansıtır. Şehzade Cem, Rumeli'ye yaklaşmak yerine daha da uzaklaştırılarak sonu gelmeyen göçebe bir hayatı yaşamak zorunda bırakılır. Bu yaşantıya tüm gücüyle tepki gösteren, yetinmeyip kaçma girişimlerinde de bulunan Cem Sultan, şövalyelerin daha baskın oluşu karşısında yetersiz kalır. Dolayısıyla şehzade, hem sürgünlüğe hem de tutsaklığa alışma sürecini yaşamaya başlamıştır diyebiliriz.

Sassenage şatosundan çıkarılan Şehzade Cem, 1484'te Bourgneuf şatosuna, ardından birkaç kaleyi dolaştıktan sonra Boislamy'e getirilir ve burada ümitsizlik içinde iki yılını geçirir. Sablier, bu zaman dilimi içinde şehzadenin yaptığı eylemleri ve aynı zamanda çaresizliğini öyküsel bir dille belirtir. Cem Sultan esaretin içine hapsediğini bilse de kader değişebilir umuduyla başarısızlık ile sonuçlanan kaçma girişimlerinde bulunur. Bu noktada yeni bir tehlikeyle karşı karşıya kalmak istemeyen şövalyeler bilindik eylemlerini sergileyerek şehzadeyi bu şatodan da uzaklaştırırlar.

¹⁴¹ Bkz. CERAN, 2014, s. 111

Cem Sultan'ın tutsaklığı benimsediğine ve buna alıştığına dair belirtilerin görüldüğü en can alıcı kısım, şehzade adına yaptırılan Zizim Kulesi'dir (La Grosse Tour). 1486'da tekrar Bourgneuf'e getirilen şehzade bu kuleye kapatılır. Kulenin iç tasarımını ayrıntılı bir biçimde betimleyen Sablier, Cem Sultan'ın kendisini nasıl teselli ettiğini de masalsı öğeler katarak ayrıntılı şekilde anlatır:

Gönderilen bazı armağanlar yalnızlığını hafifletmeye yardımcı oluyordu gerçi. Pierre d'Aubusson'un yolladığı bir maymun şehzadeyi neşelendirmeyi beceriyordu. Makak denen hoş bir Asya maymunuydu bu; el yüz hareketleri onu çok güldürüyordu. Ona Türki adını takmıştı ve satranç öğretmeye çalışıyordu. Maymun kendini oyuna veriyor, efendisinin düşünürken yaptığı gibi kafasını eliyle tutuyordu. Taşları bir-iki kez doğru biçimde hareket ettiriyor ve genellikle sinirli bir oyuncu gibi elinin tersiyle, satranç tahtasını deviriyordu (Sablier, 2001: 101-102).

Cem Sultan'ın bu uğraşının yanı sıra, bir papağanla da ilgilendiğini eserde görmekteyiz:

Cem'in bir başka eğlencesi, Afrika'dan gelen beyaz bir papağandı. Eğitimi, defterdarı Sadi'ye emanet etmişti; Sadi bitip tükenmeyen çalışmalar sonunda ona Türkçe ve Fransızca cümleler öğretmişti. Türk halk kültürünün ünlü kişinin adını vererek Nasreddin Hoca diyordu ona. Papağan uslu bir hayvandı. Türkçe verilen buyruklara şaşırtıcı biçimde tepki vermeye başladı sonunda (Sablier, 2001: 102).

Cem Sultan ile ilgili biyografik kaynaklarda da şehzadenin Zizim Kulesi'ndeki günlerinde bir maymuna satranç oynamayı ve bir papağana konuşmayı öğrettiği yer alır. Jacques Lefort: "[...] Cem, adamlarından da ayrıldıktan sonra, bir maymuna satranç

oynamayı, bir papağana konuşmayı öğretmekle vakit geçirmekte” (Lefort, 1981: 125) olduğunu dile getirir. Yılmaz da benzer ifadeleri kullanır: “[...] *bir maymuna satranç oynatmak, papağanını söz söyletmeye alıştırmak gibi şeylerle kendini avutuyordu*” (Yılmaz, 2011: 90-91). Ak ve Akalan da: “*Esaret ve göz hapsi altında geçen bu zorlu iki yıl içerisinde şehzadenin, bir maymuna satranç oynamayı ve beyaz bir papağana konuşmayı öğrettiğini*” (Aktaran: Ak, Akalan, 2011: 156) belirtir. Bu bağlamda Sablier, maymun ve papağan hadisesini romansı unsurlarla bezeyerek kapsamlı bir şekilde anlatır.

Sablier yapıtında, Cem Sultan’ın Zizim Kulesi’nde kaldığı iki yıl süresince yazınsal alanda yaptığı çalışmalara yer vermemiştir. Bununla beraber, “*altın kafesinde tutuklu*” (Sablier, 2001: 116) şehzadenin edebi eserler kaleme aldığı kendisi üzerine yazılan kaynaklarda belirtilir. Ak ve Akalan yapıtlarında: “*Cem Sultan’ın iki yıl süren ve kendisini bunaltıp tedirgin eden bu sıkıcı dönemde yine de zamanını değerlendirmek üzere özel bazı denemeler ve çalışmalar içerisinde olduğu*” (Ak, Akalan, 2011: 156) ifadelerini kullanır. Aynı eserlerinde sözlerine: “[...] *özellikle zamanını ilmi çalışmalarla ve edebi meşguliyetlerle geçirmesi, genellikle hasret, üzüntü ve keder, ümitsizlik dolu şiirlerden oluşan divanını hazırladığı*” (Ak, Akalan, 2011: 156) şeklinde devam ederler. Yılmaz: “*Kale burçlarının kalın duvarları arasında uçan kuştan, esen yelden haber soran ve yardım bekleyen Cem’in tek dostu yine kâğıt ve kalemi oldu*” (Yılmaz, 2011: 91) der. Cem Sultan, kulenin esaretinden kurtulmak için kaçış denemelerinde bulunsa da başarısız olur; tutsaklığına geri dönüp avunmak için çalışmalarıyla ilgilenir:

Kaçma girişimlerinin hüsrarla sonuçlanması Cem’i sarsmış, moralini bozmuştu; yine de üzüntüsünü belli etmiyor, başkalarının karşısında elinden geldiğince sakin ve vakur görünmeye çalışıyordu. Teselliyi okumakta, yazmakta buluyordu (Freely, 2005: 128-129).

Bütün bu bilgiler ışığında Cem Sultan, Zizim Kulesi'ndeki iki yıllık ikameti boyunca, *"bu esaretten farksız yıllarını, durumuna ve sürgün psikolojisine uygun şiirler yazmakla geçirdi"* (Karaca, 2006: 170). Şehzade Cem zorunlu olarak tutulduğu bu kuledede edebi faaliyetlerle meşgul olur; edindiği maymun ve papağanla avunmaya çalışır. Cem Sultan'ın o dönemdeki ruhsal durumunu analiz edecek olursak, Rodos şövalyeleriyle iş birliği sonucunda Osmanlılara ve Avrupalılara karşı bir koz haline getirilen, dolayısıyla esir tutulup şehirden şehire, kaleden kaleye yoğun göz hapsinde dolaştırılan, kaçma girişimlerine rağmen başarısızlığa uğrayan Cem Sultan için tutsaklık kavramına alışması zorunluluktan doğar. Başka bir deyişle, esaret ve sürgün olgularının ağırlığına olabildiğince direnmeye çalışan şehzade, şövalyeler tarafından direncinin kırılmasıyla esirliğini bir noktada kabullenir ve yazdığı şiirlerle kederli ruh halini resmeder. *"Bu zıtlık, acz ve gurur şeklinde eserlerinde kendini gösterir"* (Aktaran: Göre, 2009: 924).

Cem Sultan'ın sürgünlüğü ve esirliği, Roma'ya götürülüp Papa VIII. Innocentius'a teslim edilmesiyle devam eder. Sıkı gözetiminde tutulması orada da sürer, VIII. Innocentius'un vefatıyla yerine geçen Papa VI. Alexandre Borgia döneminde ise sürdürülen gözetime rağmen daha rahat bir ortama kavuşur. Papa'nın genç oğlu Jean Borgia ile yakın dostluk kurması, şehzadenin Vatikan günlerini bir nebze katlanılır hale getirir. Bazen Papa'nın da eşlik ettiği atlı gezintilerinden birini Sablier şöyle aktarır:

5 Mayıs Pazar günü, Papa, sırtında piskopos latasının üzerinde kukuletalı papaz pelerini, başında koyu kırmızı şapkasıyla at sırtına çıktı. Papalık diyakos yardımcısının taşıdığı haçın arkasında giden Papa'nın sağında Cem Sultan, solunda bir Türk gibi giyinmiş oğlu Jean Borgia vardı. Papa, Tiber ırmağı boyunca ilerledi, Saint-Marie köprüsünü geçti. Saint-Grégoire, Saint-Jean ve Saint-Paul kiliseleri boyunca giderek Saint-Jean-de-Latran'a vardı. Atından inerek çatıyı inceledi. Türk

ve papanın oğlu kâh orada kâh burada, özellikle de Saint-Martin'in mezarının önünde durarak büyük kilisenin içinde gezdiler (Sablier, 2001: 134-135).

Papa VI. Alexandre Borgia, değerli rehini Cem Sultan'ı memnun etme amacıyla çeşitli etkinlikler düzenler: *"Büyük Türk'ün erkek kardeşi burada, papalık sarayında ve çok iyi korunuyor. Papa ona, av, müzik konserleri ve başka zevkler tattırıyor"* (Sablier, 2001: 136). Zindan hayatından pek farklı olmayan yaşamının Roma kısmında şehzadenin yapılan eğlencelere katılması, ziyafetlerde bulunması ve gezintilere çıkması sıradan hale gelir. Rumeli'ye geçme ve tahta ulaşma konusunda bir ümidi kalmayan Cem Sultan'ın benimsediği ruh hali, götürüldüğü yerlerde esir olduğunun bilincine varıp bu özel durumunu benimsemesidir.

Romanın başkışısı Cem Sultan'ın tutsaklığı özümsemiğine, merkezi kendi olup yörüngesinde gelişen olaylar sonucunda esaret ve sürgün kavramlarını kabullendiğini gösteren hadise, zihnimizi bulandırır. Fransa Kralı VIII. Charles'ın Roma'ya aniden girişi, Haçlı seferleriyle Kudüs ve İstanbul'u alma projesine Şehzade Cem'i dâhil etmek istemesi; dolayısıyla Cem Sultan'ı yanında götürmeye kararlı Fransa Kralı'nın Papa ve şehzadeyle yaptığı görüşmenin başlangıcını Sablier, Türk tarihçisi Sadeddin'den şöyle aktarır:

Konuşmaya başlarken şehzadeye 'Monsenyör' diye hitap eden Papa; Fransa Kralı'nın onu yanında götürmek istediğini söyledi. Bu 'Monsenyör' sözü Cem'i çok şaşırttı, ona hemen, sert bir sesle onun senyörü olmadığını ve kendisinin Papa'nın malı olmadığını söyledi (Sablier, 2001: 139).

Konuşmanın devamında Cem Sultan'ın kullandığı ifade, şehzadenin içler acısı durumunu gözler önüne serer. Bu söz, şehzadenin sürgün ve tutsak yaşamını

kabullendiğini, esir tutulduğu sürece teslim edildiği kişinin önemsiz olduğunu vurgular: *“Zavallı bir tutsağım ben, bu nedenle kralın beni alıp götürmesiyle Papa’nın hapsetmesi aynı şeydir”* (Sablier, 2001: 140). Bu tür bir açıklama karşısında şaşkınlık duyan Papa’nın verdiği cevabı Sablier: *“Bu arada, hiçbir zaman bir tutsak gibi görülmediğinizi hatırlatmak isterim. Kral ve siz, ikiniz de hükümdar oğlusunuz. Bense aranızda bir elçiyim yalnızca”* (Sablier, 2001: 140) şeklinde yansıtır.

Sonuç olarak, Cem Sultan’ın bu dokunaklı hikâyesinde, çaresizliğini ve mutsuzluğunu net olarak sezdiğimiz şehzadenin esaretini adım adım benimsediğini, göçebeliğinin tükenmezliği durumuna kendisinin de alıştığını görmekteyiz. Kalelerde geçen yıllarında, içinde bulunduğu ruh halini yansıtan dizeler kaleme almış, teselli edici uğraşlar edinmiştir. Kendisine dayatılmaya çalışılan önerilere karşı çıktığını ve özünü koruduğunu bildiğimiz Cem Sultan, tepki göstermesine rağmen bu sürgün ve tutsak yaşamını kabullenmek zorunda kalmıştır.

SONUÇ

Edouard Sablier, tarihi roman türünde kaleme aldığı *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* adlı yapıtında, Osmanlı tarihinin en bahtsız şehzadelerinden biri olan Cem Sultan’ın dramatik hayat hikâyesini anlatır. Cihan hâkimi Fatih Sultan Mehmet’in ölümünün ardından oğulları Cem ve Bayezid arasında meydana gelen taht mücadelesini ve bu mücadelenin, roman başkışısı Cem Sultan olmak üzere, bu macerada önemli yeri bulunan diğer karakterlere nasıl yansıdığını ve sonuçlarını ele alır.

Çalışmanın birinci bölümü, incelememize konu olan yapıtın yazarı Edouard Sablier'nin kısaca öz yaşamını, birçok alanı kapsayan mesleki hayatını, kaleme aldığı diğer yapıtlarını ve çalıştığımız romanın özelliklerini tanımaya yöneliktir. Yazarın romanı, tarihi gerçeklik, tarihsel kaynaklar ve kurgu öğeleriyle harmanlandığı için tarihi roman olarak nitelendirilir. Cem Sultan olayının bir iç sorun olmaktan çıkıp dış soruna dönüşmesi ve şehzadenin yaşamını yitirmesiyle noktalanmış acıklı bir Avrupa serüveni, tarihimizde olduğu kadar Batı dünyasında da büyük ses getirmiştir. Bu bağlamda Cem Sultan'ın dikkat çeken hüzünlü hikâyesi, 21. yüzyılda, Fransız yazar Edouard Sablier'nin gözüyle yeniden hayat bulur. Sablier yapıtını oluştururken, belgesel özellikli notlara, tarihi kaynaklara ve mektuplara başvurur; romanını, on üç bölüme ayırarak ve her bölüme alt başlıklar serpiştirerek kurgular. Yapıt içerisinde, kendi kurgusu olan diyaloglara yer verir. Böylece, şekil ve içerik açısından farklı bir üslupla kaleme alınmış ve edebiyat dünyasına kazandırılmış bir yaratımla karşılaşırız.

Yazar, romanın başkişisi Cem Sultan'ın hayatını anlatırken, şehzadenin ruhsal ve fiziksel portresini betimler, şairlik yönüyle bilinen şehzadenin edebi kişiliği üzerinde durur. Yüksek meziyetlere sahip Şehzade Cem'in II. Bayezid'e karşı başlattığı saltanat mücadelesiyle ilintili olarak sürgün yolunu seçmesine neden olan gerekçelerden bahseder. Cem Sultan, Osmanlı toprakları üzerinde hakkı olduğunu savunarak, kendi planını gerçekleştirebilmek için ilk aşamada Batılı güçlerle ortak hareket eder ve ülke sınırlarının dışına çıkar. Bu ayrılış, Cem Sultan'ın memleketindeki mutlu dönemine son verirken, bambaşka bir dünyada trajik bir sürgün hikâyesinin başlangıcı olur.

Sablier, şehzadenin sürgüne gittiği yerlerin o dönemdeki görünümünü betimler, kimi zaman masalsı bir hava edasıyla anlatır; karşılaşılan manzaraların, yapılan yolculukların, görülen şehirler, kasabalar ve kalelerin Cem Sultan üzerinde nasıl bir

izlenim bıraktığını yansıtır. Cem Sultan'ın bizzat içinde bulunduğu yabancı toplumların geleneklerini, yaşam biçimlerini, eğlence anlayışlarını ele alır. Avrupa coğrafyasında bir göçebe gibi dolaştırılan şehzade, gittiği yerlerde farklı bir sosyal yaşama tanıklık eder. Şehzadenin sürekli yer değiştirmek zorunda bırakılması, sınırlardan daha da uzaklaştırılması, dolayısıyla bedeni bilmediği topraklar üzerinde sürüklenirken, ruhunun doğup büyüdüğü vatanında kalması yazar tarafından büyüteç altına alınır. Bu durum, Cem Sultan'ın yaşadığı ruhsal ve bedensel bölünmüşlük duygusunun bir işaretidir. Sablier, şehzadenin sürgün ve esaret yaşamının psikolojik boyutlarını göstermeyi amaçlar.

Cem Sultan'ı ellerinde tutan Batılı güçler, şehzadeyi Osmanlılara karşı bir tehdit aracı olarak kullanırlar. Sablier, Cem Sultan'la ilgilenen devletlerin ve Papalığın, gerçekleştirmek istedikleri Haçlı Seferleri'nde şehzadeden yararlanma arzularına, bununla yetinmeyip, şehzadeyi Hristiyanlık dinine davet etme konusuna değinir. Bununla birlikte yazar, Cem Sultan'ın kendisine aşılarmaya çalışılan bu fikirlere sert tepki gösterdiğini, dininden, milletinden ve kendi değer yargılarından vazgeçmenin mümkün olmadığını vurgular. Cem Sultan, kendi kültürüyle örtüşmeyen Batı kültürü tarafından özümsemek istemez. Sablier, Şehzade Cem'in amacının bu yabancı topraklarda kalmak ve buranın yaşam biçimiyle özdeşleşmek değil, Rumeli'ye geçerek mücadelesini oradan sürdürmek olduğunu belirtir. Bu da bize, şehzadenin Osmanlı soyluluğundan ödün vermediğini, köklerine bağlı olduğunu gösterir. Yazar, Cem Sultan'ın, baskın Avrupa kültürünün ve stratejik tuzakların etkisi altında kalmama mücadelesini ortaya koyar.

Cem Sultan, bitmek bilmeyen bu sürgün ve esir yaşamını değiştirmek için birtakım kaçma girişimlerinde bulunur. Sablier yapıtında, başarısızlıkla sonuçlanan bu kaçış denemelerini ayrıntılarıyla anlatır. Şehzadenin yakın adamlarının yaptığı planlara ve çevreden gelen yardımlara rağmen şövalyeler, bu girişimlere engel olurlar. Yazar, Cem

Sultan'ın padişahlık konusunda ümitlerini artık yitirdiğini, Rodos şövalyeleri tarafından yıllardır kandırıldığını ve tutsak edildiğini, bundan sonraki tek amacının Mısır'a dönüp ailesine kavuşmak olduğunu özellikle vurgular.

14. yüzyılda başlayan ilk Doğu-Batı, Osmanlı-Avrupa ve Müslüman-Hristiyan ilişkileri, 15. yüzyılda Cem Sultan olayının ortaya çıkışıyla birlikte boyut değiştirir. Sablier, Şehzade Cem'in varlığının, bu ilişkilerin diplomatik ve siyasi bir düzlemde sürdürülmesinde etkili olduğunu belirtir ve her iki tarafın birbirine olan bakış açısını ele alır. Yazarın yapıtında, sürekli bu ikilemlerle karşılaşırız. Çünkü tüm bu ikili ilişkiler Cem Sultan odaklı olup, onun etrafında şekillenmiştir. Şehzade, Avrupalı devletlerin ve Papa'nın elinde hem maddi kazanç kaynağı hem de Osmanlılara gözdağı vermek için kullanılan bir oyuncak olur. Cem Sultan'ın Batılılarla birleşip Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmasından çekinen II. Bayezid, Avrupa ile iyi geçinmek durumunda kalır; şehzadenin esir tutulmasına karşılık her yıl masraf bedeli öder. Yazar, şövalyelerin tehditleri sonucunda Osmanlı fetihlerinde bir duraksama yaşandığına işaret eder.

Sablier, Cem Sultan'ın bu serüveninde en can alıcı noktanın ihanet kavramı olduğu üzerinde durur. Yazar, Şehzade Cem'in II. Bayezid'e yaptığı ülkeyi ikiye paylaşma önerisini farklı bir bakış açısıyla değerlendirir. Cem Sultan, ihanet duygusuyla ilk kez Anadolu'da karşılaşır, Avrupa topraklarında bu duygu yoğun bir şekilde hissedilir. Yazar, Cem Sultan olayına karışan hükümdarlar arasında rekabetin başladığını, her ülkenin kendi çizdiği politikası doğrultusunda hareket ettiğini, dolayısıyla karşılıklı ihanet duygularının rol oynadığını vurgular. Özellikle, Rodos şövalyelerinin çok yönlü bir ihanet stratejisi uyguladığını ve bu durumdan yine şövalyelerin kazanç sağladığını belirtir. İhanet duygusunun en büyük kurbanı Cem Sultan olmuştur.

Sablier, roman başkişisi Cem Sultan'ın bu macera dolu sürgün yaşamında tutsaklık sürecini benimsemeye başladığını ve kendi iç dünyasına çekilerek bir romantığe dönüştüğünü ifade eder. Avrupa'ya getirildiği andan itibaren sürekli yer değişikliğine maruz kalan şehzade, içinde bulunduğu çetin koşullara karşı tepki göstermesine rağmen gücünün yetersiz kalması sonucu bir tür yaşam biçimine dönüşmüş bu tutsaklığa alışır. Psikolojisini yansıtan şiirler yazar, zamanını değerlendirmek için birtakım uğraşlar edinir. Yazar, Cem Sultan'ın bu sürgün ve esaret yaşamını kabullendiğini gösteren acıklı olayın, Fransa Kralı'nın Papa'dan şehzadeyi almaya gelmesi, Papa'nın şehzadeye gitmek isteyip istemediğini sorması, Cem Sultan'ın buna, kalması ya da gitmesi arasında bir fark görmediğini, esirliğinin devam ettiğini cevabını vermesi olduğunu vurgular.

Edouard Sablier, Cem Sultan'ın yaşadığı on üç yıllık bu sürgün ve esir yaşamının sonunda, naaşının yabancı topraklarda bırakılmayıp ülkesine götürülmesi, borçlarının ödenmesi, ailesinin ve yardımcılarının II. Bayezid'in koruması altına alınması isteklerinde bulunduğunu belirtir. Otuz altı yaşında hayatını yitiren Cem Sultan'ın bu dokunaklı öyküsünü kaleme alan Sablier'nin yapıtı, metne bağlı inceleme yöntemi kullanılarak ayrıntılı şekilde irdelenmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AK, Mahmut, AKALAN, Kürşat, **Cem Sultan**, İstanbul, Park Kitap Yayınları, 2011

BAHADIROĞLU, Yavuz, **Cem Sultan I**, İstanbul, Nesil Yayınları, 2009

BAHADIROĞLU, Yavuz, **Cem Sultan II**, İstanbul, Nesil Yayınları, 2010

CARR, Edward Hallett, **Tarih Nedir?**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002

CHEVRIER, Jean-Marie, **Cem Sultan Bir Osmanlı Prensini Trajik Öyküsü**, Çeviren:

İlker Akın, İstanbul, Koridor Yayıncılık, 2005

ERTAYLAN, İsmail Hikmet, **Sultan Cem**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951

FREELY, John, **Cem Sultan, Rönesans Avrupası'nda Tutsak Bir Şehzade**, Çeviren:

Püren Özgören, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005

KAĞAN, Hakan, **Cem Tahtına Kavuşamayan İmparator**, İstanbul, Timaş Yayınları,

2010

- LEFORT, Jacques, **Documents Grecs dans Les Archives de Topkapı Sarayı, Contribution à L’histoire de Cem Sultan (Topkapı Sarayı’nın Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan’ın Tarihine Katkı)**, Çeviren: Hatice Gonnet, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981
- MERİÇ-OKUR, Münevver, **Cem Sultan Cemşid’ü Hurşid**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1997
- MERT, Timuçin, **Cem Sultan**, İstanbul, Bir Harf Yayınları, 2006
- MUTAFÇİYEVA, Vera, **Cem Sultan Olayı “Roman”**, Çeviren: Naime Yılmaer, İstanbul, May Yayınları, 1971
- OFLAZOĞLU, A. Turan, **Cem Sultan**, İstanbul, İz Yayınları, 2010
- SABLIER, Edouard, **Le Prisonnier de Bourganeuf Djem Sultan 1459-1495**, Librairie Académique Perrin, 2000
- SABLIER, Edouard, **Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu**, İstanbul, Everest Yayınları, 2001
- SEHİ BEY, **Tezkire Heşt Behişt**, İstanbul, Kervan Kitapçılık, Eylül, 1980
- TAN, M. Turhan, **Cem Sultan**, İstanbul, Oğlak Yayınları, 2002
- VATIN, Nicolas, **Sultan Djem, Un Prince Ottoman dans L’Europe du XVe Siècle D’après Deux Sources Contemporaines: Vâkı’ât-ı Sultan Cem, Œuvres de Guillame Coursin**, Ankara, Imprimerie de la Société Turque d’Histoire, 1997
- YILMAZ, Muammer, **Cem Sultan**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2011

MAKALELER

- AKYOL, İbrahim, **Fatih Sultan Mehmet Dönemindeki Edebi Çevreler**, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) 2(1): 93-122

ARGUNŞAH, Hülya, **Tarihi Romanda Post-Modern Arayışlar**, İstanbul, İlmî Araştırmalar 14, 2002

AYNUR, Hatice, **Cem Şairleri**, İlmî Araştırmalar 9, İstanbul 2000, s. 34-43

CERAN, İsmail, **İlk Osmanlı-Fransız İlişkileri, Haçlılar ile Mücadeleler ve Cem Sultan**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1 Winter 2014, p. 97-117, Ankara-Turkey

ÇELİK, Yakup, **Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki, Tarihi Romanda Kişiler**, Bilig, Yaz 2002, Sayı: 22, s. 49-68

ÇINAR, Bekir, **Geleneğe Direnen Bir Şair ve Şiiri: Cem Sultan'ın Frengistan Kasidesi**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007, s. 275-282

DÜZLÜ, Özlem, **Klâsik Şiirimizde Evlat Acısının Bir Yansıması Olarak Şairlerin Çocuklarına Yazdığı Mersiyeler**, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p. 1829-1839, Turkey

ERAVCI, H. Mustafa, **Kitab-ı Cem Sultan ve Güney Batı Avrupa (Frengistan)**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, c. IX, Sayı: 1, 2007, s. 2-10

EROL, Kemal, **Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihi Romanların Tarih Öğretimine Katkısı**, Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, Sayı: 2, Cilt: 1, 2012, s. 59-70

GÖRE, Zehra, **Kerem Kasidelerine Dair, About Eulogies On "Kerem"**, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı: 39, Erzurum, 2009, s. 919-956

GÜRSEL, Nedim, **Cem Sultan'ın İzinde (1)**, Milliyet Gazetesi, 18 Mayıs 2006

GÜRSEL, Nedim, **Cem Sultan'ın İzinde (2)**, Milliyet Gazetesi, 01 Haziran 2006

KARACA-TAĞIZADE, Nesrin, **Batılı Üç Eserde 'Romantik Kurban' Cem Sultan**, Bilig, Kış / 2006, Sayı: 36, s. 167-186

KUT, Günay, **Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf Ve'l Kalem Sahipleri)**, İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 9, (2000), s. 161-178

KUZUBAŞ, Muhammet, **Cem Sultan'ın Şiirlerinde Hüzün Duygusu**, Yedi İklim Dergisi, Nisan (2006), s. 59-64

Le Dauphiné Libéré, **Châteaux de la Religion, Celui de Rochechinard dans la Drôme, La Prison Dorée d'un Prince Turc**, 5 Août 2007

Le Populaire du Centre, **Zizim, Le Prince Turc en Exil**, Mardi, 15 Septembre 2009

ORTAYLI, İlber, **Cem Sultan'ın Trajik Hayatı**, Milliyet Gazetesi, 17.07.2011

ORTAYLI, İlber, **Rodos'un Renkli Tarihi**, Milliyet Gazetesi, 23.12.2012

ÖZCAN, Arif Behiç, **Batılılaşma Döneminde Osmanlı Devleti'nin Doğu Politikaları**, Tarihîn Peşinde, Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, Sayı: 8, s. 44-72

TÜRE, Uğur, **Kaybedenlerin Sultanı Cem**, 25 Aralık 2012

UZUN, Şerife, **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nda Hacca Dair Unsurlar**, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2008, s. 177-186

TEZLER

ENGİN, Sedat, **Cem Sultan'ın Türkçe Divânı'nın Tahlili**, (Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006

ÖZEKİN, Tülay, **Tarihsel Romana Karşılaştırmalı Bir Bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel**, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007

ÖZET

Bu araştırmada, 20. yüzyıl Fransız yazar ve gazeteci Edouard Sablier'nin *Cem Sultan Bourganeuf Mahpusu* adlı yapıtında sürgün psikolojisinin boyutlarını incelemeye çalıştık. Sablier, 15. yüzyılın en trajik tarihi olaylarından birine sahne olan Fatih Sultan Mehmet'in en küçük oğlu Cem Sultan'ın dramatik hayat hikâyesini anlatır. Babasının ölümüyle kendinden önce Osmanlı İmparatorluğu'na padişah olan ağabeyi II. Bayezid'in hükümdarlığını kabul etmeyen Cem Sultan'ın başlattığı taht mücadelesinin yankılarını ele alır. Yazar, Osmanlıların iç sorunu olan Cem Sultan'ın Batı'ya sığınmasıyla uluslararası bir soruna dönüştüğünü ve o dönem Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin şekillenmesinde aktif bir rol oynadığını vurgular.

II. Bayezid'in ülkenin askeri ve idari yönetimini ele alıp daha da güçlenmesi karşısında gücü yetersiz kalan Cem Sultan'ın Rumeli'ye geçebilmek için ilk aşamada

Rodos şövalyelerinden yardım istediğini ve böylece Anadolu topraklarından ayrıldığını dile getirir. Bu ayrılışın, öteden beri Türkleri Avrupa topraklarından çıkarmak isteyen Batılıların Şehzade Cem'i Osmanlılara karşı siyasi ve maddi bir koz olarak kullanmalarına fırsat verdiğini belirtir. Avrupa'nın çeşitli yerlerinde sıkı gözetim altında tutularak dolaştırılan Cem Sultan'ın sürgün ve esir bir hayata mahkûm edildiğini ifade eder. Sürekli yeri değiştirilen şehzadenin kaldığı şehirleri, kasabaları ve kaleleri betimler; insanların yaşam biçimini ve geleneklerini anlatır. Sablier, on üç yıl süren bu serüvende şehzadenin psikolojisini, yaşadığı moral bozukluğunu, mutsuzluğunu, ailesine ve vatanına olan hasretini yansıtır. Cem Sultan'ın Avrupa'ya olan sert tutumunu, bu sürgün ve tutsak yaşamdan kurtulma isteğini ve karşılaştığı ihanet duygusunu gözler önüne serer.

Padişah olma konusunda umudunu kaybeden Cem Sultan'ın tek amacının Mısır'a gidip ailesine kavuşmak olduğunun altını çizer. Sablier, çalışmamıza inceleme konusu olmuş yapıtında, talihsiz Cem Sultan'ın bu son arzusunun gerçekleşemediğini, on üç yıl süren bu maceranın hazin bir sonla, şehzadenin yabancı topraklarda genç yaşta ölümüyle noktalandığını söyler; bununla birlikte, Cem Sultan efsanesinin hafızalarda kaldığını vurgular.

RÉSUMÉ

Dans cette étude, nous avons visé à mettre en lumière les dimensions de la psychologie d'exil dans l'œuvre intitulée *Djem Sultan Le Prisonnier de Bourgneuf* d'Edouard Sablier. L'auteur exprime l'histoire dramatique de Djem Sultan, qui est l'un des phénomènes les plus tragiques au XVe siècle. Il prend en main la lutte de trône du prince contre son frère qui est devenu le sultan après la mort de leur père. Il indique que Djem Sultan était un problème dans les limites des Ottomans. Mais après avoir demandé la protection de l'Occident, il s'est transformé en problème international. Sablier souligne que Djem Sultan avait un rôle actif pour les relations entre l'Empire Ottoman et l'Europe.

L'auteur mentionne que Sultan Bayezid était plus fort que Djem Sultan dans le domaine militaire et administratif et c'est pour cela que Djem Sultan a demandé l'aide des chevaliers de Rhodes pour aller à Rumeli. Le prince, quittant le pays, devient un atout politique et financier pour les Européens contre les Ottomans. Sablier explique que Djem

Sultan, traîné dans beaucoup d'endroits de l'Europe, a mené une vie exilée et captive. Il dépeint les villes, les tours et la vie sociale des hommes. On voit dans cette aventure la psychologie ruinée et la misère de Djem Sultan et qu'il soupire pour sa famille et son pays. L'auteur montre l'attitude sévère du prince, son désir pour s'évader et la trahison des personnes qui se trouvent autour de Djem Sultan.

Sablier précise que Djem Sultan, perdant son espoir pour le règne, avait l'intention de retourner à l'Égypte et de rejoindre sa famille. Il dit que cette histoire élégiaque est mise fin par la mort de Djem Sultan à l'étranger. Cependant, Sablier met en valeur que le mythe de Djem Sultan a existé dans la mémoire collective d'un peuple.

ABSTRACT

This research focused on the psychology of exile's dimensions in the work of Edouard Sablier, titled *Cem Sultan the Prisoner of Bourgneuf*. The writer tells dramatic life story of Cem Sultan, which has been one of the most tragic events in XV. century. He was not happy when his brother became king (Sultan) after his father's death. The study focused on Cem Sultan's struggle and not accepting his brother as king (Sultan). After he asked for help from Occident, he turned to be an international matter. Sablier emphasizes that Cem Sultan had an active role to shape relationship between Ottoman Empire and Europe.

The writer expresses that II. Bayezid was stronger than his brother and he had good administrative and military skills, so, that Cem Sultan demanded the aid of knights of Rhodes to go to Rumeli. The prince who abandoned the country becomes a political and financial trump for Europeans against Ottomans. Sablier says that Cem Sultan drifted in many places in Europe, was exposed to an exile and captive life. The writer describes

cities, castles and the social life of humans. In this adventure, it is seen Cem Sultan's devastated psychology, his misery, and aspiration for his family and country. Sablier shows the prince's severe attitude, his desire to escape and the treason of persons who were around Cem Sultan.

The writer says that Cem Sultan lost his hope for the sovereignty. He had an aim to return to Egypt and to join to his family. The writer indicates that this pathetic story ended by Cem Sultan's death. Nevertheless, the legend of this Ottoman prince exists in memories.

